

FARKLI BİR BAKIŞLA İSLAM'DA CİHÂD KAVRAMI

Enes AÇIK

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Dr. Öğretim Üyesi Orhan PARLAK

Uşak

Ağustos, 2019

FARKLI BİR BAKIŞLA İSLAM'DA CİHÂD KAVRAMI

Enes AÇIK

Yüksek Lisans Tezi

Temel İslam Bilimleri

Danışman: Dr. Öğretim Üyesi Orhan PARLAK

Uşak

Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Ağustos, 2019

YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZETİ
FARKLI BİR BAKIŞLA İSLAM'DA CİHÂD KAVRAMI

Enes AÇIK

Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı

Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ağustos, 2019

Danışman: Dr. Öğretim Üyesi Orhan PARLAK

Bu tez çalışmasının konusu “Farklı Bir Bakışla İslam’da Cihâd Kavramı”dır. Tez giriş ve dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde cihâd kavramı üzerinde durularak, Cihâd’ın sözlük, ıstılah ve geniş anlamda türevleri açıklanmıştır. Kur’ân’daki cihâd, barış ve savaşa dair meselelerin günümüz dünyasında nasıl anlaşılması gerektiği konusunda teklifler sunulmuştur.

İkinci bölümde Kur’ân-ı Kerimde Allâh yolunda savaşa izin verilen durumlar başlığı ile savaş izni ve sonrası, cihâd ve “kıtâl” (Savaş) farkı etraflıca işlenip, bunların amaçları hususunda durum tespiti yapılmıştır. Üçüncü bölümde cihâd eden kişinin (Mücâhid) vasıfları başlıklar halinde incelenmiştir. Özellikle Mücâhid’in âdalet yönüne, muttakî (dindar) oluşuna, dünya-ahiret dengesini gözetmesine, Kur’ân ile irtibatına ve fitratını koruma özelliğine dikkat çekilmiştir. Böylece ideal anlamda Allâh yolunda cihâd eden bir kişinin protitipi çizilmiştir. Dördüncü bölümünde, Cihâd ve Kıtâl kavramlarını yanlış tanımlayarak İslamî cihâd adıyla terör saldırıları gerçekleştiren grupların fikri alt yapısına değinilmiştir.

Sonuç olarak Cihâd ve Kıtâl’ın birbirinden ayrı kavramlar olduğu, bu bağlamda İslam’ın ve terörün yan yana gelemeyeceği neticesine varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Cihâd, Kıtâl (Savaş), Savaş Hukuku, Barış, Ateşkes, Fetih, Selefîye, Ultimatom, Terör.*

ABSTRACT**THE CONCEPT OF JIHAD İN İSLAM: A DİFFERENT OUTLOOK.**

Enes AÇIK

Department of Basic Islamic Sciences

Usak University Social Sciences Institute, August, 2019

Advisor: Assis. Prof. Orhan PARLAK

The subject of this thesis is “The concept of Jihad in İslam: A different Outlook.”

The thesis consists of introduction and four chapters. In the first chapter, the concept of jihad is elaborated, and its lexical, term meanings and its derivatives are explained. Therefore, I have offered some proposals as how to understand Jihad, peace and war issues in Qur’an. In the second part, the situations in which the fight in the way of Allâh is allowed in Qur’an, the permission to fight and its aftermath, and the difference between jihad and qital (fighting or warfare) and their goals have been elaborated. In the third part, the characteristics of the jihadist (Mujahideen) are examined under the subchapters. Particular attention has been paid to his sense of justice, being muttakî (pious), observing the balance between world and hereafter, his connection with the Qur’an and protecting his nature (fitra). Thus, the prototype of a person who fights (make jihad) in the path of Allâh in the ideal sense is drawn. In the fourth part, the intellectual infrastructure of the groups that carry out terrorist attacks under the name of Islamic jihad by misrepresenting the concepts of jihad and qital is examined. As a result, this study concludes that jihad and qital are two separate concepts and in this context Islam and terror cannot coexist.

Key Words: *Jihad, Qital (fighting or warfare), War Law, Peace, Armistice, Conquest, Ultimatum, Terror.*

UŞAK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı yüksek lisans programı 144015003 no'lu öğrencisi Enes AÇIK'ın "Farklı Bir Bakışla İslam'da Cihâd Kavramı" adlı tezi 26.08.2019 tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Uşak Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, Yüksek Lisans Tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ

İmza

Üye (Danışmanı) : Dr. Öğr. Üyesi Orhan PARLAK

Üye : Dr. Öğr. Üyesi İsmail YÜKSEK

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Musa AKPINAR

Enstitü Müdürü

Prof. Dr. Mehmet Karayaman

ÖNSÖZ

Alemlerin Rabbi olan Yüce Allâh’a Hamd olsun, Salatu Selam O’nun elçisi ve insanlık için en güzel örnek olan Hz. Muhammed (sav)’e, ailesine, ashâbına ve bütün inananlara olsun.

İnsanlığın varoluşundan bu zamana kadar tüm toplumların adeta hayatın bir parçası haline geldiği, Müslüman toplumlarını da yakından ilgilendiren savaş konusu, her geçen gün artatak güncelliğini devam ettirmektedir. Kavram kargaşasının yaşandığı günümüz dünyasında Kur’ânî kavramlardan olan “cihâd ve kıtâl (savaş)” kavramları da bundan payını almıştır. Kimi şahış ve çevreler cihâd ve kıtâli kendi inanç ve fikirleri doğrultusunda değerlendirip, ayette buyrulduğu gibi “...her bir grup kendi katındaki (dinî anlayış) ile sevinip böbürlenmektedir” (Rûm Sûresi 30/32) sırınca, bunlara uygun yürüttükleri faaliyetleri cihâd, saldırıları da meşru savaş olarak görmektedirler. Başkaları da bu yaklaşım ve faaliyetleri cihâd olarak görmemektedir. Bundan dolayı Müslümanlar arasında ihtilaflar ve kargaşalar meydana gelmektedir.

Tüm bu ihtilaflar ve kargaşalardan sıyrılarak öncelikle doğru bir Cihâd anlayışını ve meşru savaş olgusunu Kur’ân ve Sünnet perspektifinden değerlendirmek, müslümanlar arasında görülen bu kavram kargaşasının sona ermesine yardımcı olabilmek amacıyla bu konu üzerinde çalışmayı uygun bulduk. Bu çalışmanın alana katkısı cihâd kavramının hakîkî boyutlarını ortaya koyduktan sonra İslam toplumlarının Allâh yolunda savaşma nedenlerinin tespit edilerek sınırlarının belirlenmesi ve böylelikle İslam toplumlarına katkı sağlamasına yöneliktir.

Bu çalışmamı takdim ederken, konunun işlenmesinde yardımlarını esirgemeyen, bilgi ve tecrübesiyle yol gösteren değerli hocam danışmanım Dr. Öğretim Üyesi Orhan PARLAK’a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Hayatımın her anında maddi-manevi desteğini hiçbir zaman esirgemeyen muhterem babama, İlahiyat alanında çalışma alanıma teşvik eden merhume anneme, tezin bitmesini sabırla bekleyen ve ümit veren kıymetli eşime, teşekkürlerimi bir borç bilirim. Bugüne kadar çalışmalarında her türlü desteği veren ve fikirlerinden istifade ettiğim İlsam Onursal Başkanı M. İlyas Bozkurt beyefendiye, çalışmanın tahkik ve

düzenlenmesinde yardımcı olan ablam Sümeyra Açık'a, tezin araştırılması ve sonlandırılması hususunda gerekli müsaadeleri veren, dönemin İstanbul/Beyoğlu Müftüsü Sayın Aydın YIĞMAN'a ve bu konuda yardımlarını esirgemeyen Beyoğlu Müftülüğü personeline çok teşekkür ediyorum.

Çalışma ve Gayret bizden, başarı Allâh'tandır.

Enes AÇIK

Uşak, 2019

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Enes AÇIK
Doğum Yeri ve Tarihi : Ordu / 1989
Lisans Öğretimi : Malatya / İnönü Üniversitesi / İlahiyat Fakültesi (2012)
Yüksek Lisans Öğretimi : Uşak Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü /
Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı (2019)

İş Deneyimi

Çalıştığı Kurumlar : Diyanet İşleri Başkanlığı

İletişim

e-posta adresi : enesacik16@gmail.com

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZETİ.....	iii
ABSTRACT	iv
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI	v
ÖNSÖZ	vi
ÖZGEÇMİŞ	viii
İÇİNDEKİLER	ix
KISALTMALAR	xii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	4
KAVRAMSAL ÇERÇEVE	4
1.1. CİHÂD’IN TANIMI VE KAPSAMI.....	4
1.1.1. Cihâd’ın Sözlük Anlamı.....	4
1.1.2. Cihâd’ın Terim Anlamı	4
1.1.3. Geniş Anlamıyla Cihâd	6
1.1.3.1. Şeytanla Yapılan Mücadele.....	10
1.1.3.2. Nefisle Yapılan Mücadele.....	12
1.2. KUR’ÂN’DA CİHAD	14
1.2.1. Cihâd’ın Kısımları.....	19
1.2.1.1. Can İle Cihâd	20
1.2.1.2. Mal İle Cihâd (İnfak)	21
1.2.1.2.1. İnfak’ın Kabulünün Şartları	21
1.2.1.2.2. İnfak Savaş İlişkisi	23
1.2.2. Cihâd Edenlerin Üstünlüğü	23
1.2.3. Ensar Ve Muhacir (Kardeşlik Örneği)	27
1.2.4. Müçtehidler	30
1.2.5. Kur’ân İle Cihâd Edenler	31
1.2.6. Cihâd Ve Kıtâl (Savaş) İlişkisi.....	34
1.3. BARIŞ VE SAVAŞA DAİR İSLAM’IN GENEL PRENSİPLERİ.....	37
1.3.1. Barış:	37

1.3.2. İslamiyet’de Özgürlük Ve Sınırları Üçtür;.....	40
1.3.2.1. Birinci Ölçü: Sınırsız Hürriyet, Başkalarının Hakkına Tecavüzdür. ...	40
1.3.2.2. İkinci Ölçü: Allâh’ın Kur’ân-ı Kerim’de Belirtmiş Olduğu Emir ve Yasak Çizgileri.....	41
1.3.2.3. Üçüncü Ölçü: Cenâb-ı Hakk’ın Kainata Yerleştirmiş Olduğu Kanunları	42
1.3.3. Birlik Ve Beraberlik	43
1.3.4. Antlaşmayı Bozmamak	45
1.3.5. Savaşa Karşı Savaş.....	46
1.3.6. Düşmanlara Karşı Kuvvet Hazırlamak (Tedbir)	48
1.3.7. Savaş Bir İmtihandır	50
1.3.8. Savaşta Allâh’a Güvenmek	52
1.3.9. Savaşta Allâh’ın Yardımı	54
1.3.10. Savaş Disiplini	55
1.3.11. Savaştan Kaçanlar	56
1.3.12. Savaşta Namaz	58
1.3.13. Faiz Yiyerek Allâh Ve Resulüne Savaş Açanlar (Riba)	60
İKİNCİ BÖLÜM	61
KUR’ÂN-I KERİM’DE ALLÂH YOLUNDA SAVAŞA İZİN VERİLEN DURUMLAR	61
2.1. SAVAŞIN MERHALELERİ	61
2.1.1. Savaş İzni Öncesi (Mekke Dönemi)	61
2.1.1.1. Mekke Döneminde Savaş İzni Verilmemesinin Hikmeti	62
2.1.2. Savaşa İzin Verilmesi (Medine Dönemi).....	63
2.2. CİHAD VE SAVAŞ (KITÂL) FARKI	64
2.2.1. Düşman Saldırısına Karşı Meşru Müdafaa Niyetiyle Yapılan Kıtâl (Savaş)..	66
2.2.2. Mazlumun Müdafaası Amacıyla Yapılan Kıtâl (Savaş)	71
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	77
MÜCÂHİD’DE BULUNMASI GEREKEN VASIFLARDAN BEŞ TANESİ.....	77
3.1. ADALETİ AYAKTA TUTMAK	77
3.2. MUTTAKİ (DİNDAR) OLMAK	81
3.2.1. Din’in Üç Esası	84
3.2.2. Kur’ân’da Takva Sahibi İnsanların Özellikleri	85

3.3. KUR'ÂN'DA VE HZ. PEYGAMBER'DE DÜNYA – ÂHİRET DENGESİ.....	87
3.3.1. Hz. Peygamber'de Dünya – Âhret Dengesine Örnekler	93
3.4. KUR'ÂN EĞİTİMİ ALMAK	98
3.5. FITRATTAKİ (YARATILIŞ) ÖZELLİKLERİ KORUMAK.....	100
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	102
İSLAMÎ CİHAD ADIYLA ÇIKAN TERÖR ÖRGÜTLERİ.....	102
4.1. TERÖR ÖRGÜTLERİNİN FİKRÎ ALT YAPISI.....	102
4.1.2. Vahhabiliğin Ortaya Çıkışı ve Tarihsel Süreç	108
4.1.3. Vahhabiliğin “Tekfir” Anlayışı.....	113
4.2. İŞİD TERÖR ÖRGÜTÜ	114
4.2.1. İşid'in Referans Aldığı Âyetler.....	115
SONUÇ	121
KAYNAKÇA.....	123

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m	: Adı geçen makale
a.y.	: Aynı eser
a.s.	: Aleyhisselam
b.	: İbn (oğul)
bkz.	: Bakınız
bl.	: Bölüm
bs.	: Baskı
c.	: Cilt
cc.	: Celle Celâlüh
çev.	: Çeviren
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
Ed.	: Editör
H.z.	: Hazreti
hz.	: Hazırlayan
İŞİD	: Irak Şam İslam Devleti
İLSAM	: İlahiyat İlimleri Araştırma Merkezi
krş.	: Karşılaştırınız
No	: Numara
nşr	: Neşreden
ö.	: Ölümü
r.a.	: RadıyAllâhu anh

s.	: Sayfa
SBE.	: Sosyal Bilimleri Enstitüsü
sav.	: SallAllâhu Aleyhi Vesellem
sy.	: Sayı
TDV.	: Türkiye Diyanet Vakfı
TESAM	: Ekonomik, Siyasal ve Stratejik Araştırmalar Merkezi
thk.	: Tahkik
trc.	: Tercüme
trsz.	: Tarihsiz
vb.	: Ve bunun gibi
yay.	: Yayınları
y.y.	: Yayın yok
yy.	: Yüz Yıl

GİRİŞ

*“Din; akıl sahibi insanları kendi tercihleriyle bizzat hayırlı şeylere götüren ilahi bir kanundur.”*¹ Bu İlahi kanunun (dinin) amacı akıl sahiplerini tamamen hür iradelerine dayanarak dünyada ve ahirette huzur ve mutluluğa ulaştırmaktır. Din olgusu bize yaratılışımızın amacını, Allâh’a karşı yükümlü olduğumuz görevleri ve topluma karşı ödev ve sorumlulukları öğretir. İşte dinin insanlara yüklemiş olduğu bu ulvî gâyeyi yerine getirebilmek için öncelikle hak ve hakikat açığa çıkarılmalıdır. Cenâb-ı Hakk’ın istediği Kur’ân ve Sünnet çerçevesi içerisinde kavramlar çok iyi bilinmeli ve doğru bir şekilde anlamlandırılmalıdır. Bu anlamda Kur’ânî kavramları tanımlamada ilim adamlarına büyük bir görev düşmektedir. İşte Kur’ân’ın bizlere öğretmiş olduğu en önemli ilkelerden birini de Allâhu Teâlâ İsrâ Suresinin 81. âyetin’de şöyle beyan etmektedir.

“...Hak geldi batıl yıkılıp gitti. Batıl yok olmaya zaten mahkûmdur.”²

Hak olan Kur’ân insanlığa tebliğ edilmelidir. Maalesef İslam âleminin düşmüş olduğu handikaplardan biri de hak ve hakikati (Kur’ânî prensipleri) ortaya koymak yerine, batılla uğraşmasıdır. Bu durum bataklıkta sinek avlamak gibidir. Hâlbuki amacımız yeni alternatif tertemiz bir göl oluşturup bataklığı kurutmak olmalıdır. Nitekim İslam coğrafyasında bazı Müslümanların anlatımları veya yaşantıları çoğu kez hak ve hakikati göstermemektedir. Allâh yolunda cihâd, İşid başta olmak üzere el-Kaide, Taliban, en-Nusra, eş-Şebab, Boko Haram, Fetö/Pdy vb. terör örgütleri tarafından çok yanlış anlaşılmıştır. Bu terör örgütleri maalesef cihâd değil katliam yapmakta, fetih değil toprakları zulümle istila ve işgal etmektedir.

Bu terör örgütleri İslam dünyasının imajına zarar vermekle birlikte İslam alemi’nin geri kalmasına da yol açmaktadır. Birinci bölümde doğru bir cihâd anlayışını anlattıktan sonra Kur’ânî kavramlara değinmekteyiz. Cihâd hakikatini tüm yönleriyle

¹ Çalışkan, İsmail, “Din” md., **DİA**, (İstanbul, TDV Yay. 2002), c. 9, s. 314.

² İsrâ Sûresi, 17/8.

değerlendirmek hak-batıl mücadelesinde en büyük enerji kaynağımız olacaktır. Nitekim Cenâb-ı Hak âyetinde şöyle buyurmaktadır: *“Yarattığımız insanlardan öyle topluluklar vardır ki, insanlara hak ve hakikati gösterirler ve onlar arasında hak ve hakikati ölçü alarak adaletle hükmederler.”*³

Tezimizin konusu olan kıtâl ve cihâd başlıklarına tanımladıktan sonra ikinci bölümde ayrı ayrı başlıklarla değerlendireceğimiz kavramları özümsememenin acı faturasını tüm İslam alemi çekmektedir. Sağlıklı bir cihâd anlayışını üzzerinde barındıran bir kişi; adil, takva sahibi (dindar), dünya-ahiret dengesini gözetten, Kur’ân ile irtibatı güçlü, fitratını koruyan insandır.

Kur’ân’ın en önde gelen kavramlarından olan ‘cihâd’ ve ‘mücahit’ kavramları bir takım terör örgütleri tarafından insanların korkusu haline getirilmiştir. Malesef günümüz dünyasında cihâd denilince silahlı eylemler, canlı bombacıların masum insanlara karşı acımasızca katliamı vs. gibi olaylar akla gelmektedir. İslam ile terörü birleştiren bu algının oluşmasında batının yanında, bazı müslümanların cahilce yaklaşımları etkili olmuştur. Bu nedenle ‘cihâd’ kavramının mahiyetinin ve kıtâl (savaş) ile farkının bilinmesi son derece önemlidir.

Tüm insanlığa öncelikle şunları söylenmelidir: Allâh yolunda cihâd etmek demek kişinin Kur’ân’ın hakikatlerini yeryüzüne yayıp, bütün akılları ve kalpleri fethetmek, insanların İslâm’ın nuruyla nurlanmalarına vesile olmak için canıyla ve malıyla mücadele edip, elinden gelen bütün fedakârlığı ve gayreti göstermek olduğunu bildirmelidir.⁴ Bunun aksine davrananlar, cihâd yapıyorum derken insanları katletmekte, fetih derken de toprakları zulümle istila ve işgal etmektedirler. Halbuki şunu bilmelidirler ki; cihâd’ın ruhunu kavramayan müslüman bireyler düşman topraklarını, cihâd-fetih söylemleriyle kendi topraklarına katsa ve orada insanların imanlarına vesile olunmasa, kalpler fethedilmese, insanlar zorla inandırılmaya çalışılsa bunun Allâh katında hiçbir kıymeti yoktur. Böyle bir düşüncede olan bir müslümanın gayreti cihâd değildir. Düşmana karşı olan saldırısı da fetih değildir.

³ Â’râf Sûresi, 7/181.

⁴ İldeş, M. F., **Kur’ân-ı Kerîm’in Cihâd ve Teröre Bakışı**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, (Ankara, 2008), s. 4.

Kur'ân Allâh yolunda silahla, kılıçla savaşı ifade etmek için “kâtele” fiilini kullanmaktadır. Allâh yolunda silahla savaş yani kıtâl, Allâh yolunda cihâdın bir parçasıdır. Yani her Allâh yolunda kıtâl bir cihâddır ama her cihâd bir kıtâl değildir. O zaman her cihâd âyetini gördüğümüzde savaş manasını vermek Kur'ân'a bir ihanettir. Halbuki Kur'ân'da kıtâle (Allâh yolunda silahla savaş) iki durumda izin verilmektedir: Birincisi, düşmanın saldırısı karşısında müdafaa niyetiyle yapılan kıtâldir. İkincisi ise mazlumun müdafaası için yapılan kıtâldir. Bunun dışına çıkmaya Kur'ân asla izin vermemektedir. Bu bağlamda tezimizde ilk olarak “Kur'ân'ın cihâd anlayışı” ele alınacaktır. Akabinde ise cihâd ve kıtâl (savaş) kavramları arasındaki farklılık üzerine durulacaktır. Kur'ân'a göre kıtâlin şartları etraflıca izah edildikten sonra tüm bu anlatımlar sonuç kısmıyla analiz edilecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. CİHÂD'IN TANIMI VE KAPSAMI

1.1.1. Cihâd'ın Sözlük Anlamı

Cihâd lügatte, (cehede), (yechedü), (cehden veya cühden) kökünden gelmiştir, Cihâd kavramının kök fiili olan 'cehd ve cühd', her türlü çabayı sarf etmek ve gayreti göstermek anlamlarına gelir.⁵ Bir başka ifadeyle cihâd; insanın iyi şeylere nail olması veya kötülükleri def etmesi için var gücüyle bütün takatini sarf etmesi manasına gelir.⁶ Allâh (c.c.) tarafından kullarına verilmiş olan bedenî, malî ve zihnî kuvvetleri Allâh yolunda kullanmak, o yolda feda etmektir. İnanan kimselerin maddî-manevi bütün varlığını Allâh yolunda ortaya koyarak görünen düşmana karşı, şeytana karşı ve nefse karşı yapılan mal, can, dil ve kalp ile yapılan her türlü mücadele 'cihâd'dır.⁷ Cihâd; cehd yani, güç ve enerjisini sarfetme manasına gelir. Cehd etmek, bir işte mübalağa göstermek, herhangi bir hususta çalışmak anlamı da taşır.⁸

1.1.2. Cihâd'ın Terim Anlamı

Cihâd, Allâh'ü Teâlâ'nın müslümanlara yüklediği misyon gereği, müslümanlara veya gayri müslimlere (asıl olan insan olması) yapılan her türlü haksız tutumlara karşılık, hak ve adaleti sağlama adına var gücüyle mücadele etmektir.⁹

⁵ Ezheri, Ebu Mansur Muhammed b. Ahmet, **Tehzibu'l-Luğa**, (Tah. Abdusselam Harun), (Kahire, trsz), c. VI / 37-38; Cevheri, İsmail b. Hammad, **es-Sihah fi'l-Luğa**, (Tah. Ahmet Abdulgaffar Attar), (Mısır, 1956) I / 458; el-İsfahânî, Rağîb, **el-Müfredat fi Ğarib'l-Kur'ân**, Beyrut, trsz), s. 101.

⁶ İbn-i Manzur, **Lisanü'l-Arab**, (Beyrut, Daru-Sadr, 1955), III/133-134; Feyruzabadi, Mecduddin Muhammed b. Yakub, **Kamusü'l-Muhit**, (Kahire, 1933), I/286; Ahmet b. Muhammed, "Cihad" md. **el-Garibeyni fil-Kur'âni ve'l-Hadis**, 1999, Şam, c.1. s.131.

⁷ Cevziyye, İbn Kayyim, **Zadu'l-Me'ad fi Hedy-i Hayri'l-Ibad**, (Beyrut, 1992), III/9-11; el- İsfahânî, **Müfredat**, s. 101; Heyet, **Şamil İslam Ansiklopedisi**, "Cihad" md., (hz. Ahmed Ağırakça), (İstanbul, Dergah Ofset, 2000), I/394 ; Topaloğlu, Bekir, "Cihad" md., **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, (İstanbul:1993), c.7, s.532.

⁸ Bilmen, Ö. Nasuhi, **Hukuk-u İslamiye ve Istilahat-ı Fıkhiyye Kamusu**, c.3, s.334.

⁹ Karaman, Hayrettin, "**Cihad Çağrısı**" Gerçek Hayat Dergisi, 2002, s.43.

Teknik bir terim olarak İslâmî literatürde cihâd, sadece Allâh rızasını gözeterek, Allâh yolunda can, mal, dil, kalem başta olmak üzere, diğer bütün araçlarla çalışmaktır; Cenâb-ı Hakk'ın mesajını, usûlüne uygun bir şekilde insanlara ulaştırmaktır.¹⁰

M. İlyas Bozkurt “Mukaddime” adlı eserinde cihâd kavramı ile ilgili özetle şunlara değinmiştir: “Cihâd kelimesi kök itibarıyla “cehd” kelimesine dayanır. Cihâd bir amaç ve gâye uğruna her türlü gayret ve fedakârlığı yapmak demektir. Bu gayret ve fedakârlığı yapan kişiye “Câhid”; cihâdî hayatının tarzı ve bir parçası haline getiren kişiye de “Mücahit” denir. Allâh yolunda cihâd ise kişinin Kur’ân’ın hakikatlerini yeryüzüne yayıp, bütün akılları ve kalpleri fethederek, insanların İslâm’ın nuruyla nurlanmalarına vesile olmak için canıyla ve maliyle mücadele edip, elinden gelen bütün fedakârlığı ve gayreti göstermesidir. Ancak bu gayrette ikna vardır, zorlama ve icbar yoktur. Kalpleri ihya vardır, bunaltmak ve karartmak yoktur.”¹¹

Kur’ân’da ‘Ce-he-de’ kökünden türemiş 36 farklı ayette bulunan cihâd kelimesi, İslâmî literatür de geniş ve özel anlamda olmak üzere iki farklı şekilde tanımlanır. Geniş anlamıyla cihâd, insanın hem kendi nefsiyle, hem şeytanla ve hizbuşşeytanla,¹² hem de dış düşmanla mücadele ederek savaşmayı ifade etmektedir. Özel anlamda ise dış düşmanla ya da gayri Müslimlerle savaşmayı ifade eder.¹³

Cihâdın amacı kâfirleri ortadan kaldırmak için açılmış bir savaş değil, Allâh’ın ortaya koymuş olduğu hayat biçimini hâkim kılmak için mücadele ederek insanlığı, zulmün ve tuğyanın karanlıklarından İslâm’ın aydınlığına kavuşturmak, bu sayede insanların hem bu dünyalarında hem uhrevi yaşamlarında felaha kavuşmalarını sağlamak ve insanlara İslâm’ın nurunu ulaştırmaktır. Yani karanlıkta kalmış ya da karanlığa maruz bırakılmış insanların gönüllerini İslâm’a ve onun güzelliklerine açma çabasıdır.¹⁴

¹⁰ Cürcânî, Ali b. Muhammed, **Kitâbu't-Ta'rifât**, (thk. Abdülmünim Hafenî), (Kahire, trsz.) s. 90., Elmalılı, M.Hamdî Yazır, **Hak Dini Kuran Dili**, (İstanbul,1960), c.II, s. 863-865; Hamidullah, Muhammed, **İslâm'da Devlet İdaresi**, (çev. Kemal Kuşcu), (Ankara, Nür Dağıtım, 1979), s.260; Özel, Ahmed, **İslâm Hukukunda Ülke Kavramı: Dâru'l-İslâm Dâru'l-Harb**, (İstanbul, 1998), s.58.

¹¹ Karadeniz, Akın, “**Kur’ân’da Cihad-Kıtal Farkı ve İşid Terör Örgütü**”, *Tesam Akademi Dergisi*, (2016, Sayı:1 ss. 151-173), c.3, s.151-152.

¹² Mücadele Süresi, 58/19

¹³ Bkz. Muhammed İzzet Derzeze, **ed-Düstûru'l-Kur'ânî**, (Beyrut-Dimaşk, 1981), 1. 388-390.

¹⁴ Mevdûdi, Ebu'l-Ala, **Tefhimu'l Kur'ân**, (çev. Heyet), (İstanbul, İnsan Yay., 1986), c.1, s. 150, Mevdûdi, **İslâm'da Savaş Hukuku- Cihad**, (Çev: M. Beşir Ersoy), (İstanbul, 1992), s.126.

En kapsayıcı tanım olarak Fahrüddin er-Razi cihâdı emr-i bil ma'ruf, nehyi anil münker çerçevesinde değerlendirip, dinî-ahlâki emirlere uyma ve yasaklarından kaçınmayı istikrarlı bir şekilde hayatında gösterme çabası olarak açıklamaktadır.¹⁵

1.1.3. Geniş Anlamıyla Cihâd

Hız. Peygamber (sav)'in hadislerinde cihâd tanımı zaman, zemin ve şahsa göre farklılık göstermektedir Nitekim Yüce Allâh İsrâ Sûresi'nin 84. Âyetinde şöyle buyurmaktadır: *"De ki; -Herkes, kendi mizaç ve meşrebine göre iş yapar-..."*¹⁶ Bu âyetten hareketle Hız. Peygamber bireysel farklılıkları ve insanların farklı kişisel özelliklerini göz önünde bulundurarak herkesin anlayışına, durumlarına ve yapabilme kabiliyetlerine göre hareket etmiştir. Hız. Peygamber Cihâd konusunu anlatırken veya sahabilerin –Cihâd nedir?- sorularını cevaplandırırken bu bireysel farklılıkları göz önünde bulundurmuştur. Mesela O *"Mücâhid Allâh'a itaat noktasında nefsiyle mücahede edendir."*¹⁷ *"Cihâdın en faziletlisi zalim sultana veya zalim idareciye karşı adaleti (hakkı) haykırmaktır."*¹⁸ Hız. Peygamber kendisine tavsiyede bulunmasını isteyen Enes b. Malik'in annesine; *"Günahlarını terk et, bu hicretin en faziletlisidir. Farzlara devam et, bu cihâdın en faziletlisidir."*¹⁹ Cihâda katılmak için izin istemek üzere kendisine gelen birisine Hız. Peygamber: *"Annen-baban sağ mı" diye sormuş "evet" cevabını alınca da "O halde sen onlara bakmak suretiyle cihâd et" buyurmuşlardır.*²⁰ *"Cihâdm en faziletlisi mebrur hacdır."*²¹

İşte Hız. Peygamber (sav.) hadislerinde;

- nefisle mücahede
- zalim idareciye karşı hakkı haykırmayı
- farzların ifasını

¹⁵ Er-Râzî, Fahrüddîn, **Mefâtihu'l-Gayb**, Beyrut, c. XXII., 63-64.

¹⁶ İsrâ Sûresi, 17/84.

¹⁷ Tirmizî, "Fezâilü'l-cihad", 2; Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, VI, 20-22.

¹⁸ Ebû Dâvûd, "Melâhim", 17; Tirmizî, "Fiten", 13; İbn Mâce, "Fiten", 20; Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, III, 19, 61; IV, 314, 315; V, 251, 256.

¹⁹ Taberânî, **el-Mu'cemü'l-Evsat**, (nşr. Mahmûd Tahhân), (Riyad 1415), VII, 376, 421, nr, 6731, 6818

²⁰ Buhârî. "Cihad", 138, "Edeb", 3; Müslim, "Birr", 5; Ebû Dâvûd, "Cihad", 31; Nesâî, "Cihad", 5; Ahmed b. Hanbel. el-Müsned. II 165, 172. 188. 193, 197. 221.

²¹ Buhârî, "Hacc", 4, "Sayd", 26, "Cihad", 1; İbn Mace, "Menâsik". 44; Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, VI, 71. 79.

- anne-babaya bakmayı
- hacc-ı mebrûru cihâd olarak isimlendirmiştir.

İlk dönem müfessirlerinden ve Kur'ân-ı Kerim üzerine yaptığı çalışmalarla tanınan Mukatil b. Süleyman (ö. 150/767) birden fazla anlama gelen kelimelerin Kur'ân'da hangi manalarda kullanıldığını inceleyen el-Eşbah ve'n-nezâir adlı meşhur eserinde cihâd kelimesini de tetkik etmiş ve üç anlamı üzerinde durmuştur:

Sözle cihâd. "Bu Kur'ân'la büyük bir cihâd aç"²²; "Ey Peygamber! Kâfirlere ve münâfiklara karşı (söz ile) cihâd et"²³ âyetlerinde emredilen sözle cihâddır.

Silahla savaşmak şeklinde cihâd: "...Mücâhidleri oturanlardan çok daha büyük ecirle üstün kılmıştır."²⁴ âyetinde bahsedilen cihâd bu kısma girer.

Eylem boyutuyla cihâd: "Kim cihâd ederse kendisi için cihâd etmiş olur."²⁵ Yani kim salih amel işlerse kendisi için işlemiş olur, onun karşılığı kendisine ödenir demektir. "Bizim yolumuzda cihâd edenler..."²⁶ Yani bizim için hayırlı amellerde bulunanlar anlamına gelmektedir. "Allâh uğrunda O'na yaraşır biçimde cihâd edin. O sizi seçti"²⁷ âyetinin anlamı Allâh'ın rızasını kazandıracak biçimde ona yaraşır şekilde amel edin demektir.²⁸

İslam geleneğinde cihâdın çok bilinen bir ayrımı da büyük ve küçük cihâd şeklindedir. Bu ayrım Hz. Peygamber'in hadis-i şerifine dayanmaktadır.²⁹ Büyük cihâdın küçük cihâdтан daha zor ve çetin, uzun bir süreç ve tecrübe istediği bilinmektedir. Büyük cihâdla alakalı bu riyasetin beslendiği âyetler şu şekildedir: "Rabbinin makamından korkan ve nefisini kötü arzularından uzaklaştıran için cennet yegane barınaktır."³⁰ "Nefse ve onu düzgün bir biçimde şekillendirip ona kötülük

²² Furkân Sûresi, 25/52.

²³ Tevbe Sûresi, 9/73.

²⁴ Nisâ Sûresi, 4/95.

²⁵ Ankebût Sûresi, 29/6.

²⁶ Ankebût Sûresi, 29/69.

²⁷ Hacc Sûresi, 22/78.

²⁸ Mukâtil b. Süleymân, **el-Eşbâh ve'n-Nezâir**, (çvr. Abdullah M. Şehhâte, Kahire, 1414/1994), s.290.

²⁹ Beyhakî, **ez-Zühdü'l-Kebîr**, (nşr. Âmir Ahmed Haydar, Beyrut, 1408/1987), s.165, nr. 373; Suyûtî, **el-Câmi'u's-Sagîr**, (Feyzü'l-Kadîr ile), (Beyrut, 1391/1972), IV, 511, nr. 610.

³⁰ Nâ'ziât Sûresi, 79/40-41.

duygusunu ve takvasını (kötülükten sakınma yeteneğini) ilham edene andolsun ki, nefisini arındıran kurtuluşa ermiştir.”³¹

İnsanın şahsi olarak yapması gereken ilk şey nefsin terbiyesidir. Bu yüzden ki Allâh’u Teâlâ nefis konusunu birçok âyette insanların gönüllerine işlemiştir. Büyük ve küçük cihâd ayrımı da Beyhaki'nin (ö.458/1065) eserine aldığı bir rivâyete dayanır. Bir savaştan dönen askerlere Hz. Peygamber'in küçük savaşı bitirip büyük savaşa geldiklerini söylemesi üzerine kendisine büyük savaşın ne olduğu sorulmuş O da: *"Kulun nefsi ile cihâdıdır"* buyurmuşlardır.³² Böylelikle bu hadis birçok eserde geçmekte ve nefisle cihâdın, düşmana karşı savaştan daha önemli olduğuna vurgu yapılmaktadır. İbrahim b. Edhem (ö.161/777) de: "Cihâdın en çetini nefsin arzularına karşı olanıdır." demektedir.³³

İlk dönem müfessirlerinden Ebû Süleyman ed-Dârânî (ö. 215/830) de Ankebut Sûresinin 69. âyetiyle ilgili olarak cihâdın sadece kâfirlerle savaş anlamına gelmediğini bundan başka Allâh 'ın dinine yardım, ilahi gerçekleri tersyüz edenlerle ilmi mücadele (er-redd 'ale'l-mubtilîn), zalimleri zaptu rapt altına alma/kontrol (kam'u'z-zâlimîn), iyiliği hakim kılma kötülüğü engelleme yolunda çaba, Allâh'a itaat hususunda nefisle mücâhede anlamlarına vurgu yapar ve nefisle mücadeleyi en büyük cihâd olarak nitelendirir.³⁴

Hanefî fukahâsından Debûsî (ö.430/ 1039) de en faziletli cihâdın nefisle mücâhede olduğunu anlatır ve bu anlayışın delillerine yer vererek geniş bir şekilde tahlilde bulunur.³⁵ İbn Battal (ö.419/1057) da cihâd 'ın iki kısmından bahseder:

Açık düşmanla cihâd. Bu zarar veren kâfirlere karşı cihâdtır.

³¹ Şems Sûresi, 91/7-9.

³² Beyhakî, **ez-Zühû'l-Kebîr**, s.165, nr. 373; Suyûtî, **el-Câmi'u's-Sagîr**, IV, 511, nr. 610.

³³ Münâvi, Muhammed Abdurraûf, **Feyzû'l-Kadîr Şerhu'l-Câmiu's-Sagîr**, (Beyrut, 1391/1972), VI, 511.

³⁴ Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed, **el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'ân**, (nşr. Ebû İshâk İbrahim Ettafeyyîş- Kahire 1387/1967), XIII, 364-364.

³⁵ Ed-Debûsî, Ebû Zeyd Abdullâh (Ubeydullâh) b. Muhammed b. Ömer b. Îsâ, **el-Emedü'l-Aksâ**, (nşr. M. Abdulkadir Atâ), Beyrut, 1405/1985, s. 37-48.

Gizli (batını) düşman. Bu da nefis ve heva'ya karşı cihâddır. Bu ikisine karşı cihâd ise cihâdların en büyüğüdür.³⁶ İbn Receb el-Hanbelî (ö. 795/1393) de bu ayrıma katılır.³⁷

Aslında nefisle mücadele etmenin ve saptırıcı özelliğinin olması Kur'ân'ın birçok âyetlerinde görülmektedir. Ona dedik ki: *“Ey Dâvûd! Gerçekten biz seni yeryüzünde halife yaptık. İnsanlar arasında hak ile hüküm ver. Nefsin arzusuna uyma, yoksa seni Allâh'ın yolundan saptırır. Allâh'ın yolundan sapanlar için hesap gününü unutmaları sebebiyle şiddetli bir azap vardır.”*³⁸ ve yine nefisle mücadele etmenin referansını Hz. Peygamber'in *“Asıl mücâhid, Allâh yolunda nefsiyle cihâd edendir.”* şeklindeki hadisine dayanmaktadır.³⁹ Abdullah b. Ömer de kendisine sorulan cihâd ile ilgili bir soruya: *“Önce nefisinden başla ve ona karşı cihâd et, önce nefisinden başla ve ona karşı savaş”* şeklinde cevap vermiştir. Hz. Ali de sizin cihâdlar içinde ilk olarak hoş karşılamayacağınız/ciddiye almayacağınız nefislerinize karşı olan cihâdınız diyerek uyarıda bulunmuştur.⁴⁰

İbrahim b. Ebi 'Able de savaştan dönen bir grup mücâhide küçük savaştan büyük savaşa döndünüz; peki büyük cihâd için neler yaptınız? diye hitap edince onlar: Büyük cihâd nedir? diye sormuşlar, İbrahim b. Ebî 'Able de: *“Kalbin cihâdıdır”* diye cevap vermiştir.⁴¹

Kur'ân lugatı müellifi Ragıb el-İsfahânî (ö.502/11 08) daha sonra bir çok alim tarafından da benimsenen tasnifinde Allâh yolunda cihâd için üç düşman belirlemiştir.⁴²

- Açık düşman
- Şeytan
- Nefis'tir.

³⁶ İbn Battâl, **Şerhu'l-Câmi'us-Sahih**, (nşr. Ebu Temîm İbrahim), (Riyad, Mektebetü'r-Rüşd, ts.), c. X, s.210.

³⁷ El-Hanbelî, İbn Receb, **Câmi'u'l-ulûm ve'l-Hikem**, (Kahire, Dâru'd-Dâ've, ts.), s.171.

³⁸ Sâd Süresi, 38/26.

³⁹ Tirmizî, -Fezâilü'l-kihâd-, 2; Ahmet b. Hanbel, el-Müsned, IV, 20, 22.

⁴⁰ İbn Receb el-Hanbelî, a.g.e., s. 171.

⁴¹ İbn Receb el-Hanbelî, a.g.e., s. 171.

⁴² El-İsfahânî, Râgıb, “c-h-d” md., **el-Müfredât**, s. 208.

Bu üç tasnifte yer alan düşmanlar çok iyi bilinmeli ve onlardan gelecek hamlelere karşı dirençli olmalı ve en az onlar kadar mukavemette bulunulması gerekmektedir. Şu iyi bilinmelidir ki; düşmanını iyi tanımayan mağlup olmaya mahkumdur. O halde bu üç tasnifide iyi tanıyalım:

Birinci sırada yer alan *açık düşmanla* cihâd, meşru müdafaa yoluyla yapılan savaştır. Bu başlığı ileride ayrıntılı olarak işleyeceğiz. İkinci sırada yer alan şeytanla yapılan mücadeledir.

1.1.3.1. Şeytanla Yapılan Mücadele

Şeytanla cihâd etmeden ne nefisle nede görünür düşmana karşı mücadele etmek mümkün olmaz. Bu düşman bunlar arasında durur ve insanı bu iki düşmanla mücadele etmekten alıkoyarak mücadeleyi bırakmaya teşvik eder ve onu oyalamaya çalışır. Devamlı surette onun hayaline bu iki düşmanla mücadele ederken karşılaşacağı zorlukları, terkedeceği hazları, kaçıracağı zevkleri ve iştah kabartan şeyleri getirir durur. Şeytanla mücadele nefisle ve düşmanla yapılacak cihâdın temelidir.⁴³

Allâh Teâlâ şöyle buyuruyor: “*Şüphesiz Şeytan sizin apaçık düşmanınızdır. Öyleyse onu düşman edinin.*”⁴⁴ Şeytanın düşmanlığı herkes için umûmî ve çok eskidir. Her halukarda ondan sakınmak gerekir.⁴⁵

Şüphesiz Allâh (cc) Mü'min kullarını şeytanın izini takip etmekten, gittiği yoldan gitmekten sakındırmıştır. Kim de şeytanla mücadelede bulunmaz, onun izinden giderse, Allâh'ın emirlerine muhalefet etmiş olur. Kul şeytanın şerrinden daima Allâh'a sığınmalı, onun ezeli düşmanı olduğunu bilerek ona göre tedbirini almalıdır. Kul iman konusunda kalbe düşecek şüphe ve kuşku, bozuk irade ve arzuları defetmek için şeytanla mücadele etmelidir. Zirâ şeytan kişiye ümitler vâdeder; mal, şöhret gibi gelip geçici şeyler temenni ettirir, fakir düşmekten korkutur, kötülükleri emreder, takva ve hidayetten, iffet ve sabırdan, hâsılı imanın bütün güzel huylarından meneder.

⁴³ İbn Kayyim el-Cevziyye, a.g.e., c.III, s. 20.

⁴⁴ Fâtır Süresi, 35/6.

⁴⁵ El-Âlûsî, Ebû Fadl Şihabeddin Mahmûud, **Rûhûl Meânî fi Tefsîri'l- Kur'âni'l-Azîm**, (Beyrut, trsz). c.XVII, s. 209.

“Şeytan, onlara söz verir, ümit verip hayal kurdurur. Ama o, onlara bir aldandıktan başka hiçbir şey vaat etmez.”⁴⁶

“Şeytan, insan için bir rezil edicidir.”⁴⁷

“Şeytan sizi fakirlikle korkutur ve size, çirkinliği ve hayâsızlığı emreder. Allâh ise size kendi katından mağfiret ve bol nimet va’dediyor. Şüphesiz Allâh, lütfu geniş olanıdır, hakkıyla bilendir.”⁴⁸

Kul ise şeytanın vâdini yalanlamak ve emrine isyan etmek suretiyle onunla mücadele etmelidir.⁴⁹ *“Eğer şeytandan kötü bir dürtü seni dürtecek olursa hemen Allâh’a sığın. Çünkü en iyi işiten O’dur, en iyi bilen O.”⁵⁰*

Farklı bir pencereden bakıldığında iyi bir mücadele sürecinde Şeytan, insanın ona karşı mukavemetini artırıp, yeteneklerini keşfetmesine sebep olduğundan, insanın rahmetine vesile olma ihtimali söz konusudur. Bu açıdan şeytanlara iki cihetle bakmak gerektir:⁵¹ Birincisi; mana-yı ismiyledir ki; insanları şer ve dalalete, isyan ve nedamete teşvik ederler. Allâh onları lanetlemiştir. Cehenneme müstehak olurlar. İkincisi; mana-yı harfiyledir ki; insanların terakkiyat-ı maneviyesine medardırlar. Bu cihetleriyle mahz-ı rahmet ve ayn-ı adalettir. Makam-ı şeytaniye bir yandan insanda akıl ve nefis gibi iki mühim unsuru tetikleyerek ve ondaki harareti körükleyerek insanın istidat ve kabiliyetlerinin önünü açarken; diğer yandan da insanda günaha karşı direnme, mücadele etme merkezi olan iradenin gelişmesine ve güçlenmesine medar olur. Varlığı zahiren şer gibi görünse de Rahmet-i İlahi’nin ta kendisidir.⁵²

“Eğer şeytandan bir kışkırtma seni dürterse, hemen Allâh’a sığın. Şüphesiz O, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir. Şüphe yok ki Allâh’a karşı gelmekten sakınanlar, kendilerine şeytandan bir vesvese dokunduğu zaman iyice düşünürler (derhal Allâh’ı

⁴⁶ Nisâ Sûresi, 4/120.

⁴⁷ Furkân Sûresi, 25/29.

⁴⁸ Bakara Sûresi, 2/268., Benzer ayetler için bkz. Mâide Sûresi, 5/91; İsrâ Sûresi, 17/27; Nûr Sûresi, 24/2.

⁴⁹ İbn Kayyim el-Cevziyye, a.g.e., c. III, s. 23, 25.

⁵⁰ Fussilet Sûresi, 41/36.

⁵¹ Nürsi, Said, **Sözler**, (İstanbul, Ensar Neşriyat, 1993), s. 131.

⁵² Bozkurt, M.İlyas, **Mukaddime**, (İstanbul, Revizyon Medya, 2014), s.453.

*hatırlarlar da) sonra hemen gözlerini açarlar. Şeytanlara kardeş olanlara gelince, şeytanlar onları azgınlığın içine çekerler, sonra da bundan hiç geri durmazlar.”*⁵³

Allâh’u Teala, insanın şeytanı iyi tanınması için Kur’ân’da ondan sıklıkla bahsetmiştir. İnsanın düşmanını iyi tanınması ona karşı mücadelesini kolaylaştıracaktır.⁵⁴

Kur’ân lugatı müellifi Rağıb el-İsfahânî (ö.502/11 08) Allâh yolunda cihâd için doğrudan düşman olarak belirlediği açık düşman ve şeytanın yanında üçüncü sırada nefisle mücadeleye de yer vermiştir. Nefsi her durumda düşman gibi görmek, Kur’ân’ın genel maksadına hakim olamamanın neticesidir. İşte burada Tefsir İlmi bir kez daha İslami İlimler içerisindeki ehemmiyetini ve üstünlüğünü göstermektedir. Nefsi tanımlarken Tefsir İlmi bize Kur’ân’ın nefisle alakalı genel maksadını vermektedir. Kur’ân’ın genel maksadını bilmezsek, nefisle ilgili yanlış tanımlamalar ve yorumlamalarda bulunarak Hristiyan Ruhbanların konumuna düşebiliriz. Nefis nedir? Nefse bakış açımız nasıl olmalıdır?

1.1.3.2. Nefisle Yapılan Mücadele

Nefs kelimesi, ‘can’ karşılığı olarak ruh manasına, bir şeyin zatı, kendisi manasına⁵⁵, aynı zamanda, insanda gazab ve şehvet kuvvetinin toplandığı şey⁵⁶ manasında kullanılmıştır.

Nefis, insanın fitratında var olan özelliklerinden sadece bir tanesidir. Nefis, tasavvuf ilminde genişçe yer almakta ve özellikle nefsi terbiye üzerinde durulmaktadır. *“Kişi kendini tanıdığı oranda Rabbini tanır.”*⁵⁷ sözü tasavvufun birçok yerinde işlenmiştir. Tasavvufta cihâd; nefis-i emmareyi yenme anlamında kullanılmıştır.⁵⁸

⁵³ Â’râf Sûresi, 7/200-202.

⁵⁴ İlgili ayetler için bkz. İsrâ Sûresi,17/61-65; Nahl Sûresi16/99-100; Âl-i İmrân Sûresi, 3/175; Enfâl Sûresi, 8/48; Hâc Sûresi, 22/52; Muhammed Sûresi, 47/25; Zuhuf Sûresi, 43/36-37; Bakara Sûresi, 2/168-169; Haşr Sûresi 59/16; Sâd Sûresi, 38/ 71-85; Â’râf Sûresi, 7/11-25, 27; Meryem Sûresi, 19/83.

⁵⁵ El-İsfahânî, Rağıb, **Mu’cemu Müfredatı Elfazî’l-Kur’ân**, (thk. Nedim Maraşlı, Mısır), Darü’l-Kütubi’l-Arabî, s.764.

⁵⁶ Gazzali, Ebu Hamid, Muhammed b. Muhammed, **İhyau Ulumi’d-Din, Daru’l-Ma’rife Li’t-Tabaati Ve’n-Neşr**, (trc Ali Aslan), (Yaylacık Matbaası, 1971), s. 106.

⁵⁷ Suyûtî, Celâleddin, **el-Hâvi lil-Fetâvâ**, (Beyrut, Dârü’l-Kitâbi’l-Arabî, 1933), c.2, s. 451.

⁵⁸ Özel, Ahmet, “Cihad” md., **DİA**, (İstanbul, 1993), c. 7, 527.

“Mücâhid Allâh’a kullukta, kendi nefsiyle mücadele edip, onu ehlileştmeye çalışan kişidir.”⁵⁹ Mücâhid ruhlu kişiler şu üç usulü hayatına tatbik ettiklerinde hiçbir şekilde nefsinin tahakkümü altına girmeyeceklerdir.⁶⁰

Birincisi muhasebe-i nefstir: “(Kusurlarından dolayı kendini) kınayan nefse de yemin ederim (ki diriltilip hesaba çekileceksiniz).”⁶¹ Muhasebe-i Nefs kendini hesaba çekmektir. Yapacağım bu işten Allâh razı mıdır? Sorusuna cevap aramaktır. Eğer bu helaldir diyerek alınır veya haramdır diyerek kaçınılırsa nefsi terbiye etmiş ve iradenin kontrolü altına girmiş demektir.⁶² Hz. Ömer (r.a.) (V.23 H./643 M.) der ki; “Hesaba çekilmeden önce nefsinizi hesaba çekin! (Amelleriniz) ölçülüp tartılmadan önce onları ölçüp tartın! Ve hiçbir şeyin gizli kalmaksızın (amellerinizin) sunulacağı o (hesap) gün(ün)de Allâhü Teâlâ’ya sunmak üzere nefislerinizi süsleyin.”⁶³

İkincisi mudarebe-i nefstir: Kendi nefsinin karşısındaki insanın yerine koymaktır. Buna günümüzde “empati” kavramıyla açıklanır.⁶⁴ Empatinin usulünü bundan bin dördüzyıl önce Allâh Râsülü (sav) şu iki hadisiyle beyan etmiştir: “Size yapılmasını istemediğiniz şeyi başkasına yapmayınız.” ve “Kendin için istediğini kardeşin için de istemedikçe, gerçek mümin olamazsın.”⁶⁵

Üçüncüsü mukayese-i nefstir: Kainatta her şey birbirleriyle kıyas edinerek bilinir. İnsan da aynı şekilde maddi ve manevi kendinden daha aşağı olanla veya daha üste olanı kıyas eder. Burada bakacağımız husus kişinin manevi anlamda kendisini konumlandırmasıdır. Ahlaksız bir insanın hiçbir zaman sevilmeceğini, hatta ahlaksızların bile sevmeyeceğini bilir. Tam tersi ahlaklı düzgün insanlar ise her zaman rol-model olacağı bilinmektedir. Burada kıyas ederek ahlaklı ile ahlaksız insanlar arasında tercih yapılmasıdır. Kişinin tercihi elbette ahlaklı bireyler olmalıdır. İşte buna mukayese-i nefis denilmektedir.

⁵⁹ İbn Hanbel, el-Müsned, VI.20; Tirmizî, “Fezâilü’l-Cihâd”, 2.

⁶⁰ Bozkurt, M.İlyas, **Mukaddime**, (İstanbul, Revizyon Medya, 2014), s.471-475.

⁶¹ Kıyâme Sûresi, 75/2.

⁶² Ahmed Ferid, **Tezkiyetü’n-Nefs ve Terbiyetühâ**, (y.y., 1986), II. Baskı, s. 76-78.

⁶³ Muhâsibî, Haris b. Esed, **Risâletü’l-Müsterşidin**, V. baskı, (Kahire, Dâru’s-Selâm, 1988), s.46.

⁶⁴ Rogers, Carl. R., “**Empatik Olmak Değeri Anlaşılmamış Bir Varoluş Şeklidir**”, Ankara Ün. Eğitim Bilimleri Dergisi, (1975), c.16/1, s.103-124.

⁶⁵ Müslim, İman, 71, 72; Buharî, İman, 7; Tirmizî, Kıyame, 59; Nesaî, İman, 19, 33.

1.2. KUR'ÂN'DA CİHAD

Kur'ân-ı Kerim'de 'ce-he-de' kökünden türemiş 41 kelime bulunmaktadır. Bu 41 kelime 36 farklı ayette geçmektedir. 'ce-he-de' kökünden türemiş olan 41 kelimenin 4'ü 'Mücâhid' kavramıdır. Mücâhid kavramı Nisâ Sûresinin 95. Ayetinde 3 kez, Muhammet Sûresinin 31. ayetin de ise 1 kez geçmektedir.⁶⁶

Kur'ân-ı Kerim'de 'ce-he-de' kökünden gelen kelimelerin geçtiği ayetleri incelediğimiz zaman karşımıza *dört* farklı mana çıkmaktadır:⁶⁷

1. Bütün Gücünü Sarfetmek

Aşağıda vereceğimiz ayetlerde geçen *Cühd* ve *Cehd* kelimeleri “bütün güç, gücü yetmek gibi anlamlarda kullanılmaktadır.”⁶⁸

Cühd kelimesinin geçtiği ayet; “*Sadakalar hususunda gönüllü bağışta bulunan mü'minlerle, güçlerinin yettiğinden başkasını bulamayanları çekiştirip onlarla alay edenler var ya; işte Allâh asıl onları maskaraya çevirmiştir.*” Onlar için elem dolu bir azap vardır.”⁶⁹ Tebuk seferi hazırlığı sırasında Allâh Rasulünün giderler için bağış yardım çağrısına kimi müslümanlar yüklü oranlarda bağışta bulunmuş, imkanı olmayanlarda (cühd) güç yetirdikleri kadarı ile destek olmuşlardır. Bu durum karşısında münâfıkla çok sadaka verenleri kibir, az verenleri ise cimrilikle itham ederek müslümanların huzurunu kaçırmaya çalışmışlardır.⁷⁰

Cehd kelimesinin geçtiği ayetler;

⁶⁶ Karadeniz, Akın, a.g.m., s. 152.

⁶⁷ Okuyan, Mehmet, **Çok Anlamlılık Bağlamında Kur'ân'ı Kerim Sözlüğü**, (İstanbul, Düşün Yayıncılık, 2017), s. 216-219.

⁶⁸ El-İsfahânî, Râgıb, “c-h-d” md., **el-Müfredât**, s. 248; İbn-i Manzur, **Lisanü'l-Arab**, “chd” md.; İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullâh b. Müslim, **Tefsîru Garîbi'l-Kur'ân**, (thk. es-Seyyid Ahmed Sakr), (Beyrut, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1398/1978), s.190.

⁶⁹ Tevbe Sûresi, 9/79.

⁷⁰ Karaman, Hayrettin, Çağrı, M., Dönmez, İ. K., & Gümüş, S, **Kur'ân Yolu. Türkçe Meal ve Tefsir**, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı, 2006, c.3, s. 40-41; Kurtubî, a.g.e., c. 8, s.337; Zuhayli, Vehbe, **et-Tefsîrü'l-Münir**, 2. Baskı, (trc. Hamdi Aslan, Dr. Hamdi Efe, Beşir Eryarsoy, Dr. Halil İbrahim Kutlay, Nürettin Yıldız), (İstanbul, Risale Yay., 2005), c.5, s.478; Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerir b. Yezîd, **Câmi'u'l-Beyân'ân Te'vîli Âyati'l-Kur'ân**, (nşr. Sıdkî Cemil el-Attar), (Beyrut 1415/1995), c. 4, s. 332-33; el-Mâtürîdî, a.g.e., c.6, s. 445.

“Onlar, “Allâh, ölen bir kimseyi diriltmez” diye var güçleriyle Allâh’a yemin ettiler. Hayır, diriltecek! Bu, yerine getirilmesini Allâh’ın üzerine aldığı bir vaaddir. Fakat insanların çoğu bilmezler.”⁷¹

“Münâfiklar, sen kendilerine emrettiğin takdirde mutlaka savaşa çıkacaklarına dair en ağır bir şekilde Allâh’a yemin ettiler. De ki: -Yemin etmeyin. Sizden istenen güzelce itaat etmektir. Şüphesiz Allâh, yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır.”⁷²

“Müşrikler, eğer kendilerine bir uyarıcı gelirse, ümmetlerden herhangi birinden daha çok doğru yol üzere olacaklarına dair en güçlü şekilde Allâh’a yemin etmişlerdi. Fakat onlara bir uyarıcı gelince, bu ancak onların nefretlerini artırdı.”⁷³

“(O zaman) iman edenler derler ki: “Sizinle beraber olduklarına dair var güçleriyle Allâh’a yemin edenler şunlar mı?” Bunların cabaları boşa çıkmıştır. Böylece ziyân edenler olmuşlardır.”⁷⁴ Sûrenin bir önceki ayetinde de belirtildiği üzere, Münâfiklar, bir yandan müslümanların davalarında başarısız olup devlet yönetiminin hristiyan ve yahudilere geçeceğini düşünerek dostluk ve yardım için onlara yanaşırken, bunu güya müslümanların darlık zamanında onlara yardım etme amacıyla yaptıklarını belirtirler. Müslümanlara karşı var güçleriyle (cehd) Allâh’a yemin ederek çabalarını boşa çıkarmaya çalışırlar.⁷⁵

“Eğer kendilerine (başka) bir mucize gelirse, mutlaka ona inanacaklarına dair en güçlü yeminleriyle Allâh’a yemin ettiler. De ki: -Mucizeler ancak Allâh katındadır. O mucizeler geldiği vakit de inanmayacaklarını siz ne bileceksiniz?”⁷⁶ Müşrikler, Kur’ân’ın Allâh’ tarafından indirildiğine inanmadıkları için Hz Peygamberden, peygamberliğini ispat edecek başka bir mucize istiyorlar, buna dair kesin bir dille yemin

---

⁷¹ Nahl Sûresi, 16/38.

⁷² Nûr Sûresi, 24/53.

⁷³ Fâtır Sûresi, 35/42.

⁷⁴ Mâide Sûresi, 5/53.

⁷⁵ Elmalılı, a.g.e. c.3, s. 1702.

⁷⁶ En’âm Sûresi, 6/109.

ediyorlar. Ayette geçen yemin ifadesinde, cehd kelimesi ile kullanılarak kuvvetli bir şekilde olduğu belirtilmiştir.⁷⁷

İlgili ayelerde geçen cehd ifadesi yemin ile kullanıldığında vargücüyle yemin etmek anlamına gelmektedir. Anlaşılan odur ki, cahilce, yalan yere var gücüyle yemin etmek, kendisinin doğruluğunu ispata çalışmak münâfık ve müşriklerin özelliğidir.

2. Fedakarlık Yapmak

Aşağıda vereceğimiz ayetlerde ‘ce-he-de’ kökünden türetilen kelimeler “Allâh yolunda çalışmak, mücadele etmek, gayret ve fedakârlık göstermek” anlamlarında kullanılmaktadır. Yani 28 ayette toplam 32 kez geçen cehede kelimesinden türemiş kelimelerin tamamı “Allâh rızası için yapılan her türlü gayret ve fedâkarlığı” ifade eder.

Cenâb-ı Hak Kur’ân-ı Mübîn’de şöyle buyurmaktadır:

*“İman edenler ancak, Allâh’a ve Peygamberine inanan, sonra şüpheye düşmeyen, Allâh yolunda mallarıyla ve canlarıyla cihâd edenlerdir. İşte onlar doğru kimselerin ta kendileridir.”*⁷⁸

*“İman edip hicret eden ve Allâh yolunda mallarıyla, canlarıyla cihâd eden kimselerin mertebeleri, Allâh katında daha üstündür. İşte onlar, başarıya erenlerin ta kendileridir.”*⁷⁹ Ayetin, Müslümanlar ve müşrikler arasında geçen, Kâbe’ nin onarım ve su dağıtım işleriyle ilgilenen kimselerin, cihâd ve hicret edenlerle aynı manevi dereceye sahip olup olmadığı tartışmaları üzerine nazil olduğu belirtilmiştir. Buradaki cihâd eden kimselerden maksat, imanlarını yaşayabilmek için Allâh yolunda her türlü çaba ve gayreti gösteren kimselerdir.⁸⁰

⁷⁷ Karaman, Hayrettin, Çağrıç, M., Dönmez, İ. K., & Gümüş, S, **Kur’ân Yolu. Türkçe Meal ve Tefsir**, c. 2, s.455.

⁷⁸ Hucurât Sûresi, 49/15.

⁷⁹ Tevbe Sûresi, 9/20.

⁸⁰ Kurtubi, a.g.e., c.8, s. 161; er-Râzî, Fahu'd-Din, **Mefatihü'l-Gayb**, c.12, s. 105-106; Zuhayli, Vehbe, **et-Tefsirü'l-Münir**, c.5, s.347; Küçük, Ali, **Besâiru'l Kur’ân**, (Konya, Adım yayınları, 2006); Taberî, a.g.e., c.4, s. 269; İbn Kesir, İmamüddin Ebu'l-Fidâ İsmail, **Tefsiru'l-Kur’âni'l-Azîm**, (Beyrut, 1987), c. 7, s. 3437-3439.

“İman edenler, hicret edenler, Allâh yolunda cihâd edenler; şüphesiz bunlar Allâh’ın rahmetini umarlar. Allâh, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.”⁸¹

“Ey iman edenler! Sizi elem dolu bir azaptan kurtaracak bir ticaret göstereyim mi size? Allâh’a ve peygamberine inanır, mallarınızla ve canlarınızla Allâh yolunda cihâd edersiniz. Eğer bilerseniz, bu sizin için çok hayırlıdır.”⁸²

“Yoksa siz; Allâh, içinizden cihâd edenleri (sınayıp) ayırt etmeden ve yine sabredenleri (sınayıp) ayırt etmeden cennete gireceğinizi mi sandınız?”⁸³

“Ey iman edenler! Allâh’a karşı gelmekten sakının, O’na yaklaşılmaya vesile arayın ve O’nun yolunda cihâd edin ki kurtuluşa eresiniz.”⁸⁴

“Siz hacılara su dağıtmayı ve Mescid-i Haram’ın bakım ve onarımını, Allâh’a ve âhiret gününe iman edip Allâh yolunda cihâd eden kimse(lerin amelleri) gibi mi tutunuz? Bunlar Allâh katında eşit olmazlar. Allâh, zâlim topluluğu doğru yola erdirmez.”⁸⁵

“Allâh uğrunda hakkıyla cihâd edin. O, sizi seçti ve dinde üzerinize hiçbir güçlük yükledi...”⁸⁶

“Bizim uğrumuzda cihâd edenler var ya, biz onları mutlaka yollarımıza ileticeğiz. Şüphesiz Allâh, mutlaka iyilik yapanlarla beraberdir.”⁸⁷

“Mü’minlerden özür sahibi olmaksızın (cihâdtan geri kalıp) oturanlarla, Allâh yolunda mallarıyla, canlarıyla cihâd edenler eşit olamazlar. Allâh, mallarıyla, canlarıyla cihâd edenleri, derece itibariyle, cihâdtan geri kalanlardan üstün kılmıştır. Gerçi Allâh (mü’minlerin) hepsine de en güzel olanı (cenneti) va’detmiştir. Ama mücahitleri büyük bir mükâfat ile kendi katından dereceler, bağışlanma ve rahmet ile

⁸¹ Bakara Sûresi, 2/218.

⁸² Saff Sûresi, 61/10-11.

⁸³ Âl-i İmrân Sûresi, 3/142.

⁸⁴ Mâide Sûresi, 5/35.

⁸⁵ Tevbe Sûresi, 9/19.

⁸⁶ Hac Sûresi, 22/78.

⁸⁷ Ankebût Sûresi, 29/69.

*cihâdan geri kalanlara üstün kılmuştur. Allâh, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.”*⁸⁸

Yukarıdaki Ayeti kerimelerdeki “cihâd” kelimesi, Allâh’ın dininin ayakta kalması ve yayılması, zulmün önlenmesi, emr’i bil ma’ruf, nehy’i anil münker yapmak için, gerektiğinde canı yahut malı yahut her ikisini de seferber ederek, İslam’ın maddî ve mânevî değerlerini koruyan müminler için kullanılmıştır. Bunlar diğer inananlardan derece (rütbe, şeref, mükâfat) bakımından üstündürler. Allâh onları, bu gayretleri sebebiyle daha fazla ödüllendirecektir.⁸⁹

3. Zorlamak

“Ve in ce’hede’ke” ibaresinin geçtiği ayetlerde “ce’hede” ‘zorlamak’ anlamında kullanılmıştır. “Ve in ce’hede’ke” ibaresi ‘şayet seni zorlarlarsa anlamındadır. Bu ibare Kur’ân-ı Kerim’de 2 farklı ayetin içinde geçmektedir. Kişiye bir şey yaptırmak için var gücüyle uğraşmayı ifade etmektedir. Bu ayetler şöyledir:

*“Biz, insana, ana-babasına iyilik etmesini emrettik. Şâyet onlar seni, hakkında hiçbir bilgin olmayan şeyi bana ortak koşman için zorlarlarsa, bu takdirde onlara itaat etme. Dönüşünüz ancak bana olacaktır ve ben yapmakta olduklarınızı size haber vereceğim.”*⁹⁰ *“Eğer, hakkında hiçbir bilgi sahibi olmadığın bir şeyi bana ortak koşman için seni zorlarlarsa, onlara itaat etme. Fakat dünyada onlarla iyi geçin. Bana yönelenlerin yoluna uy. Sonra dönüşünüz ancak banadır. Ben de size yapmakta olduğunuz şeyleri haber vereceğim.”*⁹¹

Evladın hayır diyemeyeceği kişiler olarak anne babaya itaat, iyilik ve doğrulukta söz konusudur. Onların çocuklarına kötülük ve isyana sevk hususunda

⁸⁸ Nisâ Sûresi, 4/95- 96.

⁸⁹ Karaman, Hayrettin, Çağrı, M., Dönmez, İ. K., & Gümüş, S, **Kur’ân Yolu. Türkçe Meal ve Tefsir**, c. 2, s.122- 123; Karagöz, İsmail, vd. **Dini Kavramlar Sözlüğü**. (Komisyon), (Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2010), s. 100.

⁹⁰ Ankebût Sûresi, 29/8.

⁹¹ Lokmân Sûresi, 31/15.

cehdi, yani var güçleriyle zorlamaları, itaatın söz konusu olmadığı hususlardır. Zira, Allâh’a itaat edilmeyen yerde kula itaat yoktur.⁹² Allâh Resulu’ de şöyle buyurmuştur:

*"Allâha isyanda hiçbir kimseye itaat yoktur. İtaat ancak iyiliktir."*⁹³

4. Kur’ân-ı Anlatmak

Kur’ân-ı anlatmak Cenâb-ı Hakk’ın ifadesiyle en büyük cihâddir. Çünkü Kur’ân’ı anlatan kişi Kur’ân’ın misyonunu üstlenmiş demektir. Kur’ân’ın emirlerini, yasaklarını ve tavsiyelerini en güzel şekilde temsil eden kişidir. İşte Kur’ân’ı tebliğ ettiğinde, çekilen sıkıntılar, problemler veya yaşamış olduğu tüm güzellikler bu misyonu üstlenmekle olmaktadır. Cenâb-ı Hak da bu misyonu üstlenen kişilere en büyük cihâd yaptıklarını söylemektedir. Nitekim Furkân Sûresi 25/52. ayetinde Allâh’u Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

*"Öyle ise kâfirlere itaat etme, onlara karşı bu Kur’ân’la büyük bir mücadele ver."*⁹⁴

Bu ayetteki *câhid* ve *cihâd* kelimeleri, kâfirlere itaat etmemenin ardından onlara ‘*Kur’ân’ı anlatmak*’ şeklinde yer almaktadır.⁹⁵ Dolayısıyla buradaki maksat, Kur’ân’ı anlatmaktır ve bu da en büyük cihâddir.

Yukarıdaki Cihâd ile ilgili âyetlere incelediğimizde ve Kur’ânda Cihâd bahsinde geçen tüm bilgiler ışığında Cihâd ile ilgili şu sonuçlar çıkmaktadır:

1.2.1. Cihâd’ın Kısımları

Allâh yolunda cihâd ‘can ile cihâd’ ve ‘mal ile cihâd’ olmak üzere iki kısımdan oluşur. Bozkurt’un da dediği gibi; *"Can ile cihâd şudur ki; kişinin, Allâh’ın (cc) kendisine vermiş olduğu bedeni ve ruhu ve bunlara ait kabiliyet ve istidatları Allâh yolunda kullanmasıdır. Mesela ilmi olan ilmi ile cihâd eder, ilmi ile insanları aydınlatır. Sesi olan sesi ile sözü olan sözü ile kalemi olan kalemi ile vakti olan mesaisi ile cihâd eder. Mal ile cihâd şudur ki; Kişi Allâh’ın kendisine vermiş olduğu mal, mülk ve para ile*

⁹² Taberî, a.g.e., c.6, s. 436.

⁹³ Buhari, "Ahbar el-Aha'd", 1; Müslim, "İman", 39/ 1840; Ebu Davud, "Cihad", 87/ 2625.

⁹⁴ Furkân Sûresi, 25/52.

⁹⁵ Okuyan, a.g.e., s. 217.

Allâh yolunda yapılan mücadeleye destek verir. Canıyla mücadele eden insanları madden destekler. Onları techiz eder.”⁹⁶

1.2.1.1. Can İle Cihâd

Öncelikle bilinmesi gereken iki kavram ön plana çıkmaktadır. Bunlar Allâh rızası ve İ'lâ'yı Kelimetullah kavramlarıdır. *Allâh rızası*; ne iş yaparsan yap, neticede Allâh'a (cc) kendini beğendirme, Allâh'ın rızasını alma olarak tanımlanabilir.⁹⁷ Allâh'ın rızasını kazanma yolunda kendi iç aleminde, nefsinin arzularına iradeyle dur diyebilmektir. Nitekim Allâh'ı Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

“İnsanlardan öylesi de vardır ki, Allâh'ın rızasını kazanmak için kendi nefislerini feda eder. Allâh, kullarına çok şefkatlidir.”⁹⁸

Allâh'ın rızasını arama çabasında bulunan kişinin, dünya hayatında yoluna devam ederken Allâh'ın (cc) tüm yollarını açacağını ve günah bataklarından, karanlıklarından aydınlığa çıkaracağını bizzat Cenâb-ı Hakk'ın kendisi söylemektedir. En güzel yol da O'nun rızasını kazanmak olduğunu ve O'nun rızasını kazanan her kişinin tüm güzellikleri de elde edeceğini unutmamalıdır.

“Rızasını arayarak Allâh onunla kurtuluş yollarına götürür ve onları iradesiyle karanlıklardan aydınlığa çıkarır, dosdoğru bir yola iletir.”⁹⁹

Kur'an'a göre Allâh'ın rızasını elde etmenin birçok yolu vardır. İnsanlar hürriyetlerini, bağımsızlıklarını, topraklarını, bayraklarını, namuslarını, bunun hepsini içinde barındıran vatanlarını müdafaa etmek zorunda kalabilirler. İşte böyle bir durumda Can ile cihâdın bir alt başlığı olan Allâh adına savaşmak Allâh'ın rızasını kazanmanın yollarından bir tanesidir.¹⁰⁰

⁹⁶ Bozkurt, M. İlyas, Mukaddime, s. 269

⁹⁷ Bozkurt, M. İlyas, Mukaddime, s. 206.

⁹⁸ Bakara Sûresi, 2/207.

⁹⁹ Mâide Sûresi, 5/16.

¹⁰⁰ Bayraklı, Bayraktar, a.g.e., c. 2, s. 540-544.

*İ'lâ-yı Kelimetullah ise; Allâh rızasını kazanma yolunda kendi iç aleminde nefsini terbiye etmenin yanında, Allâh'ın kelamını, Kur'ân'ı yüceltme, yayma ve insanların kalp ve gönüllerine hakim kılma çabasıdır.*¹⁰¹

İşte kişinin sırf Allâh'ın rızasını kazanmak ve İ'lâ-yı Kelimetullah davasına hizmet etmek için Allâh yolunda mesaisin'den, işinden, gücünden fedakarlık yaparak aklını ve bedeninin tüm fonksiyonlarını çalıştırmasıyla gösterdiği her türlü çaba ve gayrete '*can ile cihâd*' denilmektedir. Şartlar oluştuğunda ve son çare savaş olduğunda Allâh yolunda savaşmak, (kıtâl) can ile cihâd'ın birçok başlığından sadece bir tanesidir. Allâh yolunda savaşı, cihâd ve kıtâl farkı bahsinde aşağıda ayrıntılı bir şekilde işlenecektir.

1.2.1.2. Mal İle Cihâd (İnfak)

Kişinin sırf Allâh'ın rızasını kazanmak ve İ'lâ-yı Kelimetullah davasına hizmet etmek için Allâh yolunda malından, mülkünden ve parasından usûlüne uygun, belli miktarda tasadduk (harcamak) etmesine '*mal ile cihâd*' denilmektedir. Hiçbir karşılık beklemeksizin Cenâb-ı Hakk'ın rızık olarak verdiği nimetlerden ve helal yollarla elde edilen mal ve kazançlardan yalnızca Allâh rızası için sarf etmek demek olan 'infak' mal ile cihâddir.¹⁰²

1.2.1.2.1. İnfak'ın Kabulünün Şartları

a) İmanına şirk ve küfür bulaştırmamak;

Allâh indinde makbul bir infak olmasının ilk şartı infakı yapacak olanların mümin vasfını taşıması gerekliliğidir. Allâh, imanına şirk ve küfür bulaştıranların tüm amellerinin boşa çıkacağını haber vermektedir:

*"...İşte bu, Allâh'ın yoludur. O, kullarından bu yolu tercih edenleri hidâyete ulaştırır. Eğer (bu nebîler) şirk koşsalardı bütün yaptıkları boşa giderdi."*¹⁰³

¹⁰¹ Yurdağür, Metin, "İ'lâ-yı Kelimetullah", md., **DİA**, (İstanbul, 2000), c.22, s.62-63; Muhammed Cemalüddin Ali, **En-Nazariyyetü'l-İslamiyye fi Harbi'n-Nefsiyye**, (Kahire: ty.), s. 220.

¹⁰² Karadeniz, Akın, a.g.m. s. 156.

¹⁰³ En'âm Sûresi, 6/88.

b) İnfak sadece Allâh rızası için yapılmalıdır;

Kim infak yapmak isterse, bunun makbul olmasının ikinci şartı o infakların sadece Allâh'ın rızasının gözetilerek yapılmasıdır. Bu hakikati Cenâb-ı Hak âyet-i kerimesi ile beyan etmektedir:

“Hayır olarak ne harcarsanız, kendiniz içindir. Zaten siz ancak Allâh'ın rızasını kazanmak için harcarsınız. Hayır olarak her ne harcarsanız -hiç hakkınız yenmeden- karşılığı size tastamam ödenir.”¹⁰⁴

Yapmış olduğu infak, Allâh rızası için değilse, farklı bir gâyeyle yapıldığı takdirde bu infakın Allâh indinde hiçbir değeri yoktur. Üstelik Allâh rızası dışında, farklı amaçla infak ediyorsa, o şahıs iki kötü sonuçla karşı karşıya kalacaktır. Birincisi mal, mülk veya parasını kaybetmesidir. İkincisi yapmış olduğu hayrın boşa gitmesinin yanında farklı amaçla tasadduk ettiği için hanesine günah olarak yazılmasıdır. Nitekim bu konuyla alakalı Allâh (cc) Kur'ân-ı Mübîn'de şöyle buyurmaktadır:

“Ey iman edenler! Allâh'a ve ahiret gününe inanmadığı hâlde insanlara gösteriş olsun diye malını harcayan kimse gibi, sadakalarınızı başa kakmak ve gönül kırmak suretiyle boşa çıkarmayın. Böylesinin durumu, üzerinde biraz toprak bulunan ve maruz kaldığı şiddetli yağmurun kendisini çıplak bıraktığı bir kayanın durumu gibidir. Onlar kazandıklarından hiçbir şey elde edemezler...”¹⁰⁵

c) Helal kazanç;

Helal yollarla elde edilen mal ve kazançlardan tasadduk edilmesi infakın üçüncü şartıdır. Çünkü kazancına haram bulaştıran kişilerin, hayır adına tasadduk etmesi Allâh katında hiçbir kıymeti yoktur. Mesela kumardan kazanç elde eden bir şahıs, kazandığının bir kısmıyla cami, okul, köprü, çeşme vs. gibi kamu yararına faydalı bir iş yapmış olsa, onun hanesine sevap olarak hiçbir şey yazılmayacaktır. Çünkü kazanç, haram yollarla elde edilmiştir.

¹⁰⁴ Bakara Sûresi, 2/272.

¹⁰⁵ Bakara Sûresi, 2/264

1.2.1.2.2. İnfak Savaş İlişkisi

Enes b. Mâlik'in rivayet ettiğine göre, Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur: “Ellerinizle, dillerinizle ve mallarınızla cihâd edin.”¹⁰⁶ Hz. Peygamber'in ifade ettiği gibi cihâdın bir şekli de mal ile yapılan cihâddır. Bu bağlamda, yeri geldiğinde bir mücâhide teçhizat sağlamak ya da bir askerin geride bıraktığı ailesine göz kulak olmak da cihâd kapsamında ele alınmıştır. Nitekim Peygamber Efendimiz, “Her kim Allâh yolunda savaşacak bir askeri (savaş için) donatırsa kendisi de savaşmış gibi olur. Kim de Allâh yolunda savaşa çıkan gazinin arkasından ailesine iyi bir şekilde göz kulak olursa o da savaşmış gibi olur.” buyurmuştur.¹⁰⁷

Allâh yolunda harcanan mala verilecek mükâfatı, “Allâh yolunda malından çifter çifter harcayan bir Müslüman'ı mutlaka cennet bekçileri cennete girmeye davet edecektir.”¹⁰⁸ sözleri ile ifade eden Peygamberimiz, yularlı bir deve ile kendisine gelerek, “Bu, Allâh yoluna feda olsun!” diyen bir sahâbîye, “Buna karşılık âhirette hepsi yularlı yedi yüz deve senin olacaktır.” buyurmuştur.¹⁰⁹

1.2.2. Cihâd Edenlerin Üstünlüğü

Allâh yolunda canlarıyla ve mallarıyla cihâd edenler Allâh katında en üstün mertebeye sahiptirler. Bu üstünlüğü bizzat Cenâb-ı Hak Kur'ân-ı Mübînde beyan etmektedir. Allâhû Teâlâ, Allâh yolunda canlarıyla ve mallarıyla cihâd edenleri diğer müslümanlardan çok daha faziletli ve derece bakımından üstün tutmuştur. Nitekim Allâh Teâlâ bu gerçeği Nisâ Sûresinin 95. ve 96. âyetlerinde ifade etmektedir: “*Müminlerden –özür sahibi olanlar dışında- oturanlarla malları ve canlarıyla Allâh yolunda cihâd edenler bir olmaz. Allâh, malları ve canları ile cihâd edenleri, derece bakımından oturanlardan üstün kıldı. Gerçi Allâh hepsine de güzellik (cennet) vadetmiştir; ama mücâhidleri, oturanlardan çok büyük bir ecirle üstün kılmıştır. Kendinden dereceler, bağışlama ve rahmet vermiştir. Allâh çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir.*”¹¹⁰

¹⁰⁶ Nesâî, Cihâd, 48; **Hadislerle İslam**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, c.4, s.473.

¹⁰⁷ Müslim, İmâre, 135; Buhârî, Cihâd, 38, **Hadislerle İslam**, c.4, s.473.

¹⁰⁸ Dârimî, Cihâd,13; İbn Hanbel, V, 152; **Hadislerle İslam**, c.4, s.473.

¹⁰⁹ Müslim, İmâre, 132; **Hadislerle İslam**, c. 2., s.478.

¹¹⁰ Nisâ Sûresi, 4/95.

Nisâ Sûresi 95. ayet-i kerimesini genel ve özel anlam olmak üzere iki açıdan değerlendirilmektedir. *Genel olarak baktığımızda*; canlarıyla ve mallarıyla cihâd edenler yani ilmiyle, kelamıyla, sesiyle, mesaisiyle, alın teriyle, kazancıyla Allâh rızasını gözeterek, i'lâ-yı kelimetullah uğrunda çalışanlar ile evinde oturup bu vasıfları yapmayanları Allâhû Teâlâ bir görmemektedir. Allâh (cc) Müminler arasında başka ayrımları da Kur'ân'da belirtmiştir.

Âyetin amacı inanan insanlar arasındaki farkı belirleyen eylemi ortaya koymaktır. Zümer sûresinin 9. âyetinde "bilenle bilmeyenin bir olmayacağı" ifadesiyle bilmeyenin fark oluşturduğuna; Yûnus sûresinin 100. âyetinde aklını kullananla kullanmayanın; En'âm sûresinin 125. âyetinde inananla inanmayanın farkı belirlendiği gibi, Nisâ sûresinin 95. âyetinde de Allâh uğrunda malı ve canıyla cihâd edenle özürsüz evde oturanın farkı tesbit edilmektedir.¹¹¹

Özel anlamda; "Özür sahibi olanlar"dan maksat, özellikle âmâ olanlar, savaşa katılmayı engelleyecek bir vücut ârızası bulunanlardır. Allâh'ın Resûlü (sav) bir gün kendisine indirilen Kur'ân âyetlerini yazması için vahiy kâtiplerinden Zeyd b. Sâbit'i yanına çağırmişti. Bunu duyan Zeyd, yazı için eline aldığı bir kürek kemiğiyle Resûlullah'ın (sav) yanına geldi. Hz. Peygamber, Nisâ sûresinin 95. âyetini yazdıracaktı. "Müminlerden oturanlarla Allâh yolunda cihâd edenler bir olmaz." demişti ki âmâ sahâbî Abdullah b. Ümmü Mektûm çıkageldi. Allâh Resûlü'nün sözlerini işitmişti ve bu nedenle yüreğini derin bir hüznün kaplamıştı. Dilinden dökülen şu sözler üzüntüsünü ve çaresizliğini ifade etmeye yetiyordu: "Yâ ResûlAllâh! VAllâhi, eğer gücüm yetseydi ben de mutlaka cihâda katılırdım." İbn Ümmü Mektûm'un iman dolu bu sözcüklerin ardından vahyin ağırlığı tekrar Allâh Resûlü'nün üzerine çöktü. Zira kulunun taşıyamayacağı yükü ona asla yüklemeyen Allâh Teâlâ, "özür sahipleri müstesna" ifadesini Elçisi'ne vahyetmişti.¹¹² Buhârî'nin aynı bölümde kaydettiği bir rivayete göre bu olay, bedir savaşı sırasında gerçekleşmiştir, "oturup kalanlardan" maksat da bu savaşa katılmayanlardır.

¹¹¹ Bayraklı, Bayraktar, a.g.e., s. 2/270-273.

¹¹² Buhârî, Tefsîr, (Nisâ) 18; Müslim, İmâre, 141; **Hadislerle İslam**, c.2., s.535.

Mücâhid tüm değerlerini korumak adına savaşa katılıp, canını tehlikeye atan kimsedir. Kazancıyla savaşa katkı yapan veya birtakım mazeretleri sebebiyle savaşa katılmayanlar, büyük ecirlere nail olsalarda, bizzat savaşa katılan mücâhidlerin seviyesine çıkamazlar.¹¹³

*“Siz hacılara su dağıtmayı ve Mescid-i Haram’ın bakım ve onarımını, Allâh’a ve âhiret gününe iman edip Allâh yolunda cihâd eden kimse (lerin amelleri) gibi mi tuttunuz? Bunlar Allâh katında eşit olmazlar. Allâh, zâlim topluluğu doğru yola erdirmez.”*¹¹⁴ Allâh yolunda cihâd eden kişinin, yapmış olduğu mücadelesi ile ona hiçbir zaman denk olamayacak birtakım hususlar ayet-i kerîme’de beyan edilmiştir.

Bu ayet Hz. Peygamber (sav)’in amcası Abbas’ın esir alındığı zaman onun ileri sürdüğü bir iddia üzerine nazil olmuştur. Hz. Ali (ra) amcasını, Allâh Resulu (sav) ile savaşmak ve akraba bağlarını koparmakla suçlayarak kınamaya başladığında, amcası Abbas da buna dayanarak şöyle demişti: “Sen bizim hep kötü yanlarımızı çıkarıp ileri sürüyor, bizim iyiliklerimizi ise hiçe sayıyorsun?” serzenişinden ötürü Hz. Ali, “Sizin iyilikleriniz mi varmış ki?” diye konuşunca Abbas da “Biz Mescid-i Haramı imar eder, hacılara su dağıtır ve esirleri de esaretten kurtarıyoruz.” cevabını vermişti. İşte bu ayet bununla ilgili nazil olmuştur. Bir başka yoruma da göre, Abbas hacılara su dağıtmayla övünürken, Şeybe de kabeyi imar ile övünüyordu. Bunlara karşı Hz. Ali de İslam ve Cihâd ile övünmüştü. İşte bu ayet Hz. Aliyi doğrulamak üzere nazil olmuştur.¹¹⁵

*“Şüphesiz Allâh, mü’minlerden canlarını ve mallarını, kendilerine vereceği cennet karşılığında satın almıştır...”*¹¹⁶ âyetinde ifade edilen Allâh yolunda canlarını ve mallarını Allâh yolunda sarfeden ve Allâh’ın buna karşılık müminlere cenneti vadetmesinden bahsedilmektedir. Cenâb-ı Hak bu âyette manevi bir alışverişi göstermektedir. Öyle bir alışveriş ki dünyada böyle bir ticareti görmek mümkün değildir. Burada tek şart fedakarlık yaparak, hal-i hayattayken canlarımızla ve mallarımızla mücadele, mücahede etmektir.

¹¹³ Karaman, Hayrettin, Çağrı, M., Dönmez, İ. K., & Gümü, S, **Kur’ân Yolu. Türkçe Meal ve Tefsir** c. 2, s.122-123.

¹¹⁴ Tevbe Süresi, 9/19.

¹¹⁵ Nesefi, **Tefsiru’n-Nesefi**, (trc. Harun Ünal), (İstanbul, Ravza Yay, 2006), 520-521.

¹¹⁶ Tevbe Süresi, 9/111.

Meânî âlimleri şöyle demişlerdir: Allâh'ın gerçekte hiçbir şey satın alması söz konusu değildir. Çünkü müşteri sahip olmadığı şeyi satın alır. İşte bundan ötürü Hasan el-Basrî bu ayete: “Allâh bazı canları satın aldı ki onları zaten kendisi yaratmıştı. Yine bazı malları da satın aldı ki o malları zaten rızık olarak veren de zaten kendisidir. Fakat Cenâb-ı Hak bunu, lütufkâr bir şekilde tâate çağırarak için böyle beyan buyurmuştur. İşte Allâh yolunda savaşıyor kişi öldüğünde, Allâh'a ruhu kavuşur, malları da, Allâh yolunda harcanırsa, ahirette Allâh Teâla'dan, yaptığı bu şeylere mükâfat olarak cenneti alır. Bu durum bir değiş-tokuş ve bir alış-veriş olmaktadır. Ayette ifade edilen ‘Allâh karşılığında cenneti vererek canlarını ve mallarını satın almıştır.’ bu manadadır demektir.”¹¹⁷

Cenâb-ı Hak Kur'ân-ı Hakîm'de “*Ey iman edenler! Sizi elem dolu bir azaptan kurtaracak bir ticaret göstereyim mi size? Allâh'a ve peygamberine inanır, mallarınızla ve canlarınızla Allâh yolunda cihâd edersiniz. Eğer bilerseniz, bu sizin için çok hayırlıdır.*”¹¹⁸ buyurarak yine manevi ticaretten bahsetmektedir. Yukarıdaki âyette Rabbimiz Allâh yolunda cihâd edenlere cennet vâddetmiştir. Bu âyette ise Allâh yolunda Cihâd ederek acı bir azaptan kurtulma yollarını göstermektedir. Bu manevi ticaretin insan için ne kadar kârlı olacağını bu vb. âyetlerde ifade edilmiştir.

Burada “Allâh yolunda cihâd ederseniz” ifadesi Allâh'a ve Peygamberine imandan sonra üçüncü aşamada olan cihâd, üç kısma ayrılmaktadır:

a) Kişinin kendisi ile nefsi arasındaki cihâd. Bu nefsinin terbiye etmesi ve istediği şeylerden (günahlardan) kendisini alıkoymasındır.

b) Kişinin kendisi ile yaratılmışlar arasındaki cihâd. Bu da yaratılmışlardan herhangi bir beklenti içine girmemesi, onlara acıması ve merhametiyle kol-kanat girmesidir.

¹¹⁷ Er -Râzî, Fahrüddîn, **Mefâtihu'l-Gayb**, (trc. Suat Yıldırım, Lütfullah Cebeci, Sadık Kılıç, Sadık Doğru), (Huzur Yayın-Dağıtım, İstanbul), c. 12, s. 189.

¹¹⁸ Saff Sûresi, 61/10-11.

c) Kişinin kendisi ile dünyası arasındaki cihâd. Bu da insanın, ahireti için dünyasını azık edinmesidir. Böylece kişinin mükellef olduğu hususlar beşe çıkmıştır.¹¹⁹

1.2.3. Ensar Ve Muhacir (Kardeşlik Örneği)

*"İslâm'ı ilk önce kabul eden muhâcirler ve ensar ile, iyilikle onlara uyanlar var ya, Allâh onlardan razı olmuş; onlar da O'ndan razı olmuşlardır. Allâh, onlara içinden ırmaklar akan, içinde ebedî kalacakları cennetler hazırlamıştır. İşte bu büyük başarıdır."*¹²⁰

Prof. Dr. Vehbe Zuhaylî Tefsirü'l-Münirin de "İmanda ilk dereceyi alan Muhacirler ve Ensar..." ifadesinde yer alan Muhacirler ve Ensar'ın kimler olduğunu şu şekilde açıklamıştır: Bunlar Bedir Savaşı'nda bulunanlar veya her iki kibleye doğru namaz kılmaya erişenler, yahut Hicretten önce İslâm'ı kabul edenler ile ilk Akabe biatında bulunan yedi kişi, sayıları 70 kişi civarında olan ikinci Akabe biati ashâbı, Mus'ab b. Umeyr Medine'ye geldiğinde iman edenler veyahut bütün sahabe-i kiramdır. "bunlara güzelce tabi olanlardan..." Her iki gruptan (Muhacirler ve Ensar'dan) daha sonra müslüman olanlar yahut kıyamete kadar onlara iman ve itaatte uyacak kimselerden "Allâh razı olmuştur." Yani ibadet ve taatlerini kabul etmiş, amellerinden hoşnut olmuştur. "Onlar da Allâh'tan razı olmuşlardır." Yani Allâh'ın verdiği dinî ve dünyevî nimetlere nail olmaları sebebiyle, yahut din ve dünyada onlara sayısız nimetleri ihsan etmesi şeklinde açıklamaktadır. Zuhaylî; "Çevrenizdeki" yani yaşadığınız Medine şehri çevresindeki "bedeviler içinde münâfiklar olduğu gibi." Bunlar Medine çevresinde oturan Cüheyne, Mü-zeyne, Eslem, Eşca' ve Gıfar Kabileleri olduğunu söylemektedir.¹²¹

Hız. Peygamber bi'setten sonra vahyin indirilişi bir süre gecikti. Daha sonra Resûlullah (sav)'e ed-Duhâ Sûresi indirildi. Bu sûredeki emir gereği Allâh Rasûlü, (sav) Allâh'ın kendisine verdiği peygamberlik nimetini ve İslam'ın temel ilkelerini güvendiği aile çevresine ve yakınlarına gizlice duyurmaya başladı.¹²² Allâh Resûlü (sav) bu zor

¹¹⁹ Er-Râzî, Fahrüddîn, **Mefâtihu'l-Gayb**, (trc. Suat Yıldırım, Lütfullah Cebeci, Sadık Kılıç, Sadık Doğru), (Huzur Yayın-Dağıtım, İstanbul), 2013, c. 21, s. 466.

¹²⁰ Tevbe Sûresi, 9/100.

¹²¹ Zuhaylî, Vehbe, **et-Tefsirü'l-Münir**, c.6, s.20-21.

¹²² İbn İshâk, Muhammed b. İshâk b. Yesâr, **es-Sîre: Kitâbü'l-Mübtede' ve'l-Mevâhibi'l-Ledünniye**, (Beyrut, 1973), s. 115-116; İbn Hişâm, el-Himyeri Abdülmelik, **es-Sîretü'n-Nebeviyye**, (thk. Mustafa es-Sakkâ, İbrahim el-Ebyarî, Abdülhâfiz Şelbî), (Mısır, 1936.) c. I, s.257-259.

süreçte Mekke’de bir kısım insanların evlerini, Kur’ân’ı tebliğ etmek için eğitim yuvası haline getirmiştir. Bunlardan ilki Erkâm b. Ebi’l Erkâm el-Kuşeyri’nin evidir. Zira “Erkam’ın evi” harem sınırları içinde safa tepesinde idi. Dârülerkâm, Dârüislam diye de anılır.¹²³ Hz. Peygamber (sav)’in İslam’a gizli davetindeki Müslümanların durumunu belirten şu iki rivayet bir nebze ışık tutacaktır:

Saîd b. Zeyd b. Amr b. Nüfeyl’den (r.a.): “İslam’ı biz gizledik. Ancak kapısı kilitli evlerde veya gözden irak ıssız تنها vadilerde birbirimize gözcülük yaparak namaz kılabilirdik.”¹²⁴

Zührî’den: “Resulullah (as), putperestliğe iltifat etmeden gizli bir şekilde Allâh’a çağırdı. Çağrısını gençler ve zayıf insanlar kabul etti. Ona (as) inanan kimseler çoğaldı. Kureyş kâfirlerinin ileri gelenleri, Ona (as) karşı çıkmıyorlardı. Buldukları meclislere uğrayınca, Ona (as) işaret edip: ‘Bu, semayla konuşan Abdülmuttalib’in oğludur’ diyorlardı. Bu durum, onların ilahlarını açıkça ayıplamaya, atalarının küfür ve sapıklık üzere öldüklerini ve ateşte olduklarını bildirene kadar devam etti. Bunda sonra Ona (as) saldırmaya, buğz ve düşmanlık edip eziyete başladılar.”¹²⁵

Allâh Resûlü, (sav) İbn-i Erkam evlerinde kapalı tebliğ döneminde, gizli gizli yetiştirilen Mekke ve civarının en özel Müslüman gençlerini, daha sonra mekke-medineyi de aşarak Arap yarımadasının farklı yerlerinde İslam’ı anlatmak ve yaymak için görevlendirmiştir.

622’de Allâh Resûlü’nün (sav) Medine’ye hicreti ile beraber Muhacirûn, Peygamberimiz ile birlikte Medine’de Suffa denilen, bugünkü anlamda üniversite diyebileceğimiz Suffa üniversitesinin yapımında görev almışlardır. Bu üniversitede

¹²³ Şulul, Kasım, **Siyer Son Peygamber Hz. Muhammed’in (sav) Hayatı**, (İstanbul, Siyer Yayınları, 2011), s. 185.

¹²⁴ Belâzürî, Ebû’l-Abbas Ahmed b. Yahya b. Câbir, **Ensâbü’l-Eşrâf**, (thk. Süheyl Zekkar – Riyaz Zerkeli), (Beyrut, 1996), c.I, s.132.

¹²⁵ Belâzürî, a.g.e., c.I, s. 131; İbnü’l-Cevzî, Eb’ul-Ferec Cemâleddin Abdurrahmân b. Ali b. Muhammed el-Bağdâdî et-Teymî el-Kureşî, **el-Vefâ bi Ahvâli’l-Mustafa**, (thk. Muhammed Zührî en-Neccâri), (Riyad, trsz.), c. I, s. 289-290.

eğitim Mekkeye göre daha düzenli, disiplinli ve profesyonel bir şekilde verilmeye çalışılmıştır.¹²⁶

Muhacirûn; Mekke'den Medineye hicret etmiş, mekke dönemini İslam'ı öğrenmekle geçirmiş ve bu uğurda her türlü mücadeleyi, fedakarlığı, çileyi, işkenceyi, eziyeti vermiştir. Kısacası Allâh yolunda yapılması gereken tüm cihâd türlerini yaparak kendilerini ispat etmişlerdir. Ardından Medine'ye göç ettiklerinde kalacak yeri, yiyecek ekmeği ve oturacak bir evi olmayan bu insanlara Muhâcir denilmiştir.

Buna karşılık, Medine'de evi barkı olan, ticarethanesi, tarlası, arsası, maddi imkanları bulunan, hal-i vakti yerinde olan Medineli Müslümanlar (Ensar), Muhâcirûna kucak açtılar. Henüz İslam hakkında herhangi bilgisi olmayan Medineli Müslümanlar, Allâh Resûlünün kardeşlik müessesini kurmasıyla Muhâcirundan İslamı öğrenmişlerdir. Mekkeliler Medinelilere İslamiyeti öğretti. Ensar'da Muhâciruna maddi yönden yardımcı oldular.¹²⁷

Allâh Resûlü Ensar Muhâcir kardeşliğini kurmasıyla her Mekkeli bir Medineliyi kardeş edindi. Medineli Ensar, Mekkeli Muhâcir kardeşine evini açtı. Her türlü sıkıntısını, yemesini, içmesini, giyinmesini maddi olarak tüm ihtiyaçlarını karşılamak adına tüm fedakârlığı yapmışlardır. Hatta Hz. Ömer kardeş ilan edildiği kişiyle zamanlarını bile paylaştıklarını, kendisi ile hurma toplama işine giderken, kardeşinin Resulullah (sav)'in yanında bulunduğunu, ertesi gün ise çalışma sırasının diğerine geçtiğini, akşamları ise yapmış ya da öğrenmiş olduğu şeyleri birbirlerine anlattıklarını söylemektedir.¹²⁸ Medine'nin en zenginlerinden olan Sa'd b. Rebî' muhacir kardeşi Abdurrahman b. Avf'a mal varlığının yarısını kendisiyle paylaşmayı teklif etti. Bu üstün fedakârlığı sebebiyle ona teşekkür eden İbn Avf teklifi kabul etmedi, ticaret yaparak geçimini temin etmek üzere Kaynukâ pazarının yolunu tuttu.¹²⁹

“Onlardan (muhacirlerden) önce o yurda (Medine'ye) yerleşmiş ve imanı da gönüllerine yerleştirmiş olanlar, hicret edenleri severler. Onlara verilenlerden dolayı

¹²⁶ Şulul, Kasım, a.g.e., s. 248, 285.

¹²⁷ Hamidullah, Muhammed, **İslam Peygamberi**, (çev, Mehmet Yazgan), (İstanbul, Beyan Yayınları, 2017), s.160.

¹²⁸ Buhârî, 3/27; Hamidullah, Muhammed, **İslam Peygamberi**, s.160.

¹²⁹ Buhârî, “Büyû” 1; **Hadislerle İslam**, c.6, s.612.

*içlerinde bir rahatsızlık duymazlar. Kendileri son derece ihtiyaç içinde bulunsalar bile onları kendilerine tercih ederler. Kim nefsinin cimriliğinden, hırsından korunursa, işte onlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir.”*¹³⁰ Medineli Müslümanların (Ensar) bu örnek tavırlarına karşılık olarak, Mekkeli Müslümanlar (Muhâcirler) on üç yıl boyunca Mekke’de Allâh Resûlü’nden öğrendiği Kurân âyetlerini –ki Kur’ân’ın yüzde yetmişinden fazlası Mekke’de nazil olmuştur.- ve Allâh Resûlü’nün (sav) Kur’ân derslerinden aldığı bilgileri aktardı. Böylelikle İslam aleminde Ensar ve Muhâcir kavramları mücâhid ruhlu gönüllerde yerini aldı. Burada bilinmesi gereken husus, Allâh yolunda hicret eden muhâcirler can ile cihâd edenlerin en üst mertebesindedir. Muhâcirleri barındıran, destekleyen, finanse eden ensar ise mal ile cihâd edenlerin en üst mertebesindedir. Nitekim Cenâb-ı Hak şöyle buyurmaktadır: *“İman edip, Allâh yolunda hicret edenler ve cihâd edenler ile bunları barındırıp, yardım edenler var ya işte bu iki zümre gerçek mümin olanlardır. Onlar için büyük bir bağışlama ve bol rızık vardır.”*¹³¹

Can ile cihâdın önemli alt başlığı olan Allâh yolunda savaşta, ensar-muhacir kardeşlik örneğini tüm Müslümanlara göstermektedir. Toplumun önceden bilmediği bu kardeşlik ilişkisi kısa bir süre sonra hiç beklenmedik bir fayda sağlamıştır. Askerî seferler sırasında Resulullah (sav) bu ahdî kardeşlerden sadece birini ordusuna alıyor, diğeri ise geride kalarak iki ailenin işlerini üstleniyordu.¹³²

1.2.4. Müçtehidler

Cehd kökünden gelen ‘ictihad’ sözlükte; nefsi, güç sarfederek ve meşakkati yüklenerek bir işe koşmak demektir.¹³³ Terim olarak ictihad; belli bir konuda fikrî yoğunlaşma, en doğrusunu bulma yolunda yoğun bir zihinsel çaba sarf etmektir. Nassların lafız, mana ve bilinçli boşluklarında gizli şer-i-amelî ahkâmı ortaya çıkarmaya yönelik beşeri çabayı ifade eder.¹³⁴ Cihâd kavramının harf kökenlerinden ortaya çıkmış olan başka bir sözcük içtihatır. İctihad, Akıl yürütme, fikir birliğine varma ve uzlaşma

¹³⁰ Haşr Sûresi, 59/9.

¹³¹ Enfâl Sûresi, 8/74.

¹³² Hamidullah, Muhammed, **İslam Peygamberi**, s.161.

¹³³ İbn-i Manzur, a.g.e., III/133-134; El-İsfahânî, Rağıp, **el-Müfredat**, s.142.; Ebu Zehra, Muhammed, **İslam Hukuk Metodolojisi**, (çev. A.Şener), (Ankara, Fecr Yayınları, 1994), s.325.

¹³⁴ Şelebi, M.Mustafa, **Ta’lîl’l-Ahkâm**, (Mısır, el-Ezher, trsz.), s.11; Gazzalî, Ebu Hamid Muhammed b. Muhammed, **el-Müstesfâ fi’lmi’l-Usûl**, (Mısır, 1324), II/350; Apayın, H. Yunus, “İctihad” md. **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, (İstanbul, 2000), C.21., s. 432-445.

gibi manalara gelmekte olup; Özünde cihâd kavramının devamı niteliğindedir.¹³⁵ İctihad Hz. Peygamber döneminden bu yana varlığını devam ettiren bir kurumdur.

Birgün Peygamberimiz (s.a.v.) Muaz b. Cebel'i (r.a.) Yemen'e göndermek istediği zaman ona şöyle sordu: "Sana bir dava geldiği zaman nasıl hüküm vereceksin?" Muaz b. Cebel; "Allâh'ın Kitabıyla" şeklinde cevap verdi. Peygamber bu sefer; "-Orada bulamazsan" diye tekrar sordu. O da; "Allâh'ın Rasulü'nün sünnetiyle hükmederim" dedi. Peygamberimiz; "-Ne Allâh'ın Kitabında ne de Rasulüllah'ın sünnetinde (o meseleyi)bulamazsan?" diye sordu. Muaz şöyle cevap verdi: " Kendi görüşümle içtihad edeceğim ve bundan da geri kalmayacağım." Bunun üzerine Peygamberimiz eliyle onun göğsüne vurarak; "Rasûlullah'ın elçisini, onu memnun edecek şekilde başarılı kılan Allâh'a hamdolsun" buyurdu.¹³⁶

Din-i Mübîn-i İslam uğrunda zihinsel çaba sarfedip, Kur'ân ve Sahih sünnetten tüm insanlığın faydası için çıkarılan hükümler içtihadıdır ve bu hükümleri çıkartma gayreti gösteren, ilmî çalışma yapan kişilere de müçtehid denir. Müçtehid kişi Allâh yolunda cihâd eden kişidir. Müslümanlar arasında saygı duyulan, Allâh yolunda cihâd ettiği için üstünlüğü kabul edilen mümtaz şahsiyetlerdir. Müçtehidlerin Kur'ân'dan ve Sahih Sünnetten hüküm çıkarmak için göstermiş olduğu çaba ve gayret ilimle cihâddır. İlimle cihâd ise can ile cihâdın önemli bir koludur.

1.2.5. Kur'ân İle Cihâd Edenler

İlmî olarak yapılacak en büyük cihâd elbette ki Kur'ân ile yapılan cihâddır. Hedef Kur'ân'ı, insanların zihinlerine, kalplerine ve hayatlarına nakşetmek gibi ulvî bir gâye olduğundan Kur'ân ile yapılan cihâd en büyük cihâddır. Bu hakikat Kur'ân'ın "*Öyle ise kâfirlere itaat etme, onlara karşı bu (Kur'ân)'la cihâd et ki bu en büyük cihâddır.*"¹³⁷ âyetiyle sabittir. Bu Sûre Mekke'de inen sûrelerden olduğu halde Allâh, bu

¹³⁵ Baysal, Samet, **Cihâd Kavramının Siyasal Şiddet Aracı Olarak Kullanılmasının Yapısalcı Analizi: El Kaide Örneği**, (Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Bursa, 2013), s. 88.

¹³⁶ İbn Hazm, **el-İhkâm fi Usûli'l-Ahkâm**, Mısır, trsz, s. 811; Ebu Davud, a.g.e., Akdiyye, 3/303, had. No: 3592; Tirmizi, es-Sünen, Ahkâm/3, 3/616, Çağrı Yay. İst. 1992.

¹³⁷ Furkân Sûresi, 25/52.

Sûre’de huccet (delilleri ortaya koyma), anlatım ve Kur’ân’ı tebliğ suretiyle kâfirlere karşı cihâd edilmesini emretmiştir.¹³⁸

Furkân 52. ayetin sonu Hz. Peygamber’in şahsında tüm Müslümanlara uyarı niteliğinde bir mesajdır. Fahrüddîn er-Râzî Ayetteki “öyle ise kâfirlere itaat etme” ifadesi ile Allâh (cc) peygamberini kâfirlere itaatten nehyettiğini söylemektedir. Bu ayette bir şeyden nehyetmenin, nehyedilen kimsenin yani Hz. Peygamber veya Müslümanlar’ın o şeyi yapmakta olduğu manasına gelmeyeceğini söylemektedir. Bu ayette cihâda mana verirken iki açıdan değerlendirir. Birincisi “Hz. Peygamber’in tüm hayatı boyunca mücadele etmesi” ve ikincisi “Hz. Peygamber savaşı kastedildiği” görüşlerine yer vermektedir. Yalnız Râzî, birinci görüşün daha uygun olduğunu belirtmektedir. Çünkü bu Sûre mekkîdir. Savaş emrinin hicretten epey sonra geldiğinden ötürü doğruya en yakın mana bu olduğunu ifade etmektedir.¹³⁹

Kur’ân ile cihâd demek; Kur’ân’ın hakikatlerini, ilke ve prensiplerini, mana ve mesajlarını, yine Kur’ân’ın eğitim ve öğretim metotlarını kullanarak tebliğ ve temsil ile insanlara ulaştırmaktır. Böylece tüm problemleri, sıkıntıları Kur’ân ile çözüme yoluna giderek insanlığın huzura ve mutluluğa erişmesini sağlamaktır.

*“Elim Lâm Râ Bu Kur’ân, insanları Rablerinin izniyle karanlıklardan aydınlığa çıkarasın ve onları, çok güçlü ve bütün övgülere layık olan Allâh’ın yoluna iletisin diye sana indirdiğimiz bir kitaptır.”*¹⁴⁰ âyetinin de ifade ettiği gibi Kur’ân’ı kendisine rehber edinen, O’na sınıksız sarılanları bugün özellikle İslam’ı temsil ettiklerini iddia eden din tacirlerine, sahte kurtarıcılara, bozgunculuk yapan ve kan döken hain terör örgütlerine karşı Kur’ân’ın tevhid, istikamet, istikrar, ilim, tedricilik, müsbet hareket, fitrîlik, adalet, sabır ve nezaket gibi ilke ve prensipleriyle tüm insanlığı aydınlık günlere ulaştıracaktır. *“Ey insanlar! İşte size Rabbinizden bir öğüt, kalplere bir şifâ ve inananlar için yol gösterici bir rehber ve rahmet (olan Kur’ân) geldi.”*¹⁴¹ *“Biz Kur’ân’dan, mü’minler için şifa ve rahmet olacak şeyler indiriyoruz. Zalimlerin ise*

¹³⁸ Cevziyye, a.g.e., c. III, s. 19.

¹³⁹ Er-Râzî, Fahrüddîn, **Mefâtihu’l-Gayb**, (trc. Suat Yıldırım, Lütfullah Cebeci, Sadık Kılıç, Sadık Doğru), (Huzur Yayın-Dağıtım, İstanbul), 2013, c.17, s. 262.

¹⁴⁰ İbrâhim Sûresi, 14/1.

¹⁴¹ Yûnus Sûresi, 10/57

Kur'ân, ancak zararını artırır."¹⁴² ve "Bu (Kur'ân) da bizim indirdiğimiz bereket kaynağı bir kitaptır. Artık ona uyun ve Allâh'a karşı gelmekten sakının ki size merhamet edilsin."¹⁴³ gibi onlarca âyetleri göz önünde bulundurarak denilebilir ki insanlığa nasihatleriyle ümit olması, müminlerin cehalet, fakirlik ve ihtilaf gibi hastalıklarına şifaya vesile olması, inananları büyük bir rahmete ve berekete kavuşturması ve müminlere her konuda rehber olacak en mühim hakikatleri muhakkak ki Kur'ân'ın ışık saçan hakikatleriyle olacaktır. İşte bundan dolayı Cen'âb-ı Hak Kur'ân ile cihâdı en büyük cihâd olarak nitelendirmiştir.

Cenâb-ı Hak Kur'ân'da "Allâh uğrunda hakkıyla cihâd edin."¹⁴⁴ buyurmaktadır. Yani Kur'ân'ın çizmiş olduğu perspektifte, Resulullah'ın yaşantısıyla gösterdiği örnekle beraber hakkını vererek, Allâh'ın istediği şekilde cihâd etmektir. Fahrüddîn er-Râzî bu ayetin açıklamasın da cihâd nedir sorusuna yer vermektedir. Soruyu ayrıntılı bir şekilde izah getiren Râzî, bu izahlardan âlimlerin dikkat çeken görüşlerine yer vermektedir: İbn Abbas'ın "hakkıyla cihâd edin" ifadesinde "Allâh yolunda hiçbir kınayıcının kınamasından korkmayınız, çekinmeyiniz."¹⁴⁵ manasına yer vermiştir. Ayrıca Dahhak bu ifadeye "Allâh'ın hoşnut olacağı bir şekilde Allâh için ameller ediniz."¹⁴⁶ manasıyla birlikte daha birçok görüş beyan ederek cihâd sorusunu cevaplandırmıştır.¹⁴⁷

"Her kim cihâd ederse, ancak kendisi için cihâd etmiş olur. Şüphesiz Allâh, âlemlere muhtaç değildir."¹⁴⁸ Her türlü gayret ve fedarlık gösterenlerin ancak kendi yararına bir iş yapmış olduğu ifade edilmiştir. İslam davası uğruna Allâh yolunda cihâd etmek, Cenab-ı Hakk'ın hoşnut olması yanında, aslında bu tamamen insanın kendi yararınadır. Allâh yolunda cihâd yapmak veya yapmamanın Cenab-ı Hakk'tan hiçbir şey eksiltmeyeceği ya da fazlalaştırmayacağı aşıkardır. Çünkü O hiçbir şeye muhtaç değildir. Herşey O'na muhtaçtır. Cihâd faaliyeti ile kişinin kendi yararına elde edeceği en önemli kazanım ise hiç şüphesiz ki Allâh'ın kendisini başarı ve hidâyet yoluna

¹⁴² İsrâ Sûresi, 17/82.

¹⁴³ En'âm Sûresi, 6/155.

¹⁴⁴ Hac Sûresi, 22/78.

¹⁴⁵ Mâide Sûresi, 5/54.

¹⁴⁶ Âl-i İmrân Suresi, 3/102.

¹⁴⁷ Er-Râzî, Fahrüddîn, **Mefâtihu'l-Gayb**, (trc. Heyet), Huzur Yayın-Dağıtım, İstanbul, 2013, c.16, s. 376.

¹⁴⁸ Ankebût Sûresi, 29/6.

iletmesi olacaktır. Hidayeti, dini, ilahi yolu isteyerek ve Allâh'ın rızasını gerçekten arayarak nefislerinin şehvet ve arzularına karşı cihâd edenleri Allâh mutlaka kendisine yöneltecektir.¹⁴⁹ Kur'ân bu hakikati “*Bizim davamız uğrunda cihâd edenlere, başarıya ulaştıracak yollarımızı göstereceğiz. Şüphesiz Allâh kendi uğrunda cihâd edenlerle beraberdir.*”¹⁵⁰ ayetiyle ifade etmiştir.

Kur'ân-ı Hakîm'de “*De ki: “Eğer babalarınız, oğullarınız, kardeşleriniz, eşleriniz, aşiretiniz, kazandığınız mallar, kesada uğramasından korktuğunuz bir ticaret ve beğendiğiniz meskenler size Allâh'tan, peygamberinden ve O'nun yolunda cihâdta daha sevgili ise, artık Allâh'ın emri gelinceye kadar bekleyin! Allâh, fasık topluluğu doğru yola erdirmez.*”¹⁵¹ buyurarak Cenâb-ı Hak Allâh yolunda cihâdın kendi katında dünyalık hiçbir şeyle kıyaslanamayacak kadar her şeyden değerli olduğunu beyan etmiştir.

“*Eğer babalarınız, oğullarınız ve bildirilen diğerleri, Allâh'a ve Resûlüne itaatten, onları razı etmekten, Allâh yolunda cihâddan daha sevimli ise Allâh buyruğunu gerçekleştireceğini kadar bekleyin.*” Aslında bu ayet buyruğunu gerçekleştirilmesiyle azab ile tehdit etmektedir.¹⁵²

1.2.6. Cihâd Ve Kıtâl (Savaş) İlişkisi

Kur'ân'ı Kerîm'de Allâh yolunda cihâd ile ilgili âyetleri incelendiğinde ‘cihâd’ kelimesine “savaş” manası vermek cihâd'ın anlamını daratılmaktadır. Bu yüzden ‘cihâd’ kelimesi geçen âyetlere mana verirken kanaatimizce savaş manası verilmemelidir. Kur'ân'da geçen cihâd kelimesinin en geniş ve doğru manası “Allâh yolunda çalışmak, mücadele etmek, gayret ve fedakarlık göstermek” manalarıdır. Bir kısım Kur'ân meâllerine baktığımızda bazı cihâd âyetlerine savaş manası verildiği görülmektedir. Şu âyetleri örnek olarak zikretmişlerdir:

¹⁴⁹ El-Mâtürîdî, Ebû Mansûr, **Te'vîlâtü'l-Kur'ân Tercümesi**, (çvr. Bekir Topaloğlu, Fadıl Ayğan, Kemal Sandıkçı, Yunus Vehbi Yavuz, İbrahim Tüfekçi, Mehmet Erdoğan, edt: Yusuf Şevki Yavuz), Çınar Yay., İstanbul, 2018, s. 178.

¹⁵⁰ Ankebût Süresi, 29/69.

¹⁵¹ Tevbe Süresi, 9/24.

¹⁵² El-Mâtürîdî, Ebû Mansûr, **Te'vîlâtü'l-Kur'ân Tercümesi**, (trc. Heyet), Çınar Yay., İstanbul, 2018, c.6, s. 343-344.

*“Ey peygamber! Kâfirlere ve münâfıklara karşı cihâd et ve onlara sert davran! Onların varacakları yer cehennemdir. Ne kötü bir varış yeridir orası!”*¹⁵³ âyeti kelimesi kelimesine, aynı lafızla 2 yerde hem Tevbe Sûresi hem de Tahrîm Sûresinde geçmektedir. "Ey peygamber, kâfirlerle ve münâfıklarla cihâd et, onlara sert davran; onların varacakları yer cehennemdir. Ne kötü bir gidiş yeridir o!" Allâh Hz. Peygamber'e ve dolaylı olarak da müminlere kâfir ve münâfıklarla cihâd etmesini, onlara karşı sert davranmasını emretmektedir. Cihâd kelimesi, "zorlamak, üstün gayret göstermek, direnç göstermek" mânaları ile Kur'ân'da yer almakta ve “düşmanla, şeytanla, nefisle ve nihayet cehaletle savaşmak” cihâd kavramının kapsamına girmektedir. Âlimler, kâfirlerle ve münâfıklarla cihâdın nasıl yapılacağı konusunda farklı açıklamalar yapmışlar ve âyette Allâh'ın cihâdın şeklini belirlemediği hükmüne varmışlardır. Râzî onların görüşlerini özetlemektedir. Burada Allâh (cc), cihâd kelimesinin kullanımına işaret etmektedir. Buradaki "cihâd et" emrini Allâh (cc) Bakara sûresinin 191. âyetinde olduğu gibi "onları öldür" veya "harp" kelimesini kullansaydı, şartlara göre davranmayı gündeme getirilemezdi. Ama cihâd kelimesi çeşitli şekilde şartlara göre davranmayı ifade eden bir terimdir. Eğer kâfirler ve münâfıklar inançlarını eyleme dönüştürüp müslümanlara saldırırlarsa, bu durumda âyetteki "cihâd et!" emrini "onlarla savaş" anlamı verilebilirdi. Ama kâfirler ve münâfıklar müslümanlara saldırmıyorsa, buradaki cihâd emrini, bilgi ve kültür alanında mücadele olarak almak gerekmektedir. Bu tür cihâd, onlara doğruyu anlatarak, iyiye çağırarak, kötülüklerine engel olarak yapılmalıdır. Kâfir ve münâfıkların topluma yaydıkları kötülükle mücadele ederken, onları durdurmak da bir cihâddir. Bu nefis ile cihâda benzemektedir. Nefisle cihâd ederken, kişi nefisini öldürmemektedir. Sadece onun kölesi haline gelmesine müsaade edilmemektedir. Bu müsaade etmemekte sarfettiğin gayret cihâd olmaktadır. Kâfirler ve münâfıklar da toplumun nefsi durumundadırlar, onlar kötülüğü emreder iyilikten alıkoymaktadırlar.¹⁵⁴ Onların bu yaptıklarına karşılık iyiyi emredip kötülükten alıkoymak da bir cihâddir.¹⁵⁵

Bu âyette geçen ‘Kâfirlere ve münâfıklara karşı cihâd et ve onlara sert davran’ âyetinde geçen ‘sert davran’ kelimelerinden dolayı ‘cihâd et’ kelimesine bir kısım

¹⁵³ Tevbe Sûresi, 9/73; Tahrîm Sûresi, 66/9.

¹⁵⁴ Tevbe Suresi, 9/67.

¹⁵⁵ Bayraklı, Bayraktar, a.g.e., c.8, s. 275-285.

meallerde savaş manası verilmiştir. Halbuki ‘Kâfirlere ve münâfıklara karşı cihâd et ve onlara sert davran’ âyetinde Allâh’ın dinine karşı olanlara sert bir şekilde tepki göster manasındadır. Günümüz Türkçesinde de sık sık kullandığımız ‘Türkiye-Amerikaya sert tepki gösterdi.’ cümlesinden hiçbir kimse Türkiye Amerikaya savaş açtı anlamı çıkarmaz. Bu âyetlerdeki ‘Kâfirlere ve münâfıklara karşı savaş...’ ifadesini kullanmak âyetin manasını daraltır ve bu manayı kullanarak Allâh’ın murâd ettiğinden uzaklaşmış oluruz. Aşağıda genişçe yer vereceğimiz Allâh yolunda savaşın şartlarını anlatırken hiçbir kimseye küfründen dolayı savaş açılmayacağı bahsedilmektedir. Ancak zulmünden dolayı savaş açılabilceği izah edilecektir. ‘Kâfirlere ve münâfıklara karşı cihâd et...’ âyetinde savaş şartları oluştuğunda zaten içinde barıncağı savaş manası verilmesi kaçınılmazdır. Ancak bu âyetlerden önce savaş ortamından ve savaş şartlarından bahsedilmediği için buradaki ‘cihâd’ kelimesine ‘savaş’ manası vermek mümkün değildir. ‘Kâfirlere ve münâfıklara karşı cihâd et...’ demek ‘kâfirlere ve münâfıklara karşı mücadele et, onların dine karşı sözlü saldırılarına, boykotlarına, tavırlarına ve muhalefetlerine karşı vakurlu olduktan sonra çabalarını boşa çıkaracak gayreti göster.’ demektir.

“Gerek yaya olarak, gerek binek üzerinde Allâh yolunda sefere çıkın. Mallarınızla, canlarınızla Allâh yolunda cihâd edin. Eğer bilerseniz bu sizin için daha hayırlıdır.”¹⁵⁶

“Allâh’a ve âhiret gününe iman edenler, mallarıyla ve canlarıyla cihâd etmekten geri kalmak için senden izin istemezler. Allâh, kendine karşı gelmekten sakınanları çok iyi bilendir.”¹⁵⁷

“Allâh’ın Resûlüne karşı gelerek (sefere çıkmayıp) geri bırakılanlar, oturup kalmalarına sevindiler. Allâh yolunda mallarıyla canlarıyla cihâd etmek hoşlarına gitmedi ve “Bu sıcakta sefere çıkmayın” dediler. De ki: “Cehennem ateşi daha sıcaktır.” Keşke anlasalardı.”¹⁵⁸

---

¹⁵⁶ Tevbe Sûresi, 9/41.

¹⁵⁷ Tevbe Sûresi, 9/44.

¹⁵⁸ Tevbe Sûresi, 9/81.

“-Allâh’a iman edin ve Resûlü ile birlikte cihâd edin- diye bir sûre indirildiğinde, onlardan servet sahibi olanlar, senden izin istediler ve -Bizi bırak da oturup kalanlarla birlikte olalım- dediler.”¹⁵⁹

Yukarıda zikredilen Tevbe Sûresinin Allâh yolunda savaşmayı da içine alacak şekilde ‘Din-i Mübîni İslam’ davası uğruna sefer ve savaş durumunda da can ve mal ile yapılabilecek her türlü mücadele ve fedakarlığı ifade eder. Mesela sefer ve savaş durumunda bizzat savaşmayıp geri hizmette bulunan tedarikçi, aşçı, sağlık hizmetlerinde bulunanlar, savaş teçhizatları finanse edenler, cephe gerisinde erkeklere maddi manevi katkıda bulunan kadınlar bu seferlerde Allâh yolunda cihâd etmiş sayılmaktadır.¹⁶⁰

1.3. BARIŞ VE SAVAŞA DAİR İSLAM’IN GENEL PRENSİPLERİ

Savaş Allâh yolunda cihâd ederken en son başvurulabilmesi ve kaçınılmaz ise yapılması gereken bir eylemdir. Savaşta kaçınılmaz durum meşru müdafı ve/veya mazlumun müdafası şeklinde olmaktadır. Bu husus “Cihâd ve Kıtâl Farkı” bahsinde ayrıntılı bir şekilde ele alınacaktır. Barış ve Savaş’a dair genel kaideleri belli başlıklar halinde inceleyelim;

1.3.1. Barış:

“Ey iman edenler! Hepiniz topluca barış ve güvenliğe (İslâm’a) girin. Şeytanın adımlarını izlemeyin. Çünkü o, size apaçık bir düşmandır.”¹⁶¹

“Ey iman edenler! Hepiniz birden barış ve selamet yoluna girin.” Bu ifade de yer alan “silm” kelimesi “selm” şeklinde de okunabilir. Silm olarak okuyana göre manası İslam’dır, selm diye okuyana göre barış demektir. Tıpkı “Müminlerden iki grup birbirleriyle vuruşurlarsa onları barıştırın.”¹⁶² ayetteki gibi beyan edilmiştir.¹⁶³ Yaşayan tüm dinlere bakıldığında sadece İslam Dini’nin anlam karşılığının “Barış” olduğu görülmektedir. Bu husus her daim övünülmesi ve Müslüman bireyler olarak her zaman

¹⁵⁹ Tevbe Sûresi, 9/86.

¹⁶⁰ Karadeniz, Akın, a.g.m. s. 158., Bilmen, Ömer Nasuhi, a.g.e., s. 158.

¹⁶¹ Bakara Sûresi, 2/208.

¹⁶² Hucurât Suresi, 49/9.

¹⁶³ El-Mâtürîdî, Ebû Mansûr, **Te’vîlâtü’l-Kur’ân Tercümesi**, (trc. Heyet), Çınar Yay., İstanbul, 2018, s. 443.

barıştan yana olmayı gerektiren bir durumdur. İlk kavgayı, ilk savaşı başlatan hiçbir zaman İslam toplumu olmamalıdır. Çünkü bu Rabbimizin fermanında açıkça anlatılmaktadır: Hatta karşıdaki düşman bile olsa eğer ki barıştan yana hareket ediyorsa müslümanlar barışı tercih etmelidir. Nitekim Cenâb-ı Hak âyet-i kerimelerinde şöyle buyurmaktadır:

*“Eğer onlar barışa yanaşırlarsa, sen de ona yanaş ve Allâh’a tevekkül et. Çünkü O, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.”*¹⁶⁴

“Eğer onlar barıştan yana bir durum sergilerlerse” ifadesinde “Ceneha lehu ve ceneha ileyhi” kelimeleri meyletmek yönelmek manalarına gelmektedir. Burada “silm” kelimesi ise barış ve sulh anlamındadır. Onların barış tekliflerine karşı sende barışa yönel denilmektedir. “Allâh’a güven, işini O’na havale et.” Yani onların barıştan tarafa gözükersen esas içlerinde kurdukları tuzaklarından korkulmaması gerektiği, Allâh’a sonsuz bir güven içerisinde olunması beyan edilmektedir. Ayetin sonu “O işitendir, bilendir.” ifadesiyle her iki tarafın konuştuklarını işiten, fiillerini ve niyetlerini en iyi bilendir. Barıştan yana olup olmadıklarını en iyi bilen Allâhtır.¹⁶⁵

*“Ey inananlar! Allâh uğrunda yola çıktığınız zaman iyice araştırın ve size barış önerene, dünya hayatının geçici menfaatini arzularak: ‘Sen Mümin değilsin’ demeyin. Allâh’ın katında çok ganimetler vardır. Önceleri siz de öyleydiniz. Ama Allâh size iyilikte bulundu. Öyleyse iyice araştırın. Allâh yaptıklarınızdan haberdardır.”*¹⁶⁶

Bir gün Hz. Peygamber, Üsâme b. Zeyd’in de içinde bulunduğu askerî bir birliği cihâda gönderir. Bu birlik Cüheyne kabilesine sabah vakti baskın yapar ve baskın esnasında Üsâme birini yakalar. Yakaladığı adam “Lâ ilâhe illâllâh!” deyiverir. Buna rağmen Üsâme adamı öldürür. Fakat daha sonra kalbine bu durumdan kaynaklanan bir şüphe düşer ve hadiseyi Allâh Resûlü’ne anlatır. Hz. Peygamber, “O, Allâh’tan başka ilâh yoktur dedi ve sen onu öldürdün, öyle mi!?” diyerek tepki gösterir. Üsâme, onun silahtan korkarak “Allâh’tan başka ilâh yoktur.” dediğini söyleyince, Allâh Resûlü, “Kalbini yarıp da mı baktın ki, doğru söyleyip söylemediğini biliyorsun!” buyurur.

¹⁶⁴ Enfâl Sûresi, 8/61.

¹⁶⁵ Nesefî, a.g.e., c.4, s. 466.

¹⁶⁶ Nisâ Sûresi, 4/94.

Resûl-i Ekrem bu cümleyi o kadar çok tekrar eder ki, Üsâme, “Keşke İslâm'a o gün girmiş olsaydım.” diyerek üzüntüsünü dile getirmekten kendini alamaz.¹⁶⁷ Asıl olayın nasıl cereyan ettiği bilinmemektedir. Fakat burada şüphelenilen durumlarda araştırma yapılması ve iyice anlamaya çalışılması emredilmektedir. Yine Allâh (cc), gelen herhangi bir haber hakkında: “Size fasık bir haber getirirse onu araştırın.”¹⁶⁸ buyurmaktadır. Burada da şüphelenince gelen haber hakkında araştırma yapmayı emretmiştir; Nitekim Cenâb-ı Hak Allâh Resûlün'e hitaben yapacağı işler konusunda şöyle buyurmuştur. “Hakkında bilgin olmayan şeyin arkasında düşme.”¹⁶⁹ ayetinde Hz. Peygamber'in şahsında tüm Müslümanları uyarmaktadır.¹⁷⁰

Bayraklı, Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'ân Tefsirin'de bu ayeti maddeler halinde şöyle açıklamaktadır.

a) Allâh katında sayısız ganimetler vardır. Ganimet insanı öldürerek elde edilmemeli, ganimet çalışarak Allâh katından elde edilmelidir.

b) Müslüman geçmişini aklından çıkartmamalıdır.

c) Âyette 'fetebeyyenû "anlayınız" yani "muhakemenizi kullanınız" emri verilmektedir. Demek ki müslüman olduğunu söyleyen kişiye "Sen mümin değilsin" diyerek onu öldürme hatasından kurtaracak olan, şeriatın ermine uyararak, insanın muhakemesi, aklı ve gönlü olacaktır.

d) İnsanın eylemlerinin Allâh tarafından eksiksiz bilindiğinin akıldan çıkarılmamasıdır.¹⁷¹

Barışa dair hususlarda takınılması gereken tavırların nasıl olması gerektiğini Allâhu Teâlâ ayetlerinde göstermektedir. Yukarıdaki ayetlerde ve hadisteki uyarılara

¹⁶⁷ Müslim, İmân, 158; **Hadislerle İslam**, c.1, s. 508.

¹⁶⁸ Hucurât Sûresi, 49/6.

¹⁶⁹ İsrâ Sûresi, 17/36.

¹⁷⁰ El-Mâtürîdî, Ebû Mansûr, **Te'vilâtü'l-Kur'ân Tercümesi**, (trc. Heyet), Çınar Yay., İstanbul, 2018, c.3, s. 369-370.

¹⁷¹ Bayraklı, Bayraktar, **Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'ân Tefsiri**, (İstanbul, Bayraklı Yayınları, 2013), c.5, s.267-269.

dikkat eden mümin bırakın insanı öldürmesi, karıncayı dahi incitemez. İslam buradaki hassasiyeti Allâh'ın kelimelerinden ve Hz. Peygamberin sünnetinden almaktadır.

1.3.2. İslamiyet'de Özgürlük Ve Sınırları Üçtür;

Toplumda barışı tesis etmek gibi yüce bir vazifesi olan müslüman şahsiyetinin bilmesi gereken önemli bir konu da özgürlük kavramı ve sınırlarının neler olduğudur. Özgürlüğün ne olduğu ve sınırlarının neler olduğunu kavrayan toplumlar her zaman barıştan yana tutum sergilemişlerdir. Böyle toplumların yaşantılarına bakıldığında kaostan, savaştan bahsetmek mümkün değildir. Özgürlüğü üç ölçü sınırlandırmaktadır. Şimdi bu hususları sırasıyla arz etmeye çalışalım:

1.3.2.1. Birinci Ölçü: Sınırsız Hürriyet, Başkalarının Hakkına Tecavüzdür.

Yüce Allâh, Mâide Sûresi 87. âyetinde şöyle buyurmaktadır. *“Ey iman edenler! Allâh'ın size helâl kıldığı iyi ve temiz nimetleri (kendinize) haram etmeyin ve (Allâh'ın koyduğu) sınırları aşmayın. Çünkü Allâh, haddi aşanları sevmez.”*¹⁷² Bu ayeti kerime'nin nüzul sebebi olarak İbni Cerîr et-Taberî, İbni Ebî Hatim ve İbni Merdûveyh, İbni Abbas'tan şöyle dediğini rivayet ederler: Bu ayet-i kerime birisi Osman b. Maz'un olan Ashâb-ı kiramdan birkaç kişi hakkında nazil olmuştur. Bunlar, "Erkeklik organlarımızı keselim, dünyalık zevklerimiz ve arzularımızı terk edelim, ruhbanların yaptığı gibi biz de yeryüzüne seyahat maksadıyla dağılalım" demişlerdi. Bu sözleri Peygamber (sav)'e ulaştınca onları yanına çağırdı ve söylediklerini onlara hatırlatınca onlar "evet söyledik" dediler. Bunun üzerine Resulullah (s.a.) şöyle buyurdu: "Fakat ben bazen oruç tutuyor bazen tutmuyorum. Geceleri hem uyuyor, hem de ibadet ediyorum. Hanımlarımla da beraber oluyorum. Benim sünnetimi takip eden bendendir, benim sünnetimi takip etmeyen de benden değildir."¹⁷³

Mâide 87. Âyette Allâhû Tealâ helal dairesinin (özgürlüğün) genişliğinden ve sınırlarının olduğundan bahsetmektedir. Her insan bu özgürlük hakkına sahiptir. Hiçbir insan anneden doğduğunda köle olarak doğmaz. İnsanın fitratında kesinlikle kölelik yoktur. Fakat insanların hürriyetleri sınırsız değildir. "Sınırsız hürriyet,

¹⁷² Mâide Sûresi, 5/87.

¹⁷³ Taberî, a.g.e., c. VII, s.10; Suyûtî, a.g.e., c.III, s.139.

hürriyet değil; köleliktir.”¹⁷⁴ Sınırsız hürriyet, birisinin hürriyetin sınırının, diğerinin hürriyetinin sınırı içerisine girmesi demektir. Böylelikle kişi haddinden fazla hürriyet sahibi olarak, diğerinin özgürlüğünü kısıtlamaktadır. İşte bu da geçmişte ve günümüzde anarşi ve teröre sebebiyet vermektedir. Kısacası hürriyetin sınırı, başkasının sınırında bitmektedir.

1.3.2.2. İkinci Ölçü: Allâh’ın Kur’ân-ı Kerim’de Belirtmiş Olduğu Emir ve Yasak Çizgileri

“...Kim Allâh’ın sınırlarını aşarsa, şüphesiz kendine zulmetmiş olur...”¹⁷⁵

Cenâb-ı Hakk’ın kulundan istediği kulluk dairesinde yaşamını sürdürmesi gerekirken, kul hürriyet adı altında bu daireden çıkarak kendisine zulmetmektedir. Bu da Allâh’a karşı isyan ve fasıklık olmaktadır. Cenâb-ı Hak, konulan yasakların yol açtığı fayda ve zararlar Allâh’a değil, imtihan edilenlerin kendilerine döneceğini ifade etmektedir.

Bu ilâhî beyanın anlamı şöyle de olabilir: Cenâb-ı Hakk’ın koyduğu sınırı aşan kimse, kendisini, Rabbi’nin koymadığı bir mekana koymaktadır. Zulmün gerçek anlamı, bir şeyi ait olmadığı yere koymaktır.¹⁷⁶ Yasama hakkını Allâh’tan alıp kula vermektir.

Mesela Kur’ân-ı Kerim’de bahsedildiği üzere:

“Bundan dolayı İsrailoğullarına (Kitap’ta) şunu yazdık: “Kim, bir insanı, bir can karşılığı veya yeryüzünde bir bozgunculuk çıkarmak karşılığı olmaksızın öldürürse, o sanki bütün insanları öldürmüştür. Her kim de birini (hayatını kurtararak) yaşatırsa, sanki bütün insanları yaşatmıştır. Andolsun ki, onlara Resûllerimiz apaçık deliller (mucize ve âyetler) getirdiler. Ama onlardan birçoğu bundan sonra da (hâlâ) yeryüzünde aşırı gitmektedir.”¹⁷⁷

“Kim bir cana kıymaksızın adam öldürürse” birini öldürmekle kisası hak etmeyen “ya da yeryüzünde fesat çıkarmaksızın” şirk ve yol kesme gibi, “sanki bütün

¹⁷⁴ Bozkurt, M. İlyas, Mukaddime, s.150.

¹⁷⁵ Talâk Süresi, 65/1.

¹⁷⁶ El-Mâtürîdî, Ebû Mansûr, *Te’vîlâtü’l-Kur’ân Tercümesi*, (trc. Heyet), Çınar Yay., İstanbul, 2018, c.15, s. 220-221.

¹⁷⁷ Mâide Süresi, 5/32.

insanları öldürmüş gibidir.” Çünkü haksız yere kan akıtmış, öldürmeyi adet haline getirmiş ve o hususta insanları cesaretlendirmiştir. Ayrıca bir kişiyi öldürmekle hepsini öldürmek Allâh katında azabı çekmede aynıdır. “Kim de onu diriltirse, sanki bütün insanları diriltmiş gibidir.” Yani kim de affetmek veya öldürülmesine mani olmak veyahut bazı helak sebeplerinden kurtarmak gibi hayatta kalmasına sebep olması demektir. Bundan da maksat cana kıymanın büyüklüğüne ve onu diriltmenin önemine dikkat çekmektir. Bu öldürme fiiline yaklaşmaktan onu korkutmak ve ondan uzak kalmaya teşvik etmektir.¹⁷⁸

Ayrıca insanı öldürmek demek, onun en büyük hakkı olan yaşama hakkının sınırına girmek ve onun o hürriyetini elinden almak demektir. Bu kul hakları içerisinde birinci sırada yer alan, yedi kebar günahlardandır.¹⁷⁹ Mesuliyeti hem bu dünyada, hem ahirette ağırdır. Dolayısıyla bir insan, insanoğlunu öldürerek iki yönüyle mesul duruma düşer. Birincisi modern hukuk karşısındaki mesuliyet, İkincisi Allâh’ın yasak kıldığı fiili çiğnemektir. Bu da Allâh katında dünyada kısasla, ahirette azab ile karşılık bulacaktır.

İşte insanların hürriyetini sınırlandıran ikinci temel unsurda Kur’ân’da bahsedilen, Rasulullah’ın rehberliğini yapmış olduğu Cenâb-ı Hakk’ın emir ve yasaklarıdır.

1.3.2.3. Üçüncü Ölçü: Cenâb-ı Hakk’ın Kainata Yerleştirmiş Olduğu Kanunları

Cenâb-ı Hakk’ın kainata yerleştirmiş olduğu kanunları yine insanın özgürlüklerini sınırlandırmaktadır. İnsan, Allâh’ın yeryüzündeki atmosfer, yer çekimi kanunu ve benzeri kanunlar ile hava, su, ateş ve toprak gibi unsurlar dairesinde hayatını sürdürmek durumdadır. Mesela yerde yürümek zorunda olarak yaratılmış bir insan, uçmak istese, kesinlikle uçamaz. Çünkü yaratılışı ona müsait değildir. Kainattaki kanunlar onun uçma özgürlüğünü kısıtlamış olacaktır. Daha buna onlarca örnek verebileceğimiz kainat kanunları vardır ki; bunlar, insanın hürriyetini sınırlandıran, o sınır içerisinde ancak insanı hür bırakabilen unsurlardır.

¹⁷⁸ El-Beydavî, Kadı Nasuriddin Ebu Said Abdullah Bin Ömer Bin Muhammed Eş-Şirâzi, **Envaru’t-Tenzil ve Esraru’t-Te’vil: Beydavî Tefsiri**, (trc: Doç. Dr. Abdülvehhab Öztürk), (İstanbul, Kahraman Yayınları, 2017), c.2, s.37.

¹⁷⁹ Buhârî, Hudûd, 44, Müslim, İmân, 145; **Hadislerle İslam**, c.3, s.457.

Sonuç olarak; barıştan bahsediliyorsa sayılmış olan özgürlük sınırlarına âzami dikkat edilmelidir. Buna dikkat eden birey ve toplumlar refah ve huzur içerisinde yaşamını sürdürerek diğer toplumlara örnek teşkil edecektir. Özgürlüğünün sınırını bilen toplumlarda savaştan, kaostan bahsedilmesi mümkün değildir.

1.3.3.Birlik Ve Beraberlik

*“Hep birlikte Allâh’ın ipine (Kur’ân’a) sımsıkı sarılın. Parçalanıp bölünmeyin. Allâh’ın size olan nimetini hatırlayın. Hani sizler birbirinize düşmanlar idiniz de O, kalplerinizi birleştirmişti. İşte O’nun bu nimeti sayesinde kardeşler olmuştunuz. Yine siz, bir ateş çukurunun tam kenarında idiniz de O sizi oradan kurtarmıştı. İşte Allâh size âyetlerini böyle apaçık bildiriyor ki doğru yola eresiniz.”*¹⁸⁰

“Hep birlikte Allâh’ın ipine sımsıkı sarılın” buradaki Allâh’ın ipi’nden maksadın ne olduğu konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Allâh’ın ipi’nden maksadın Kur’ân olduğu belirtilmektedir; bu görüş İbn Mesûd’a aittir.¹⁸¹

İbn Abbâs’ın (ra) da şöyle dediği rivayet edilmiştir: Allâh’ın ipi’nden maksat Müslüman toplumdur; zira önceki ümmetler ancak tefrikaya düşmeleri sonucu helâk olmuşlardır.¹⁸²

Allâh (cc) birlik olmayı emretmekte ve bölünmeyi yasaklamaktadır. Zaten bütün Müslümanlar idealde tek bir topluluk olmalıdır. Bu ayet-i destekleyen diğer bir ayette Allâhû Teâlâ şöyle buyurmaktadır: “Şüphesiz bu benim dosdoğru yolumdur. Buna uyun; (başka) yollara sapmayın; sonra onlar sizi Allâh’ın yolundan ayırırlar.” Cenâb-ı Hak bu ayette Müslümanları birlik içinde olmakla, diğer din mensuplarını da parçalanmakla nitelemiştir.

Bazı rivayetlerde Hz. Peygamber’in (sav) şöyle dediği kaydedilmektedir: “Bir karış kadar bile cemaatten ayrılan, boynundan İslâm halkasını çıkarmış olur.”¹⁸³ Bu halkadan maksat da İslam ipidir.

¹⁸⁰ Âl-i İmrân Sûresi, 3/103.

¹⁸¹ Taberî, a.g.e., c. VI, s.164; Suyûtî, a.g.e., c. II, s.286.

¹⁸² Kurtubî, a.g.e., c. VI, s.164.; Suyûtî, a.g.e., c.II, s.286.

Hâris el-Â'ver'den şöyle rivayet edilmiştir: Mescide gitmişim, baktım ki insanlar konuşmaya dalmışlar. Hemen Hz. Ali'nin (ra) yanına gittim ve kendisine dedim ki: Ey müminlerin emîri, insanların lafa daldıklarını görmüyor musun? Hz. Ali (ra) dedi ki: Gerçekten öyle mi yapıyorlar? Evet dedim. Bunun üzerine şunları söyledi: Ben Resûlullah'ın (sav) “İlerde fitneler ortaya çıkacaktır.” dediğini işittim. Kendisine sordum: Ondaki kurtulmanın yolu nedir? Buyurdu ki: Allâh'ın kitabı! Zira onda sizden öncekilerin tarihi, sizden sonrakilerin de haberleri vardır. Orada aranızdaki olayların hükmü vardır. O, hak ile bâtılı ayırandır, şaka değildir. Zalimliğinden dolayı kim onu terk ederse, Allâh onun belini kırar. Doğru yolu ondan başka bir yerde arayanı Allâh sapıklığa düşürür. O, Allâh'ın en sağlam ipidir. Hikmet dolu zikirdir. O en doğru yoldur. O beşerî heveslerin saptıramadığı ve dillerin karışıklığa düşüremediği bir kitaptır. Âlimler ondan doymaz. O tekrar tekrar okunmakla eskimez –yani usanılmaz-. Onun fevkalâdelikleri bitmez. Cinler bile onu dinlediklerinde ‘biz çok hoş bir Kur’ân işittik.’¹⁸⁴ demekten kendilerini alamadıkları bir kitaptır. Ona uygun konuşan doğru söylemiş olur. Onun hükmüne göre amel eden mükâfat kazanır. Onunla hükmeden âdil davranmış olur. İnsanları ona çağırın, en doğru olan yola erdirilmiş olur.” İşte bu hadise sarıl, ya Â'ver!¹⁸⁵

“Kendilerine apaçık deliller geldikten sonra parçalanıp ayrılığa düşenler gibi olmayın. İşte onlar için büyük bir azap vardır.”¹⁸⁶

Cenâb-ı Hak hep birlikte, kişi ayırtmeksizin Allâh'ın ipine yani Kur'ân'a sınımsız sarınılmasını istemektedir. Âyet-i Kerime hakkında derinlemesine düşünüldüğünde şu sonuçlar ortaya çıkmaktadır:

Öncelikle Cenâb-ı Hak birlik ve beraberlik içinde Kur'ân'a yönelmesini istemektedir. Birlik ve beraberlik içinde yaşayan toplumlar, birbirlerine her durumda destek olacağı, üzüntülerin ve sevinçlerin paylaşılacağı, yine birbirlerini iç alemdeki ve dış alemdeki her türlü kötülüklerden koruyacakları öngörülmektedir. Birlik ve

¹⁸³ Ahmed b. Hanbel, **el-Müsned**, III, 332; IV, 13, 22; V, 160; Ebû Dâvûd, “Sünnet”, 28; Tirmizî, “Edep”, 78.

¹⁸⁴ Cin Sûresi, 72/1.

¹⁸⁵ Tirmizî, “Sevâbu'l-Kur'ân”, 14. bkz. Dârimî, “Fedâilu'l-Kur'ân”, 1; **Hadislerle İslam**, 2. Baskı, (Ankara, DİB Yayınları, 2013), c. 1, s. 548.

¹⁸⁶ Âl-i İmrân Sûresi, 3/105.

beraberliğin yanında Kur'ân'ın ilke ve prensiplerine sarılmak demek, Kur'ân'ın akla, gönüle ve hayata nakşetmek demektir. Bunun mefhum-u muhallifi Kur'ân'ın ilke ve prensiplerine sahip olunmazsa birlik ve beraberlik sağlanamayacaktır. Allâh'ın en büyük nimeti olan Kur'ân sayesinde yaşanan düşmanlıklar silinip atılmaktadır. Yine O'nun nimeti sayesinde günah bataklarından ve çukurlarından kurtulunabilir.

Al-i İmrân Sûresi 105. Âyetinde geçtiği gibi apaçık deliller, kolay, anlaşılır metinler olan âyetler gelmesine rağmen aradaki teferruattaki farklılıklar yüzünden ihtilafa düşme tehlikesinden bahsedilmektedir. Bunun sonucu ise büyük bir azab ile karşı karşıya kalmaktır. Öyle ise birlik ve beraberlik içerisinde apaçık delil olan Kur'ân'a sarılarak, aradaki kin ve nefreti, düşmanlığı bertaraf edip, barışsever toplumun temelleri atılmalıdır. Bu iki âyet tüm insanlığa barış, birlik ve beraberlik gibi sorumlulukları vermektedir. İslam dini böyle bir davaya sahip olmayı hedeflemektedir.

1.3.4. Antlaşmayı Bozmamak

*“Ancak sizinle aralarında anlaşma olan bir topluma sığınmış bulunanlar, yahut ne sizinle ne de kendi kavimleriyle savaşmayı içlerine sığdıramayıp (tarafsız olarak) size gelenler başka. Eğer Allâh dileseydi, onları size musallat kılardı da sizinle savaşarlardı. Eğer onlar sizden uzak durur, sizinle savaşmayı size barış teklif ederlerse; Allâh, onlara saldırmak için size bir yol (yetki) vermemiştir.”*¹⁸⁷

Buradaki söz konusu edilen husus Hz. Peygamber (sav) ile aralarında güven, anlaşma bulunan bir Arap kabilesi arasında vukû bulmuştur. Mütareke şu şekilde gerçekleşmiştir: Müslümanlardan onlara gidecek kimse güvende olacaktır, onlardan Müslümanlara gelen kimse de güvende olacaktır.¹⁸⁸

Âyet-i Kerimede açıkça beyan edilen husus antlaşmayı bozan tarafın müslümanların olmamasıdır. Antlaşmaya riâyet etmek müslüman şahsiyetini ön planda tutan davranıştır. Antlaşma karşı tarafa verilen söz ve güvencedir. Hiçbir müslümanın sözünden dönmesi, buna mukabil karşı tarafa güven vermeyen bir profil çizmesi düşünülemez. Tâ ki karşı taraf antlaşmayı bozarsa, antlaşma maddeleri geçersiz

¹⁸⁷ Nisâ Sûresi, 4/90.

¹⁸⁸ Taberî, a.g.e., c.V, s. 193; Suyûtî, Ebu'l-Fazl, Celaleddin Abdurrahman, b. Ebû Bekr b. Muhammed, **ed-Dürü'l-Mensûr**, (Beyrut, 1993), c.II, s.613.

sayılmaktadır. Nitekim Allâh (cc) âyeti kerimelerde yeminlerini, antlaşmalarını bozan kavimlerden şöyle bahsetmektedir:

*“Onlar, kendileriyle antlaşma yaptığın, sonra da her defasında antlaşmalarını hiç çekinmeden bozan kimselerdir.”*¹⁸⁹

*“(Antlaşma yaptığın) bir kavmin hainlik etmesinden korkarsan, sen de antlaşmayı bozduğunu aynı şekilde onlara bildir. Çünkü Allâh, hainleri sevmez.”*¹⁹⁰

Ayet-i kerime de beyan edilen antlaşmadan endişe etme halinde derhal antlaşmanın sona erdiğini açıkça söylenmelidir. Böylelikle onların yapmış olduğu hıyaneti yapmamaktır. Bazıları da şöyle demektedir: Bu beyanda gerçek anlamda korku kastedilmiştir. Cenâb-ı Hak şöyle buyuruyor: Eğer sen onların antlaşmayı bozacaklarından veya hıyanet edeceklerinden korkarsan, onlara antlaşmayı bozduğunu bildir ki antlaşmayı bozmaya dair bilgide eşit olasınız şeklinde ifade etmektedirler.¹⁹¹ Antlaşmanın aslı ise Cenâb-ı Hakk’ın başka bir ayette bildirdiği şu ilâhî beyandadır: *“Ancak kendileriyle antlaşma yaptığınız müşriklerden size karşı yükümlülüklerini yerine getiren ve sizin aleyhinize kimseye arka çıkmayanlar müstesna; onlara verdiğiniz söze, süresi doluncaya kadar riayet ediniz...”*¹⁹²

*“Eğer antlaşmalarından sonra yeminlerini bozup dininize dil uzatırlarsa, küfrün elebaşlarıyla savaşın. Çünkü onlar yeminlerine riâyet etmeyen kimselerdir. Umulur ki, vazgeçerler. Yeminlerini bozan, peygamberi yurdundan çıkarmaya kalkışan ve üstelik size tecavüzü ilk defa kendileri başlatan bir kavimle savaşmaz mısınız? Yoksa onlardan korkuyor musunuz? Oysa Allâh, -eğer siz gerçek mü’minler iseniz- kendisinden korkmanıza daha lâyıktır.”*¹⁹³

1.3.5. Savaşa Karşı Savaş

Buraya kadar anlatılan konular Müslüman şahsiyetinde bulunması gereken asgari vasıflardır. Müslüman kimliği barışı tesis ettikten sonra özgürlük ve sınırlarını

¹⁸⁹ Enfâl Sûresi, 8/56.

¹⁹⁰ Enfâl Sûresi, 8/58.

¹⁹¹ El-Mâtürîdî, Ebû Mansûr, **Te’vilâtü’l-Kur’ân Tercümesi**, (trc. Heyet), Çınar Yay., İstanbul, 2018, s.270-271.

¹⁹² Tevbe Sûresi, 9/4.

¹⁹³ Tevbe Sûresi, 9/12-13.

bilmelidir. Bu ortamda birlik ve beraberliği sağlamalıdır. Bu açıdan gayri müslimlerle de barışı sağlama adına birtakım antlaşmalar yapılabilir. Fakat tüm bu asgari vasıflar ortadan kalktığında, fiili saldırılara maruz kalan Müslümanlar elbette karşı kuvvet oluşturup, düşman birliğini bertaraf etmek zorunda kalacaktır. Bu kaçınılmaz sonucu Cenâb-ı Hak Kur’ân’ı Keriminde şöyle beyan etmektedir: *“Şüphesiz Allâh’ın gökleri ve yeri yarattığı günkü yazısında, Allâh katında ayların sayısı on ikidir. Fakat Allâh’a ortak koşanlar sizinle nasıl topyekûn savaşıyorlarsa, siz de onlarla topyekûn savaşın. Bilin ki Allâh, kendine karşı gelmekten sakınanlarla beraberdir.”*¹⁹⁴

Topyekûn meâlindeki “kâffeten” kelimesinin birleşerek anlamına gelmesi mümkündür. Yani onlar sizinle birleşerek savaştığı gibi sizde onlara karşı birleşerek savaşın anlamındadır. *Topyekûn* meâlindeki topluca manasına gelmektedir. Bu kelime ayrıca kıyamete kadar anlamıda taşımaktadır. Savaş konusunda sizinle savaştıkları süresince siz de onlarla savaşın iznini vermektedir. Bu şartlara riayet edenlerin her zaman Allâh’ın yardımı, desteği ve gözetimi altında olacaklardır.¹⁹⁵

*“Kâfirlerle savaşa girdiğinizde hemen boyunlarına öldürücü darbeyi vurun, nihayet onları çöktürünce esirleri sağlam bağlayın (kaçmamaları için tedbir alın). Sonra ya karşılıksız bırakırsınız yahut bedel alarak; ta ki savaş ağır yüklerini indirsin (sona ersin). İşte böyle; Allâh dileseydi onları bizzat cezalandırırdı, fakat sizleri birbirinizle denemek istiyor. Allâh, yolunda öldürülenlerin amellerini asla boşa çıkarmayacaktır.”*¹⁹⁶

“Esirleri sağlam bağlamak”tan maksat kaçmamaları için gerekli tüm hazırlıkları ve tedbirleri almaktır. Bundan sonra esirlere ne yapılacağı konusunda sorumlulara (devlet yetkililerine) iki seçenek gösterilmektedir: Ya bedelsiz, bir lütuf olarak salıvermek ya da bir Müslüman esir ile değişmek, salmaya karşılık maddî menfaat sağlamak, bu mânada bir bedel karşılığında serbest bırakmaktır. Esirlere ayetin belirttiğinden farklı muamele de bulunarak öldürülmeye kalkışmak İslam’ın ruhuna aykırı bir harekettir. Âyetin başı savaş hali ile ilgilidir, burada ise savaş bitmiş ve

¹⁹⁴ Tevbe Süresi, 9/36.

¹⁹⁵ El-Mâtürîdî, Ebû Mansûr, **Te’vîlâtü’l-Kur’ân Tercümesi**, (trc. Heyet), Çınar Yay., İstanbul, 2018, c.6, s. 379.

¹⁹⁶ Muhammed Süresi, 47/4.

düşman esir alınarak etkisiz hale getirilmiştir, ona ne yapılacağı da açıkça anlatılmıştır. Örnek gösterilen uygulamalarda bazı esirlerin öldürülmeleri özel sebeplere ve suçlara dayanmaktadır. Savaşla ilgili tâlimatın bağlandığı gerekçe, İslâm'ın savaş ve barış hakkındaki temel düşüncesini anlamak bakımından oldukça önemlidir: “*Ta ki savaş ağırlıklarını indirsın (sona ersin).*” Kur’ân, haksız yere cana kıymayı sona erdirmek için öldürenin canına kıyılmasını (kisas) istemekte; aynı şekilde yeryüzünde savaşın sona ermesi; barış, hak ve din özgürlüğünün hâkim olabilmesi için de zalim düşmanla savaşılmasını ve onların savaş güçlerinin çökertilmesini emretmektedir.¹⁹⁷

1.3.6. Düşmanlara Karşı Kuvvet Hazırlamak (Tedbir)

Her konuda Allâh’u Teâlâ’ya güvenmek ve zaferin ancak Allâh’ın elinde olduğuna inanmak, tedbiri elden bırakmayı gerektirmez. Hatta savaş bahsinde öncelikle tüm tedbirler alındıktan sonra Allâh’a güvenilmesi gerektiği tevekkülün bir gereğidir. Tevekkül, hiç bir zaman, çalışmayı ve sebebe sarılmayı terkedip, Allâh’ın dediği olur” diyerek kenara çekilmek değildir.¹⁹⁸ Nitekim Hz. Peygamber, devesini salıvererek Allâh’a tevekkül ettiğini söyleyen bir bedeviye “*Onu bağla da öyle tevekkül et*” buyurmuştur.¹⁹⁹

“*Ey iman edenler! (Düşmana karşı) tedbirinizi alıp, küçük birlikler hâlinde yahut topluca savaşa gidin.*”²⁰⁰ Hiç bir hazırlığın, çalışmanın olmadığı bir ortamda savaşın zafer ile sonuçlanmasını beklemek Kur’ân’a taban tabana zıt bir anlayıştır. Müslümanların savaş sırasında, her türlü maddi imkanlarını seferber etmelerinin yanında, Allâh’u Teâlâ’ya tevekkül etmeleri gerekmektedir. Zira bu Allâh’ın bir emridir. Allâh (cc) zalimlere karşı kuvvet hazırlamanın ve tedbirli olmanın, kendisine tevekkülün bir gereği olduğunu bildirmiştir.²⁰¹

¹⁹⁷ Karaman, Hayrettin, Çağrı, M., Dönmez, İ. K., & Gümüş, S, **Kur’ân Yolu. Türkçe Meal ve Tefsir**, c. 5, s. 47-48.

¹⁹⁸ Er-Râzî, Fâhrü'd-Din, **Mefâtihu'l-Gayb**, s.111, 122; Elmalılı, **Hak Dini Kur’ân Dili**, c. VII, s. 5063, 5064.

¹⁹⁹ Tirmizî, Sıfatü'l-Kiyame, 60.

²⁰⁰ Nisâ Sûresi, 4/71.

²⁰¹ El-Mâtürîdî, Ebû Mansûr, **Te’vîlâtü'l-Kur’ân Tercümesi**, (trc. Heyet), Çınar Yay., İstanbul, 2018, a.g.e., c.3, s. 280-281.

“Savaşa ya ayrı birlikler halinde çıkın veya hep birlikte çıkın” ifadesi Müslümanlardan bir kısmının yerine getirmesiyle diğerlerinin üzerinden düşen bir farz-ı kifaye olduğunu göstermektedir. Şayet bir kısmının savaşa çıkmasıyla diğerlerinin sorumluluğu düşmeseydi, bu emrin bir anlamı olmazdı. Ayetin tevili –en doğrusunu Allâh bilir- şu şekildedir: “Size savaşa çıkın” denildiğinde ya birlikler halinde çıkmayı veya hep birlikte çıkmayı anlaşılmaktadır.²⁰²

“Onlara karşı gücünüz yettiği kadar kuvvet ve savaş atları hazırlayın. Onlarla Allâh’ın düşmanını, sizin düşmanınızı ve bunlardan başka sizin bilmediğiniz fakat Allâh’ın bildiği diğer düşmanları korkutursunuz. Allâh yolunda her ne harcarsanız karşılığı size tam olarak ödenir. Size zulmedilmez.”²⁰³

Ayetteki “Savaş atları” ve Resûlullah (sav); Onlara karşı elinizden geldiği kadar güç hazırlayın. Bu çerçevede “Dikkat edin! Kuvvet atmaktır”²⁰⁴ buyurduğu gibi okçuluk ve atıcılık tarihî şartlar içinde yapılmış bir tavsiyedir, bir semboldür. Bunun günümüze yansıyan anlamı ise “en uygun, maksadı gerçekleştirmede en etkili olan silahlar ile diğer araç gereçler, askerî eğitim, savunma ve savaş stratejisi gibi savunma ve zafer için gerekli olan her türlü askerî güç ve imkânlar” demektir.²⁰⁵

Müslümanların, düşmanlarını yenebilmek için muasır medeniyetlerde var olan en modern savaş silahlarına sahip olmalı ve kullanmalıdırlar. En modern savaş silahlarını elde etmek adına müslüman olsun, gayr-i müslim olsun herkesten istifade etmeleri zorunludur. Hatta muasır medeniyetlerinde önüne geçerek ülkelerin sahip oldukları savaş silahlarından en modern silahları da üreten müslümanlar olmalıdır. Bunlara sahip olmak, dosta güven, düşümana korku verecektir. Düşmanların da saldırıda bulunmaya cesaret edemeyeceği görülecektir. Tüm peygamberlerin ve özellikle Rasûlullah (sav)’in hayatı incelendiğinde, kendi çağlarında, en modern silah ve savaş

²⁰² El-Mâtürîdî, a.g.e., c.3, s. 282.

²⁰³ Enfâl Sûresi, 8/60.

²⁰⁴ Müslim, “İmâret”, 167; Tirmizî, “Tefsîr”, 8.

²⁰⁵ Karaman, Hayrettin, Çağrı, M., Dönmez, İ. K., & Gümüş, S, **Kur’ân Yolu. Türkçe Meal ve Tefsir**, c. 2, s. 702-703.

tekniklerini kullandıklarını ve buna sahip olmak için inanan-inanmayan ayrımı yapmaksızın herkesten bilgi aldıkları görülmektedir.²⁰⁶

Hz. Peygamber (sav) bir seriyeye gönderdiği zaman onlara gündüzleri gizlenip geceleri yürümelerini emrederdi.²⁰⁷ Araplar savaşlarda hendek kullanmasını bilmedikleri halde; O, Hendek savaşında Medine'yi, şehrin etrafına hendekler kazarak savunmuştu.²⁰⁸ Taif seferinde surları yıkmak için ilk defa mancınık kullandı. Huneyn seferine çıkarken kâfirlerden silah ödünç aldı.²⁰⁹ Yine 15. Yüzyılda Sultan Fatih o günün en üstün ve güçlü silahı sayılan topları üreterek İstanbul'u fethettiği herkesçe bilinen tarihî bir vakâdır. Kısacası Peygamberler ve Tarihî şahsiyetler savaş için en uygun ve en etkili araç ve metodları kullanmaktan asla geri kalmamışlardır. İşte günümüz Müslümanının da bu konuda Rasûlullah (sav)'i ve tarihi şahsiyetleri örnek alması, çağın en modern silah ve savaş tekniklerini elde etmek için elinden gelen gayreti sarf etmesi gerekmektedir.

1.3.7. Savaş Bir İmtihandır

Cenâb-ı Hak insan ömrünü imtahana tâbi tutmuştur. Hiçbir kul yoktur ki imtahana çekilmeden dar-u bekaya göçmüş olmasın. Kur'ân-ı Mübîn'de insanın nelerden imtahana tabi tutulduğu ve bu imtahana karşılık insanların nasıl bir tutum sergilediği açıkça belirtilmiştir. Allâhû Teâlâ kimi zaman açlıkla, kimi zaman korkuyla, hastalıkla, zenginlikle, fakirlikle vs. gibi durumlarla kullarını sürekli imtihan etmiştir. Nitekim âyet-i kerimede “*O, hanginizin daha güzel amel yapacağını sınamak için ölümü ve hayatı yaratandır. O, mutlak güç sahibidir, çok bağışlayandır.*”²¹⁰ buyurmaktadır.

İmtihanların en çetini de Allâh'ın mümin kullarını savaşla imtihan etmesidir. Peygamberlerin kadrolarının ekseriyeti Allâh yolunda Peygamberlerin yanında savaşmışlardır. “*Nice peygamberler var ki, kendileriyle beraber birçok Allâh dostu*

²⁰⁶ Karaman, Hayrettin, Çağrı, M., Dönmez, İ. K., & Gümüş, S, **Kur'ân Yolu. Türkçe Meal ve Tefsir**, c. 2, s. 702-703.

²⁰⁷ Miras, Kamil, **Sahih-i Buhari Muhtasarı Tecrid'i Sarih Tercemesi ve Şerhi**, (Ankara, 1985), c.10, s. 132

²⁰⁸ Hamidullah, Muhammed, **Hz. Peygamber'in Savaşları**, (trc. Nazire Erinç), (İstanbul, Beyan Yay. 2017), s. 75-94

²⁰⁹ Hamidullah, Muhammed, **Hz. Peygamber'in Savaşları**, (trc. Nazire Erinç), s. 109-202

²¹⁰ Mülk Sûresi, 67/2.

*çarpıştı da bunlar Allâh yolunda başlarına gelenlerden yılmadılar, zaafa düşmediler, boyun eğmediler. Allâh, sabredenleri sever. Onların sözleri ancak, “Rabbimiz! Bizim günahlarımızı ve işimizdeki taşkınlıklarımızı bağışla ve (yolunda) ayaklarımızı sağlam tut. Kâfir topluma karşı bize yardım et” demekten ibaretti. Allâh da onlara hem dünya nimetini, hem de ahiretin güzel mükâfatını verdi. Allâh, güzel davrananları sever.”*²¹¹ Bu âyet-i kerime mümin kullara önemli hakikatler öğretmektedir. Bir gün savaş kaçınılmaz olduğunda çetin imtihana tabi olduğumuz bilinmeli ve bu savaşta sabredip düşmana karşı yılmadan, zaafa düşmeden ve boyun eğmeden mücadele etmek gerektiği anlaşılmaktadır.

“Savaştı” anlamına gelen “katele” fiili üç farklı kıraat ve anlamı olduğu söylenmiştir: Birincisi “katele” fiili, mufâale babında “kâtele” şeklinde okunmuştur. O zaman cümleye şöyle anlam verilmektedir: “Nice Peygamberler vardır ki; onun yanında bulunan birçok Allâh erleri kendisiyle birlikte savaşmışlardır.” İkincisi edilgen olarak “kutile” şeklinde okunmuştur. Bu kıraate göre cümlenin anlamı şöyle olur: “Beraberinde Allâh erleri bulunduğu halde nice peygamber öldürülmüştür!” Üçüncüsü: fiil, “katele” diye okunmuştur: “Nice Peygamberler vardır ki onların birlikte Allâh erleri kâfirleri öldürmüştür.”²¹²

Peygamberlerin yanlarında bulunan Allâh erleri, Peygamberleri öldürülsün ya da öldürülmesin, hiçbir zaman başlarına gelen musibetten dolayı ne gevşeklik ve zaaf göstermişler ne de düşmana boyun eğmişlerdir. Aynı şekilde Resûlullah (sav)’de ashâbının ve ümmetinin Allâh erleri gibi olmalarını istemektedir. Rivayete göre Habbâb b. Eret Hz. Peygamber’e, “Müşriklerden büyük sıkıntı çektik. (Bunların zulmünden kurtuluşumuz için) Allâh’a dua etmez misiniz?” demişti. Hz. Peygamber bu talepte mücadeleden yılma ve üzerine düşeni yapmaktan geri durma niyeti sezdiği için yüzü kıpkırmızı olduğu halde (yaslandığı yerden) doğrulup oturdu ve şöyle buyurdu: “Sizden önce demir taraklarla kişinin etleri ve sınırları kemiklerine kadar taranırdı da bu işkence

²¹¹ Âl-i İmrân Sûresi, 3/146-148.

²¹² El-Mâtürîdî, a.g.e., c.2, s. 490.

onu dininden döndüremezdi. Başının ortasına testere konarak başı ikiye bölünürdü, bu işkence dahi onu dininden döndüremezdi.²¹³

Bir müslüman, Kur'ân ve Sahih Sünnet çerçevesinde değerlendirme yapmadan savaşmayı aklının ucundan bile geçirmemelidir. İşid, boko haram gibi terör örgütlerine mensup kişiler neden savaşıklarını sorgulamadıkları ya da sorgulasa bile yanlış dini inanışlarından ötürü malesef bu vahşi eylemlerde bulanabilmektedirler. İşte müslüman birey bu bilinci zihnine yerleştirdikten sonra savaşla yüzleşmek zorunda kaldığında o vakit sabretmek onun için en büyük enerji kaynağı olacaktır. Ayrıca aktif bir eylem ve düşmana karşı dik duruş sergileyecektir. Nasıl ki geçmiş ümmetler özgürlüklerini elde etmek, vatanlarını müdafa etmek amacıyla savaşmışlarsa elbette bizimde böyle bir imtihanla karşılaşmamız kaçınılmaz olur. Bu hususta Allâhû Teâlâ şöyle buyurmaktadır: *“Yoksa siz, sizden öncekilerin başına gelenler, sizin de başınıza gelmeden cennete gireceğinizi mi sandınız? Peygamber ve onunla beraber mü'minler, “Allâh'ın yardımı ne zaman?” diyecek kadar darlığa ve zorluğa uğramışlar ve sarsılmışlardı. İyi bilin ki, Allâh'ın yardımı pek yakındır.”*²¹⁴

1.3.8. Savaşta Allâh'a Güvenmek

Mümin; Allâh'a ve Allâh'ın salih kullarına güvenen ve insanların kendisine güvendiği kimsedir. Yani güvenen ve güvenilen insandır. Mümin her daim bu vasfi taşımakla mükelleftir. Hz. Peygamber (sav) Müminde olması gereken bu vasfa dikkat çekerek şöyle buyurmuştur: *“Müslüman, insanların elinden ve dilinden emin olduğu kimsedir.”*²¹⁵

Din adına, Allâh adına ne yapılırsa yapılsın esas gâye Allâh'ın rızasını kazanmak olmalıdır. Her sözde ve yapılan her eylemde amaç Allâh'ın rızasını elde etmek ise bu durumda sınır tanımayan gayret ile O'na güvenerek mücadele etmekle olur. Allâh'a güven duygusu insana moral veren, onu güçlü kılan ve sığınılması gereken en güzel limandır. Her durumda Allâh'a güvenmenin yanında, savaşta da O'na güvenilmelidir. Sırtını Allâh'a dayayan kişinin sırtı asla yere gelmez. Savaşla ilgili

²¹³ Buhârî, “Menâkıbü'l-ensâr”; **Hadislerle İslam**, Karaman, Hayrettin, Çağrııcı, M., Dönmez, İ. K., & Gümüş, S, **Kur'ân Yolu. Türkçe Meal ve Tefsir**, c.1, s. 451; c.1, s. 716-718.

²¹⁴ Bakara Sûresi, 2/214.

²¹⁵ Tirmizî, İman, 12; Nesâî, İman, 8.

tüm hazırlıkları, tedbirleri aldıktan sonra Allâh'a dayanıp sarılmak ve neticesini Cenâb-ı Hak'tan beklemek, insana maddi-manevi bir güç, dik duruş, cesaret gibi üstün vasıfları kazandırır. Âyet-i kerimelerde şöyle buyurmaktadır:

*“Onlar öyle kimselerdir ki, halk kendilerine, “İnsanlar size karşı ordu toplamışlar, onlardan korkun” dediklerinde, bu söz onların imanını artırdı ve “Allâh bize yeter, O ne güzel vekildir!” dediler. Bundan dolayı Allâh'tan bir nimet ve lütufla kendilerine hiçbir fenalık dokunmadan geri döndüler ve Allâh'ın rızasına uydular. Allâh, büyük lütuf sahibidir. O şeytan sizi ancak kendi dostlarından korkutuyor. Onlardan korkmayın, eğer mü'min iseniz, benden korkun.”*²¹⁶

Ayetin inişine sebep olan şu olay rivayet edilmektedir: Kureyş ordusu kumandanı Ebû Süfyân Revhâ'da bulunduğu sırada Müslümanların üzerine tekrar saldırıp onları imha etmek için plan hazırlarken Müslümanların kalabalık bir kuvvet halinde Hamrâülesed'e geldiklerini haber alınca, planından vazgeçti. Bu esnada oradan geçmekte olan bir kervanın adamlarına, “Muhammed'e rastlarsanız ona, kendilerini toptan yok edeceğimizi söyleyiniz” diyerek psikolojik savaş yöntemiyle Müslümanları korkutmak istedi. Bu söz Hz. Peygamber'le birlikte Müslümanlara ulaştığında onlar, “HasbünAllâhü ve ni'me'l-vekîl” (Allâh bize yeter, O ne güzel vekildir) dediler. İşte bu olay üzerine inen bu âyet her türlü olumsuzluğa rağmen Müslümanların Allâh ve Resûlü'ne olan imanlarını, güvenlerini ve kararlılıklarını göstermektedir. Buhârî'nin rivayetine göre ateşe atıldığı gün bu sözü Hz. İbrâhim de söylemişti.²¹⁷

*“Hani münâfıklar ve kalpleri çürük olan kimseler, “Bunları dinleri aldatmış” diyorlardı. Hâlbuki kim Allâh'a tevekkül ederse, hiç şüphesiz Allâh mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.”*²¹⁸

Münâfıklarla “kalpleri çürük”, hastalıklı olanlar aynı kişiler değildir. Burada kalbin çürük olup olmaması iman ile ilgilidir. Münâfık, içinden inanmayan, kâfir olan kimsedir, böyle olanlara kalbi iman bakımından çürük, hastalıklı denemez, çünkü onun imanı yoktur. Kalbi çürük olanlar, inkârları zayıflamış olmakla beraber iman da

²¹⁶ Âl-İmrân Süresi, 3/173-175.

²¹⁷ Buhârî, “Tefsîr”, 3/13; İbn Kesir, a.g.e., II, 146-147.

²¹⁸ Enfâl Süresi, 8/49.

edememiş, ikilemede kalmış olan kimselerdir. İşte müminlerin çevresinde bulunan bu iki grup, güçlü müşrik ordusuna karşı savaşmaya kalkıştıklarını görüp işitince onları kınamış, eleştirmiş, “dinlerinin kendilerine yaptığı telkine uyarak ölüme atıldıklarını” söylemişlerdi. Bunlar Allâh’ın gücünü, olağan dışı yardımını, O’na güvenenlerden esirgemediği desteğini bilmiyorlardı. Asıl sapık ve gevşek inancın aldattığı kimseler kendileri olmaktadır.²¹⁹

1.3.9. Savaşta Allâh’ın Yardımı

Allâh Tealâ, İslam davasını sahiplenip savaşta sabretmeleri şartıyla birçok âyetinde inananlara yardım edeceğini vadedmiştir. Nasıl ki O’nun yolunda bulunduğu takdirde her zaman ve ahvalde yardımını esirgemeyen Yüce Allâh, savaşta da yardımını esirgemeyecektir. Hz. Peygamber (sav.) döneminden günümüze kadar savaşta mümin ordulara bizzat Allâh’ın yardım ettiği sayısız örnekler vardır.²²⁰ Savaşta Allâh’ın yardımının vuku bulması, sabretmekle doğru orantılıdır. Hz. Musa (as) ve ordusu kızıl denize ulaştığında, önlerinde kızildeniz ve arkalarında firavunun ordularıyla köşeye sıkışmışlardı. Hz. Musa (as) ve ordusu için iki seçeneğin dışında üçüncü seçenekleri kalmamıştı. Yani ya kızildeniz de boğulacaklar ya da firavunun orduları tarafından katledileceklerdi. Böylelikle Allâh (cc) bu savaşta son bir kez Hz. Musa ve ordusunu ölüm-kalım mücadelesinde imtihana tabi tuttu. Hz. Musa’nın ordusundan sabredemeyip, imtihanı kaybenler firavunun ordularına dahil oldular. Firavunun ordularına dahil olduklarında, Allâh’ın yardımı gerçekleşti. Kızildeniz yarıldı. Hz. Musa ve O’na inananlar kızildenizi geçtiler. Hz. Musa’ya ihanet edenler ve firavunun orduları kızildenizde ibretli bir şekilde helak oldular. İşte savaşta sabırsızlığın ve ihanetin hazin sonuna bu vb. kıssalarda şahit olunmaktadır. Allâh (cc) bu kıssayla alakalı şöyle buyurmaktadır: *“Biz Mûsâ’ya, ‘Kullarımı geceleyin yola çıkar, muhakkak ki takip edileceksiniz’ diye vahyettik. Firavun da şehirlere (asker) toplayıcılar gönderdi. Dedi ki, ‘Bunlar pek az ve önemsiz bir topluluktur.’ ‘Şüphesiz onlar bize öfke duyuyorlar.’ ‘Ama biz uyanık ve tedbirli bir topluluğuz.’ Biz de Firavun’un kavmini bahçelerden, pınar başlarından, servetlerden ve iyi bir konumdan çıkardık. İşte böyle yaptık ve onlara, İsrailoğullarını mirasçı kaldık. Firavun ve adamları gün doğarken onları takibe*

²¹⁹ El-Mâtürîdî, a.g.e., c.6, s. 261.

²²⁰ Şulul, Kasım, a.g.e., s. 230 - 231.

*koyuldular. İki topluluk birbirini görünce Mûsâ'nın arkadaşları, 'Eyvah yakalandık' dediler. Mûsâ, 'Hayır! Rabbim şüphesiz benimledir, bana yol gösterecektir' dedi. Bunun üzerine Mûsâ'ya, 'Asan ile denize vur' diye vahyettik. Deniz derhal yarıldı. Her parçası koca bir dağ gibiydi. Ötekileri de oraya yaklaştırdık. Mûsâ'yı ve beraberindekilerin hepsini kurtardık. Sonra ötekileri suda boğduk.'*²²¹

1.3.10. Savaş Disiplini

Disiplinli olmak kişiyi, yaşamın her alanında başarıya ulaştırmaktadır. *"Hayatın her çalışma safhasında olduğu gibi, özellikle öğretim hayatında disiplin, başarının esasıdır."*²²² Disiplin'in akla gelen ilk anlamı kişinin, görev ve sorumluluklarını titizlikle, duyarlılıkla, harfîyen yerine getirmesi veya karşısındakine bunu yaptırması demektir. Disiplin geniş anlamda, kişilerin uyum içinde yaşaması için konulan kurallar ve kuralların yerine getirilmesini sağlamak amacıyla alınan önlemlerdir.²²³ Eğitim ve öğretimde disiplin vazgeçilmez bir unsurdur.

Hayatın her alanında disiplin bize başarı getireceği gibi savaşta da başarı getirecektir. Ordu'nun savaşa hazırlık aşamasında, savaş öncesi ve savaş halinde disiplini elden bırakmaması o toplumu muzaffer kılacaktır. Komutanların yüzbinlerce askerî orduları sevk ve idare ederken disiplinle yönettikleri bilinen bir gerçektir. Nitekim Cenâb-ı Hak Kurân-ı Mübîn'de şöyle buyurmaktadır: *"Hiç şüphe yok ki Allâh, kendi yolunda, duvarları birbirine kenetlenmiş bir bina gibi saf bağlayarak çarpışanları sever."*²²⁴ Bu âyet-i kerîme'de çok önemli maddelerin altı çizilmektedir. Öncelikle savaşırken Allâh yolunda savaşmayı yani kendi çıkarı ve dünyalık menfaat elde etmek için savaşmamak, Allâh yolunda çarpışırken belli bir nizam, hiyerarşi ve disiplin içinde olunması gerektiği anlaşılmaktadır. Âyet dikkatlice incelendiğinde *-duvarları birbirine kenetlenmiş bir bina gibi saf bağlayarak-* ifadesinden şu anlaşılmaktadır. Nasıl ki bir ustanın duvar inşa ederken titizlikle tuğluları birbirine geçirerek duvar örmesi ve bu duvarın yekpare gözükmesi gibi orduların da birbirlerine kenetlenmiş, emir-komuta

²²¹ Şu'arâ Sûresi, 26/52-66.

²²² Ankara Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Atatürk Araştırma Merkezi, C. II, Ankara, 1997, s. 359.

²²³ Karaman, Yasemin, Eğitim İşgörenlerinin Disiplin Sorunları, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 1994, c.27 s.2.

²²⁴ Saff Sûresi, 61/4.

halinde, düzenli ordular olmasını Allâh (cc) müslümanlardan istemektedir. Böyle davrananları Allâh (cc) sevmekte ve zafer nasip etmektedir.²²⁵

1.3.11. Savaştan Kaçanlar

“Allâh’ın Resûlüne karşı gelerek (sefere çıkmayıp) geri bırakılanlar, oturup kalmalarına sevindiler. Allâh yolunda mallarıyla canlarıyla cihâd etmek hoşlarına gitmedi ve ‘Bu sıcakta sefere çıkmayın’ dediler. De ki: ‘Cehennem ateşi daha sıcaktır.’ Keşke anlasalardı. Artık kazandıklarının karşılığı olarak, az gülsünler, çok ağlasınlar. Eğer (bundan böyle) Allâh seni onlardan bir zümrenin yanına döndürür de, onlar (sefere) çıkmak için senden izin isterlerse, de ki: ‘Artık siz benimle birlikte ebediyen çıkmayacak ve benimle birlikte hiçbir düşmanla asla savaşmayacaksınız. Çünkü siz baştan yerinizde oturup kalmaya razı oldunuz. Şimdi de geri kalan (kadın ve çocuk)larla birlikte oturun.’ Onlardan ölen hiçbirine asla namaz kılma ve kabrinin başında durma. Çünkü onlar Allâh’ı ve Resûlüne nankörlük ettiler ve fasık olarak öldüler. Onların malları ve evlatları seni imrendirmesin. Allâh, bunlarla ancak, dünyada kendilerine azap etmeyi ve canlarının kâfir olarak çıkmasını istiyor. ‘Allâh’a iman edin ve Resûlü ile birlikte cihâd edin’ diye bir sûre indirildiğinde, onlardan servet sahibi olanlar, senden izin istediler ve ‘Bizi bırak da oturup kalanlarla birlikte olalım’ dediler. Onlar geride kalan (kadın ve çocuk)larla birlikte olmaya razı oldular ve kalpleri mühürlendi. Artık onlar anlamazlar. Fakat peygamber ve beraberindeki mü’minler, mallarıyla, canlarıyla cihâd ettiler. Bütün hayırlar işte bunlarıdır. İşte bunlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir. Allâh onlara, içinde ebedî kalacakları, içinden ırmaklar akan cennetler hazırlamıştır. İşte bu büyük başarıdır.”²²⁶

Hz. Peygamber (sav) döneminde sahabey-i kiram, Kur’ân’a ve Resûllullah’a sadakatle bağlandıkları ve her zaman Allâh yolunda mücadele ettikleri yaşamları şahit olmuştur. Yalnız Hz. Peygamber döneminde Allâh yolunda savaşmanın şartları oluşmasına rağmen bahaneler üretmek veya savaştan kaçmak maksadıyla sahabey-i kiram’ın aksine birtakım kişiler ortaya çıkmıştır.

²²⁵ El-Mâtürîdî, a.g.e., c.15, s. 139-140.

²²⁶ Tevbe Sûresi, 9/81-89.

Tebük Seferi'ne katılmamak için bahaneler uyduran, özellikle havaların aşırı sıcak olduğu gerekçesine sığınan, fakat aynı zamanda müminleri de sefere çıkmaktan caydırmaya çalışan münâfıkların âkıbetinin çok acı olacağı belirtilmektedir. Hz. Peygamber'in bu kişilerden sağ kalanlarla karşılaşması halinde onların kendi maiyetinde bir sefere çıkmalarına müsaade etmemesi istenmektedir. Ölenlerinin ise imansız olarak can verdikleri bildirilip onlar için bir dinî vecîbe ifa etme cihetine gitmemesi emrolunmaktadır. Müslümanların ölen din kardeşlerine karşı ifa etmeleri gereken dinî vecîbelerin başında cenaze namazı kılınması ve bunun için gerekli hazırlıkların yapılması gelmektedir. Âyette bu hususa işaret edildikten sonra yer alan, “mezarı başında da durma” ifadesini Hz. Peygamber'in cenazenin defninden sonraki tatbikatına göre açıklamak uygun olur. Resûl-i Ekrem (sav) bir müslüma'nın cenazesi defnedildikten sonra kabri başında bir süre durur ve etrafındakilere şöyle derdi: “Kardeşiniz için Allâh'tan mağfiret dileyiniz ve sorulara şaşırımadan cevap verebilmesi için dua ediniz; zira şu anda o sorguya çekilmektedir.”²²⁷ Allâh (cc) Münâfıkların malları ve evlâtlarının dünyada eziyet vesilesi kılındığını ve onların canlarının da kâfir olarak çıkmasını murat ettiğini 85. Âyette açıklamaktadır. 87. Ayette “Geride kalanlar” diye tercüme edilen havâlif kelimesi, Arap dilinde daha çok kadınları ifade etmek üzere kullanılır; fakat belirli bir işte kendisinden verim alınamayacak olanlar anlamına da gelmektedir. Kelimenin yer aldığı bağlamda sadece kadınların değil, kadınlarla birlikte yaşlı erkekler, çocuklar, engelliler gibi savaşa katılamayacak kimselerin kastedildiği anlaşıldığından, meâlinde bu geniş anlam tercih edilmektedir. Bazı müfessirlere göre kadınlara benzetmek onların ağırına giden bir ifade olduğu için kelime bu anlamıyla kullanılmıştır. Öte yandan bu kelimenin, “karşı çıkanlar” şeklinde tercüme edilmesi de mümkündür.²²⁸ Yine bu âyette geçen “kalpleri mühürlendi” ifadesinde edebî sanatlardan istiare türü kullanılmış olup, onların kalplerinin inkârcılık

²²⁷ Ebû Dâvûd, “Cenâiz”, 69; krş. Tirmizî, “Cenâiz”, 70.

²²⁸ İbn Atıyye, Ebû Muhammed Abdülhak b., **Galib el-Endelûsî, el-Muharraru'l-vecîz fi tefsîri'l-kitâbi'l-azîz**, (thk. Abdüsselam Abdüşşâfi Muhammed), Beyrut, 1422, c.III, 68; Râzî, XVI, 151, 156-157.

ve sapkınlıkla kaplanmış olduğunu, bu durumun da imanın ve hidayet ışığının girmesini engellediğini belirtmektedir.²²⁹

1.3.12. Savaşta Namaz

*“(Ey Muhammed!) Kitaptan sana vahyolunanı oku, namazı da dosdoğru kıl. Çünkü namaz, insanı hayâsızlıktan ve kötülükten alıkor. Allâh’ı anmak elbette en büyük ibadettir. Allâh, yaptıklarınızı biliyor.”*²³⁰

Ayette belirtilen fahşâ “Hayâsızlık” kelimesi, Arapça’da aynı kökten olan *fuhuş* kelimesiyle eş anlamlı olup genellikle çirkin sözler ve fiiller için kullanılmaktadır.²³¹ daha genel olarak başta zina olmak üzere edep, iffet, haya gibi erdemlerle çelişen söz ve davranışları ifade etmektedir. Münker “Kötülük” ise, ma’rûf kavramının zıddı olarak genellikle “Şer’in, aklın ve sağduyunun çirkin bulduğu, erdemli toplumun yadırgadığı tutum ve davranışlar” anlamına gelmektedir.²³² Âyete göre gerek abdest, kıraat, rükû, secde, ta’dîl-i erkân gibi zâhirî şartlarına ve rükünlerine gerekse ihlâs, huşû, takvâ gibi mânevî şartlarına özen göstererek namaz kılınması gerekmektedir. Bu şartlara uyarak kılınan namaz ile İslâm’ın ve sağduyu sahibi erdemli toplumların edepsizlik, hayâsızlık ve kötülük sayıp reddettiği tutum ve davranışlarla asla bağdaşmamaktadır. Böyle kılınan namaz, âdeta nasihatçi, bir uyarıcı gibi²³³ namaz kılan kişiyi bu davranışlardan menetmektedir. Böylece âyette namazın ahlâkî tesirlerine, kötülüklere karşı koruyucu özelliğine işaret edilmekte; namaz kıldıkları halde hak hukuk gözetmeyen, edep ve ahlâk kurallarına uymayanlara da dolaylı bir şekilde uyarı yapılmaktadır.²³⁴

İnsanın yaratılma amacı, Allâh’ın insanı imtihan etmesi ve imtihanın neticesi olarak iman etmesini sağlamaktır. İman iki şey üzerinde durmaktadır. Biri ibadet ve diğeri ise muamelattır. Dört temel ibadetin (Namaz, Zekat, Oruç, Hac) en önemlisi ve en

²²⁹ İbn Atıyye, a.g.e. c. III, 68; Karaman, Hayrettin, Çağrıç, M., Dönmez, İ. K., & Gümüş, S, **Kur’ân Yolu. Türkçe Meal ve Tefsir**, c. 3, s. 42-50.

²³⁰ Ankebut Sûresi 29/45.

²³¹ El-İsfahânî, Râgıb, **el-Müfredât**, “fhş” md.

²³² bilgi için bkz. A’râf Sûresi 7/157

²³³ İbn Âşûr, Muhammed Tahir b. Muhammed b. Muhammed et-Tunusi, **Tefsiru’t-tahrir ve’t-tenvir**, (Tunus, Daru’t-Tunisiyye, trsz), c 2, XX, 259.

²³⁴ Karaman, Hayrettin, Çağrıç, M., Dönmez, İ. K., & Gümüş, S, **Kur’ân Yolu. Türkçe Meal ve Tefsir**, c. 4, s. 273-275.

kıymetlisi namaz ibadetidir. Çünkü namaz, kişinin günde beş defa Alah'ın huzuruna çıkarak hesap vermesidir. Bu hususta Allâh Rasûlü (sav) şöyle buyurmaktadır: “Sizden birinizin kapısının önünden bir nehir aksa ve bu nehirde günde beş defa yıkansa, acaba üzerinde hiçbir kir kalır mı, ne dersiniz? İşte bu beş vakit namazın misalidir. Allâh onlar sayesinde bütün hataları siler.”²³⁵ Çünkü namaz kılan kişi, diğer ibadetleri zekat, oruç, haccı kolay yapar. Namazı kılan ve böylelikle diğer ibadetleri yapan, haramlardan korunur. Mesela adam öldürmez, içki içmez, kumar oynamaz, zina etmez, haram yemez, hırsızlık yapmaz, yapamaz. Çünkü ibadet bunu yapmasını engellemektedir. İşte Cenab-ı Hak savaşta dahi bırakılmaması için birtakım ruhsatlar getirerek namazın önemine dikkat çekmiştir. Savaşta namaz, insana manevi motivasyon aracı olur ve Allâh yolunda savaşmanın gerçeğini hatırlatır. Böylelikle namaz insana manevi bir destek unsurudur. Namaz ibadetinin savaşta dahi olsa bırakılmayacağı şu âyette bildirilmektedir: “Eğer (bir tehlikeden) korkarsanız, namazı yaya olarak veya binek üzerinde kılın. Güvenliğe kavuşunca da, Allâh'ı, daha önce bilmediğiniz ve onun size öğrettiği şekilde anın (namazı normal vakitlerdeki gibi kılın).”²³⁶

Namazın imanı muhafaza edip imanı güçlendirdiği tartışılmaz bir gerçektir. Namaz ibadeti başa gelen musibetlere karşı imanı kuvvetlendirerek kişiyi isyandan uzaklaştırmalıdır. Savaşın içinde dahi olan namaz ibadeti, kişiyi o güç durumda itaatsizlik ve isyandan uzaklaştırmaya vesilesidir.²³⁷

Allâh kendi yolunda savaşta müslümanlara namaz ibadetini eda edilebilmeleri için bir takım kolaylıklar getirmiştir: “Yeryüzünde sefere çıktığınız vakit kâfirlerin size saldırmamasından korkarsanız, namazı kısaltmanızdan ötürü size bir günah yoktur. Şüphesiz kâfirler sizin apaçık düşmanınızdır. (Ey Muhammed!) Cepheye sen de onların (mü'minlerin) arasında bulunup da onlara namaz kıldırmanın vakit, içlerinden bir kısmı seninle beraber namaza dursun. Silâhlarını da yanlarına alsınlar. Bunlar secdeye vardıklarında (bir rekât kıldıklarında) arkanıza (düşman karşısına) geçsinler. Sonra o namaz kılmamış olan diğer kısım gelsin, seninle beraber kılsınlar ve ihtiyatlı

²³⁵ Buhari, Zekat, 1/41, Sadaka 1/63, Melazim, 9, Megazi, 60, Tevhid, 1; Müslim, İman, 31/19; Tirmizî, Zekat, 6 (625); Ebu Davut, Zekat, 4 (1584); Nesai, Zekat, 46 (555).

²³⁶ Bakara Sûresi, 2/239, Türkiye Diyanet Vakfı, **Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli**.

²³⁷ Karaman, Hayrettin, Çağrı, M., Dönmez, İ. K., & Gümüş, S, **Kur'ân Yolu. Türkçe Meal ve Tefsir**, c. 1, s.376-378.

bulunsunlar, silâhlarını yanlarına alsınlar. İnkâr edenler arzu ederler ki, silâhlarınızdan ve eşyanızdan bir gafil olsanız da size ani bir baskın yapsalar. Yağmurdan zahmet çekerseniz, ya da hasta olursanız, silâhlarınızı bırakmanızda size bir beis yoktur. Bununla birlikte ihtiyatlı olun (tedbirinizi alın). Şüphesiz Allâh, inkârculara alçaltıcı bir azap hazırlamıştır. Namazı kıldınız mı, gerek ayakta, gerek otururken ve gerek yan yatarak hep Allâh'ı anın. Güvene kavuştunuz mu namazı tam olarak kılın. Çünkü namaz, mü'minlere belirli vakitlere bağlı olarak farz kılınmıştır."²³⁸

1.3.13. Faiz Yiyerek Allâh Ve Resülüne Savaş Açanlar (Riba)

Kur'ân da savaş, sadece ülke veya toplulukların fiilî olarak birbirlerine saldırıda bulunması değil, aynı zamanda faiz yiyenlerin Allâh ve Resülüne karşı manevi anlamda yapmış olduğu başkaldırıdır. Konuyla alakalı Allâhû Teâlâ şöyle buyurmaktadır: *"Siz ey imana ermiş olanlar! Allâh'a karşı sorumluluğunuzun bilincinde olun ve eğer (gerçekten) müminseniz faizden doğan kazançların tümünden vazgeçin. Çünkü eğer böyle yapmazsanız, bilin ki Allâh'a ve Elçisi'ne savaş açmış olursunuz. Ama eğer tevbe ederseniz, ana paranızı geri almaya hak kazanırsınız: böylece ne haksızlık yapmış ne de haksızlığa uğramış olursunuz.*"²³⁹ Savaş tarafların karşılıklı yaptığı bir eylem olduğuna göre bu âyetin asıl anlatmak istediğini şu şekilde izah edebiliriz: *'faiz yerseniz Allâh'a ve Resülüne karşı savaş açarsınız. Bilin ki kim Allâh'a ve Resülüne savaş açarsa, Allâh ve Resülü de savaş açanlara karşılıklıta bulunur.'* Faiz yiyen bir insanın Allâh ve Resülüne savaş açtığıнын bilincinde olması gerekir. Bu anlamda hiçkimsenin Allâh'a ve Resülüne savaş açacak cesareti göstermesi düşünülemez.

Faizin (riba) bir toplumu nasıl çökerttiğini, ekonomik bunalımlara, kaosa sebebiyet verdiğini artık modern ekonomistlerde vurgulamaktadır. Ekonomik açıdan bakılınca faiz toplumu fakirleştiren bir realitedir. İşte faiz ile ilgili bu âyet, Allâhû Teâlâ'nın kullarına bir ihtarıdır.

²³⁸ Nisâ Sûresi, 4/101-103.

²³⁹ Bakara Sûresi, 2/278-279, (Esed, Muhammed, **Kur'ân Mesajı Meal-Tefsir**, s.67)

İKİNCİ BÖLÜM

KUR'ÂN-I KERİM'DE ALLÂH YOLUNDA SAVAŞA İZİN VERİLEN DURUMLAR

2.1. SAVAŞIN MERHALELERİ

2.1.1. Savaş İzni Öncesi (Mekke Dönemi)

İslam'da Mekke döneminde müslümanlara savaş izni verilmemiştir. Mekke döneminde müşriklerin her türlü zulüm ve baskılarına karşılık olarak müminler sabırlı olmak, sükûnetle hareket etmek ve İslam'a en güzel şekilde davet etmekle emronulmuşlardır. Sahabiler Hz. Peygamber'den, müşriklerin zulüm ve baskılarına karşılık savaş izni istemiş fakat bu istekleri geri çevrilmiştir. Bu durum Hz. Peygamber (sav)'in Medineye hicretine kadar devam etmiştir.²⁴⁰ Bu dönemde Sahabilerin, düşmanlara karşı tavırlarını tespit eden âyetlerden bazıları şöyledir:

*"...Allâh onlar hakkındaki emrini getirinceye kadar affedin, hoşgörün. Şüphesiz Allâh, gücü her şeye hakkıyla yetendir."*²⁴¹

*"...(Ey Muhammed!) İçlerinden pek azı hariç, onların daima bir hainliğini görüyorsun. Yine de sen onları affet ve aldırış etme. Çünkü Allâh, iyilik yapanları sever."*²⁴²

*"Onların söylediklerine sabret ve onlardan güzellikle ayrıl."*²⁴³

*"İyilikle kötülük bir olmaz. Kötülüğü en güzel bir şekilde sav. Bir de bakarsın ki, seninle arasında düşmanlık bulunan kimse sanki sıcak bir dost oluvermiştir."*²⁴⁴

*"İnananlara söyle, Allâh'ın (ceza) günlerinin geleceğini ummayanları (şimdilik) bağışlasınlar ki Allâh herhangi bir topluma (kendi) kazandığının karşılığını versin."*²⁴⁵

²⁴⁰ El-Ömerî, Ekrem Ziya, **el-Müctemeu'l-Medenî fi Ahdi'n-Nübüvve**, (y.y., 1984), s. 17; İbn Teymiye, T. Ahmed, **Mecmûatü Fetâvâ Şeyhü'l İslam İbn Teymiyye**, (Beyrut, t.y.), c. XXVIII/34.

²⁴¹ Bakara Sûresi, 2/109.

²⁴² Mâide Sûresi, 5/13.

²⁴³ Müzzemmil Sûresi, 73/10.

²⁴⁴ Fussilet Sûresi, 41/34.

Müslümanlara savaş izni verilmediğini açıkça ifade eden bir âyet-i kerime'de Cenâb-ı Hak şöyle buyurmaktadır: *“Daha önce kendilerine, ‘(savaşmaktan) ellerinizi çekin, namazı kılın, zekâtı verin’ denilenleri görmedin mi? Üzerlerine savaş yazılınca, hemen içlerinden bir kısmı; insanlardan, Allâh’tan korkar gibi, hatta daha çok korkarlar”*²⁴⁶

İbn-i Abbas’tan rivâyete göre Abdurrahman b. Avf ve arkadaşları Peygamber (sav)’e gelerek: “Ey Allâh’ın Rasûlü, ‘Biz müşrik iken kadri yüce, kuvvetli idik, müslüman olunca hor ve hakir olduk.’ dediler. Bunun üzerine Allâh Rasûlü (sav): *‘Ben affetmekle emronuldum. Sakın (müşriklerle) savaşmayınız.’*” Medine’ye hicretten sonra onlara savaşı emredince savaştan çekindiler. Bunun üzerine *“Kendilerine savaştan ellerinizi çekiniz...”* Nisâ 77. âyeti nazil oldu.²⁴⁷ Bu âyet-i kerimeler ve hadis-i şeriften anlaşılacağı üzere Mekke döneminde kesin olarak savaş izni verilmemiştir. Sahabilerden, devamlı olarak müşriklere karşı affedici, sabırlı olmaları istenmiştir.

2.1.1.1. Mekke Döneminde Savaş İzni Verilmemesinin Hikmeti

Mekke’de müslümanlar sayı olarak azınlıktaydılar. Tebliğ, Mekke’nin uzağında bulunan Dar’ul Erkam’da gizli olarak yapılmaktaydı. Müslümanların müşriklere karşı koyacak güç ve üstünlükleri de yoktu. Bundan dolayı müşriklerin zulümlerine karşı sabretmeleri, ibadetlere yönelerek imanlarını güçlendirmeleri, başkalarını da İslama davet ederek sayı anlamda çoğalmaları hedefleniyordu. Kur’ân’ın eğitim ve öğretim metodunu kullanarak sayı ve nitelik anlamında çoğaldılar. Medine’ye hicret ettiklerinde de kendilerine savaş izni verildi.²⁴⁸

Mekke dönemi Sahabe-i Kiram’ın eğitim dönemiydi. Hz. Peygamber (sav) nakkaşın ince, zarif nakışı işlediği hassasiyetteki gibi sahabeyi de aynı bu hassasiyette eğitiyordu. Hz. Peygamber, himayesi altında bulunduğu kişileri itaat-keyfiyet dengesi kurarak nefsi olgunluğa erdirtiyordu. Böylelikle O, Medine’ye hicrette savaşla karşı karşıya kaldıklarında itaatsizlik gibi bir durumla karşılaşmadı. Kısacası, Mekke’de

²⁴⁵ Câsiye Sûresi, 45/14.

²⁴⁶ Nisâ Sûresi, 4/77.

²⁴⁷ En-Nesâi, cihad, I; es-Suyûtî, **ed-Dürü'l-Mensûr fi't-Tefsîri'l-Me'sûr**, c. II, s.594.

²⁴⁸ İbn Kesir, a.g.e., c. I, s.229; el-Ömerî, a.g.e., s. 17.

müminlere savaş izni verilmemesinin nedeni nefislerini belli mertebelerden geçirerek komutanın emrine itaate hazırlamaktır.²⁴⁹

Araplarda kabilecilik hakimdi. Hz. Peygamber (sav) güçlü ve itibarlı bir kabile olan Haşimoğulları kabilesine mensuptu. Bu kabile boykot döneminde Hz. Peygamberi ve müslümanları himaye edince müşrikler zulümlerini ve baskılarını artırmaya başladılar. Fakat şeref ve onur sahibi henüz müslüman olmayan bu kabile sahipleri, müslümanlara uygulanan boykot maddelerinin yırtıp atmasıyla savaşa gerek kalmadan belli bir süre baskılar azaldı.²⁵⁰

Müslümanlar, müşrik olan aile fertleriyle birlikte yaşamaktaydılar. Müşrik aile fertleri müslümanları dininden döndürmek için her türlü yolu denemişlerdi. Eğer müşrik ailelerine karşı kendilerini koruma izni verilseydi, her evde savaş başlayacak, her aileden kan akacaktı. Bu durum İslam'ın yayılmasından daha çok yok olmasına sebebiyet verecekti.²⁵¹

2.1.2. Savaşa İzin Verilmesi (Medine Dönemi)

Allâh Teâlâ müşriklerin zulüm ve baskılarına karşı müslümanlara Mekke'de sabrı ve bağışlamayı emrediyordu. Medine-i Münevvere'yi hicretle yurt edinen Müslümanlar kuvvetlenmeye başladılar. Bunun sonucunda Cenâb-ı Hak müslümanlara savaş izni verdi.

Savaşa izin verildiğine dair ilk inen âyet-i kerime'de şöyle buyuruluyordu: *“Kendilerine savaş açılan müslümanlara, zulme uğramaları sebebiyle savaş için izin verildi. Şüphe yok ki Allâh'ın onlara yardım etmeğe gücü yeter.”*²⁵²

İbn Abbas (r.a.)'den rivâyet edildiğine göre Allâh'ın Rasûlü (sav) Mekke'den (müşrikler tarafından) çıkarılıp (Medine'ye hicret ederken) Ebu Bekr (r.a.) “Peygamberlerini çıkardılar. Biz Allâh'ın kullarıyız ve yine O'na döneceğiz. Elbette helak olacaklar.” dedi. Bunun üzerine Allâh Teâlâ bu âyeti indirdi: *“Kendilerine savaş*

²⁴⁹ Kutub, Seyyid, **Fî Zılâli'l-Kur'ân**, (Trc. M. Emin Saraç, İ.H. Şengüler, Bekir Karlığa), (İstanbul., t.y.), c. I/384; es-Sâbûnî, Muhammed Ali, **Safvetü't-Tefâsîr**, (trc. Sadreddin Gümüş, Nedim Yılmaz), (İstanbul, Ensar Neşriyat, 1995), c. I/229.

²⁵⁰ Sâbûnî, a.g.e., I/229, Kutub, **Fî Zılâli'l-Kur'ân**, c. I/385.

²⁵¹ Sâbûnî, a.g.e., I/230, Kutub, **Fî Zılâli'l-Kur'ân**, c.I/385, el-Ömerî, a.g.e., s. 17.

²⁵² Hac Sûresi, 22/39.

açılan müslümanlara, zulme uğramaları sebebiyle savaş için izin verildi...”²⁵³Ebu Bekr (r.a.) diyor ki: “(Bu âyet nazil olunca), artık zalimlerle ileride mutlaka savaş olacağını anladım.” İbn Abbas (r.a.): “Savaş hakkında nazil olan ilk âyet budur.” demiştir. ²⁵⁴Bu ayetin Hz. Peygamber (sav)’in Mekke’den Medine’ye hicreti esnasında indirildiği anlaşılmaktadır.

Ebû Bekr İbnü’l-Arabî bu konuda şöyle demiştir. Sahih olan görüş; ilk önce “*Kendilerine savaş açılan müslümanlara, zulme uğramaları sebebiyle savaş için izin verildi...*”²⁵⁵ âyeti, daha sonra da “*Sizinle savaşanlara karşı Allâh yolunda siz de savaşın...*”²⁵⁶ âyetinin nazil oluşudur. Savaşa önce izin verilmiş sonra da bu farz kılınmıştır. Çünkü savaş hakkındaki izin âyeti Mekkî, bu âyet ise bilahâre inen Medenî âyettir. ²⁵⁷Bütün bu âyetlerden ve rivâyetlerden anlaşılacağı üzere savaş izni verildiğine dair ilk inen âyetin “*Kendilerine savaş açılan müslümanlara, zulme uğramaları sebebiyle savaş için izin verildi...*” (Hac Sûresi 22/39) âyeti olduğu belirtilmiştir.

2.2. CİHAD VE SAVAŞ (KİTÂL) FARKI

Savaş ülke yada toplulukların karşı karşıya kaldığı ve silahlı mücadeleye giriştiği bir eylemdir. Savaşın kazananı yoktur denilmektedir. Savaş, İslâm’ın yayılma hürriyetini sağlamak, barış için gerekli şartları yerleştirip güçlendirmek amacıyla, adalet ölçüleri içinde insan haklarını gözeterek düşmana karşı verilen silahlı mücadeledir.²⁵⁸

Bûtî, Fıkhu’s-Sîra adlı eserinde savaşı şöyle tarif etmektedir: “İslâm davetinin önüne engel olan sultaları kaldırmak, dini hürriyeti temin etmek ve İslâm toplumunu tesis etmek için yapılan mücahededir”²⁵⁹

Her iki tarafta savaşta ciddi bir şekilde kayba uğramaktadır. Müslüman bireylerin de bu kötü durumla karşı karşıya kaldığında neler yapılması gerektiğini bilmesi ve ona göre hazırlıklar yapması beklenir. Savaşa Kur’ân penceresinden

²⁵³ Hac Sûresi, 22/39.

²⁵⁴ Tirmizi, Tefsîru’l-Kur’ân 23; Nesâi, Cihad 1; Süyûtî, a.g.e., VI/57; İbn Kesir, a.g.e., II/235

²⁵⁵ Hac Sûresi, 22/39.

²⁵⁶ Bakara Sûresi, 2/190.

²⁵⁷ İbn Arabî, Ebû Bekr Muhammed b. Abdullah, **Ahkâmu’l-Kur’ân**, (y.y., trsz.), I/102.

²⁵⁸ Hattâb, Mahmûd Şit, **Komutan Peygamber**, Bir Yayıncılık, (trc. Ahmed Ağırakça), (İstanbul, 1988) s.17.

²⁵⁹ Bûtî, Muhammed Sa’id Ramadan, **Fıkhu’s-Sîra**, (Beyrut, Dâru’l-Fikr, 1978), s.134.

bakıldığında, Allâh'ın hiçbir zaman istemeyeceği bir eylem olduğu görülür. İslam'da öldürmek değil yaşatmak esastır.

Cihâd konusundaki asıl sorun günümüzde cihâd denince insanların aklına öncelikle savaş, silahlı mücadele, şiddet, intihar saldırısı vs. gibi eylemlerin gelmesidir. Halbuki Kur'ân Allâh yolunda silahla yapılan eylemi ifade etmek için "ka'tele" fiilini kullanmaktadır. Bu fiil arapçada mufâale babından gelmektedir. Mufâale babının en önemli özelliği, bir işin karşılıklı yapıldığını göstermesidir. Mufâale babında işteşlik ve müşareket vardır.²⁶⁰

Savaşı anlatırken ağız alışkanlığı dahi olsa kıtâl kelimesinin yerine cihâd kelimesini kullanmak, bilinç altında cihâd kelimesinin mahiyetini daraltmaktadır. Bundan dolayı Cihâd ve Kıtâl kelimelerinin yan yana kullanmaktan kaçınılması elzemdir. Taberi, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir, Camiu'l-Beyan an-Te'vili'l-Kur'ân isimli kitabında, Bakara 218. Ayeti kerimedeki, câhedu kelimesini, katalû ve harabû yani savaşır, muharebe ederler şeklinde ifade etmiştir.²⁶¹

Batılı araştırmacılar, bazı tefsir kaynaklarından esinlenerek, cihâd'ı savaş olarak tanımlamakta ve İslam'ın saldırı yoluyla yayıldığını iddia etmektedirler. Hatta bu saldırıyı da "holywar" yani kutsal savaş olarak anladıklarını ifade etmektedirler.²⁶² "Batılı kaynaklarda cihâd kavramı şu şekilde tanımlanmaktadır: ji-had, je-had; A reliquuswar againts infidels or Mohammedan heretics; also, any bitter war or crusade for u principle orbelief;²⁶³ A reliquus war of Mohammedans againts unbelievers in İslam, inculcated as a duty by the Koran and traditions, a war to the death.²⁶⁴

Cihâd eylemi, dine zorlayarak sokmak ve toprakları işgal etmek değildir. Allâh (cc) insanları inanç konusunda hür bırakmıştır. Dileyen iman eder, dileyen inkâr eder. Çünkü hak ve batıl kesin hatlarıyla belli olmuştur. Cihâd bu aşamadan sonra insanlara

²⁶⁰ Karadeniz, Akın, a.g.m. s. 158.

²⁶¹ Taberî, a.g.e., s.124.

²⁶² Kutub, Seyyid, Mevdûdi, Hasan el Benna, **İslamda Cihad**, (çvr. H.Hüseyin Yılmaz), (İstanbul, Özgü Yay., 2013) s. 101.

²⁶³ **Websters New International Dictionary of The English Language**, "Ji-had" md. (London: 1934) c.1.

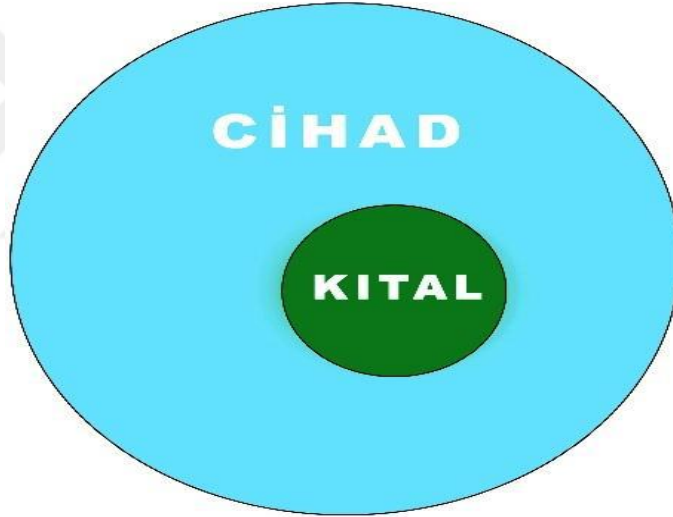
²⁶⁴ William Little, H. W. Fowler, J. Coulson, **The ShorterOxford English Dictionary**, "Ji-had" md. (Oxford: C.T. Onions 1959).

Kur’ân’ın prensiplerini anlatmak, bu hakikatleri ortadan kaldırmak isteyenlere karşı harb etmektir. Aksi takdirde inanç, kalp ile alakalı bir durumdur. Bu noktada kimseye zorlama yapılamaz.²⁶⁵ Nitekim şu ayet-i kerime de Allâhû Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

*“Eğer Rabbin dileyseydi, yeryüzünde bulunanların hepsi iman ederdi. Öyle ise sen, iman etmeleri için insanları zorluyor musun?”*²⁶⁶

Allâh yolunda silahla savaş yani kıtâl/mukatele Allâh yolunda cihâdın bir parçasıdır. Allâh yolunda her kıtâl bir cihâddır ama her cihâd bir kıtâl değildir. Şartlar olduğu ve savaşmaktan başka seçeneğin kalmadığı zamanda Allâh yolunda savaşmak cihâdın önemli bir parçasıdır. Bu durumu aşağıdaki şekil ile ifade etmek mümkündür.

CİHAD VE KİTAL FARKI

Kur’ân kıtâl (Allâh yolunda savaş)’e iki durumda izin vermektedir. Birincisi düşmanın saldırısı karşısında müdafaa niyetiyle yapılan kıtâldır. İkincisi ise mazlumun müdafaası amacıyla yapılan kıtâldır.

2.2.1. Düşman Saldırısına Karşı Meşru Müdafaa Niyetiyle Yapılan Kıtâl (Savaş)

Bugün uluslararası hukukta dahi meşru müdafaa hakkı insanların en doğal hakkıdır. Birleşmiş Milletler Antlaşmasınının 51. maddesine göre saldırıya uğrayanların meşru müdafaa hakkı vardır.²⁶⁷

²⁶⁵ Elmalılı, **Hak Dini Kur’ân Dili**, c.2., s.164.

²⁶⁶ Yunus Suresi, 10/99.

Kur'ân "*Kendilerine savaş açılan müminlere, zulme uğramaları sebebiyle savaş için izin verildi. Şüphesiz ki Allâh'ın onlara yardım etmeğe gücü yeter.*" buyurmaktadır.²⁶⁸ Bu âyette üzerinde durmamız gereken iki husus vardır. Birincisi müminlerin savaş eylemi ancak bir izne bağlanmıştır. Cihâdtan ayırt edilmesi gereken nokta, cihâd kavramının geçtiği tüm âyetlerde 'Cihâda Allâh izin verdi' diye hiçbir ifade yoktur. Fakat birçok mealde kâtâl yerine cihâd kavramı kullanılmıştır. İkinci dikkat çeken husus, düşmanın savaşı başlatmalarına karşılık zulme uğrayan tarafa savaş izninin verilmesidir. "*Onlar yalnızca: 'Rabbimiz Allâh'tır' dedikleri için haksız yere yurtlarından çıkarılmışlardır...*"²⁶⁹ âyeti de yukarıdaki ayetten hemen sonra nazil olmuştur. Hz. Peygamber'in içinde bulunduğu ve ilk savaş tecrübesini verdiği bedir savaşına bu âyet ile izin verilmiştir.

Savunma (müdafaa) düşmanın hücum ve saldırılarını defetmek için sarfedilen her türlü üslup ve vesilelerdir.²⁷⁰ Bu da İslam hukukunda cihâdla ilişkisi olmayan bir çeşit harbdır. Müslüman canını, malını, ırz ve namusunu, vatanını korumak, müdafaa etmek için savaşmaktadır.²⁷¹

Düşman saldırısına karşı müdafaa niyetiyle yapılan kâtâl ile ilgili olarak en açık ve net bir şekilde anlayacağımız ya da hiçbir yorum gerektirmeyen âyetlerden birisi de şöyledir: "*Sizinle savaşanlara karşı Allâh yolunda siz de savaşın. Ancak aşırı gitmeyin. Çünkü Allâh aşırı gidenleri sevmez.*"²⁷²

Allâh Teâlâ, Müslümanlara saldırmayanları, kendileriyle iyi geçinilmesi gereken kimseler olarak görmektedir. Gayri Müslimlere karşı girişilecek savaş onların Müslümanlara savaş açmaları sebebine dayanmaktadır.²⁷³ Bu ayette meşru müdafaa hakkının yanında ek olarak '*Ancak aşırı gitmeyin.*' denilmek suretiyle savaş başladıktan sonra savaş ahlakına dair önemli bir ilkenin altı çizilmiştir. Buradaki '*Ancak aşırı gitmeyin.*' ifadesi ile mecbur kalmadıkça savaşa girilmemesi, savaş kaçınılmaz hale

²⁶⁷ Pazarıcı, Hüseyin, **Uluslararası Hukuk**, (Ankara, Turhan Kitabevi, 2005), s. 512-513.

²⁶⁸ Hac Sûresi, 22/39.

²⁶⁹ Hac Sûresi, 22/40.

²⁷⁰ Mes'ud, Cübran, **er-Raid Mu'cemun Luğaviyyun Asri.**, (y.y.,1981), c. II/1554.

²⁷¹ El-Bûtî, M. Said Ramazan, a.g.e., y.y., 1980.

²⁷² Bakara Sûresi, 2/190.

²⁷³ İbnü'l-Hümmam, Kemâlüddin, **Fethu'l-Kadîr**, (Beirut, 1995), c.V, s.441.

gelince de savaşın en kızıştığı anda dahi olsa savaşla ilgisi olmayan diğer silahsız sivillere, çocuklara, kadınlara, yaşlılara, herhangi bir yapıya, bitkiye, hayvanlara zarar verilmemesi ve işkenceden sakınılması gibi hususlar kastedilmektedir. Müminler düşman saldırısı karşısında meşru müdafaa hakkını kullanarak girmiş olduğu savaşlarda yalnız kendine silah çekenlere ve silah çekenlere yardım ve yataklık edenlere savaşmakla emrolunmuştur. Aksi tutum ve davranışlar aşırı gitmek olarak ifade edilmiştir ki Allâh aşırı gidenleri sevmez. Unutulmaması gereken nokta silahı ilk çeken düşmana karşı mukavemette bulunan bir müminin, Allâh'ın yardımı ve gözetimi altında olacağı gerçeğidir.

Cenâb-ı Hak bu hususta şöyle buyurmaktadır: *“Bu böyle. Bir de kim kendisine verilen eziyetin dengiyle karşılık verir de sonra yine kendisine zulmedilirse, elbette Allâh ona yardım eder. Hiç şüphesiz ki Allâh çok affedendir, çok bağışlayandır.”*²⁷⁴

*“Allâh, sizi, din konusunda sizinle savaşmamış, sizi yurtlarınızdan da çıkarmamış kimselere iyilik etmekten, onlara âdil davranmaktan men etmez. Şüphesiz Allâh, âdil davrananları sever. Allâh, sizi ancak, sizinle din konusunda savaşan, sizi yurtlarınızdan çıkararak ve çıkarılmanız için destek verenleri dost edinmekten men eder. Kim onları dost edinirse, işte onlar zalimlerin ta kendileridir.”*²⁷⁵ ifadelerindeki Mümtehine Sûresinin âyetleri savaşılması meşru olan zümreleri ayrıntılarıyla saymaktadır. Bunlar;

- Müminlere inancından ve dininden dolayı savaş açanlar,
- Müminlerin vatanını işgal edip, yurtlarından sürgün etmeye kalkışanlar,
- Müminlerin vatanını işgal edip, yurtlarından sürgün etmeye kalkışanlara yardım ve yataklık edenlerdir.

Bu üç grupla savaşmanın meşruiyeti bugün tüm insanlığın kabul ettiği ve uluslararası hukuk tarafından da uygulanan bir gerçektir.

Cenâb-ı Hak Kur’ân-ı Mübîn’de şöyle buyurmaktadır: *“(Ey Müminler) Verdikleri sözü bozan, peygamberi yurdundan çıkarmaya kalkışan ve üstelik ilk önce*

²⁷⁴ Hac Sûresi, 22/60.

²⁷⁵ Mümtehine Sûresi, 60/8-9.

size savaşı başlatmış olan bir kavme karşı savaşmayacak mısınız? Yoksa onlardan korkuyor musunuz? Oysa Allâh, -eğer siz gerçek mü'minler iseniz- kendisinden korkmanıza daha lâyıktır."²⁷⁶ Bu âyet-i kerimede Allâh (cc) müminleri düşman kavme karşı savaşmayı teşvik etmektedir. Düşman kavme karşı savaşmanın sebeplerinden birkaç tanesi bu âyet-i kerimede görülmektedir. Bunlar; müşrikler ve gayri müslimlerin antlaşmayı bozmaları, Hz. Peygamber'i yurdundan çıkarmaları ve özellikle müşriklerin savaşı ilk başlatan olmalarıdır. Bu nedenlerle müslümanlar savaşa motive edilmiştir. Bu âyetten ayrıca çıkarabileceğimiz bir sonuç ise müminler barışı sağlama adına düşmanlarıyla, müşriklerle ve gayri müslimlerle antlaşma yapabilmesidir. Bunun en önemli örneği; Medine'de 622 yılında Müslümanlar, Yahudiler ve Müşrikler arasında karşılıklı görüşme ve antlaşma sonucunda 'Medine Vesika'sı denilen belge imzalanmasıdır.²⁷⁷

*"...Eğer onlar sizden uzak durur, sizinle savaşmayıp size barış teklif ederlerse; Allâh, onlara saldırmak için size bir yol (yetki) vermemiştir."*²⁷⁸ve *"Eğer bunlar sizden uzak durmazlar, sizinle barış içinde yaşamak istemezler, ellerini savaştan çekmezlerse, onları yakalayın ve onları nerede bulursanız öldürün. İşte bunlara karşı size apaçık bir yetki verdik"*²⁷⁹ âyetlerinden anlaşılmaktadır ki her daim barış esastır. Müslüman bireye düşen, insanların dinine, diline, ırkına, mezhebine ve meşrebine bakmazsınızın barışı tesis etmektir. Yukarıdaki âyette *"...onları yakalayın ve bulduğunuz yerde öldürün"* cümlesi başlamış olan savaşta müslümanlara verilen yetkiden söz etmektedir. Bu konuya aşağıda ayrıca değinilecektir.

*"Eğer onları savaşta yakalarsan, bunlar(a vereceğin ceza) ile arkalarındakileri de dağıt ki ibret alsınlar."*²⁸⁰

*"(Antlaşma yaptığın) bir kavmin hainlik etmesinden korkarsan, sen de antlaşmayı bozduğunu aynı şekilde onlara bildir. Çünkü Allâh, hainleri sevmez."*²⁸¹

²⁷⁶ Tevbe Sûresi, 9/13.

²⁷⁷ Hamidullah, Muhammed, **İslam Peygamberi**, s. 166.

²⁷⁸ Nisâ Sûresi, 4/90.

²⁷⁹ Nisâ Sûresi, 4/91.

²⁸⁰ Enfâl Sûresi, 8/57.

²⁸¹ Enfâl Sûresi, 8/58.

*“Eğer onlar barışa yanaşırlarsa, sen de ona yanaş ve Allâh’a tevekkül et. Çünkü O, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.”*²⁸²

Yukarıda geçen Enfâl Sûresinin 57-58. âyetlerinde antlaşmayı bozarak ihanet edenlere karşı savaşılması vurgulanmaktadır. Aynı Sûrenin 61. âyetin de savaş esnasında eğer düşman tarafından barış teklif edilirse, savaşın sürdürülmeyip barış yapılması emredilmektedir.

*“Mûsâ’dan sonra İsrailoğullarının ileri gelenlerini görmedin mi (ne yaptılar)? Hani, peygamberlerinden birine, “Bize bir hükümdar gönder de Allâh yolunda savaşalım” demişlerdi. O, “Ya üzerinize savaş farz kılındığı hâlde, savaşmayacak olursanız?” demişti. Onlar, “Yurdumuzdan çıkarılmış, çocuklarımızdan uzaklaştırılmış olduğumuz hâlde Allâh yolunda niye savaşmayalım” diye cevap vermişlerdi. Ama onlara savaş farz kılınca içlerinden pek azı hariç, yüz çevirdiler. Allâh, zalimleri hakkıyla bilendir.”*²⁸³ Bakara Sûresinin bu âyetinde geçen *“Ya üzerinize savaş farz kılındığı hâlde, savaşmayacak olursanız?”* demişti. Onlar, *“Yurdumuzdan çıkarılmış, çocuklarımızdan uzaklaştırılmış olduğumuz hâlde Allâh yolunda niye savaşmayalım”* ifadeleri ile Allâh (cc) geçmiş Peygamberlerin ümmetlerine de savaşı gerekli kıldığı anlaşılmaktadır. Nitekim geçmiş ümmetlerde de savaşı geçerli kılan husus, zulme uğrayıp yurtlarından çıkarılmaları ve ailelerinden uzaklaştırılmalarıdır. Ayrıca *“Savaş, hoşunuza gitmediği hâlde, size farz kılındı. Olur ki, bir şey sizin için hayırlı iken, siz onu hoş görmezsiniz. Yine olur ki, bir şey sizin için kötü iken, siz onu seversiniz. Allâh bilir, siz bilmezsiniz.”*²⁸⁴ âyetinde *“Savaş, hoşunuza gitmediği hâlde, size farz kılındı.”* ifadesiyle yine savaşı geçerli kılan sebeplerin oluşması halinde Allâh yolunda savaşmanın, müminler için zorunlu olduğu beyan edilmiştir. Savaşı geçerli kılan sebepler oluştuğundan sonra hâlâ savaşmamanın gerektiği konusunda diretenler, savaşmanın hayırlı olmadığını savunanlar büyük yanılğı içinde olmaktadır. Bu savaş âyetinin içinde bulunan ve sadece savaşla sınırlı olmayıp her durumda geçerli olan usul âyetini (*“Olur ki, bir şey sizin için hayırlı iken, siz onu hoş görmezsiniz. Yine olur ki, bir şey sizin için kötü iken, siz onu seversiniz. Allâh bilir, siz bilmezsiniz.”*) gözden

²⁸² Enfâl Sûresi, 8/61.

²⁸³ Bakara Sûresi, 2/246.

²⁸⁴ Bakara Sûresi, 2/216.

kaçırmamak gerekir ki savaş belki bize kötü gelebilir fakat bizim kötü gördüğümüz şeylerde hayır, iyilik olabilmektedir.

Meşru Müdafaa Niyetiyle Yapılacak Olan Savaşa İzin Verilen Âyetlere Örnekler:

“Bir haksızlığa uğradıkları zaman, yardımlaşırlar. Bir kötülüğün karşılığı, onun gibi bir kötülüktür (ona denk bir cezadır). Ama kim affeder ve arayı düzeltirse, onun mükâfatı Allâh’a aittir. Şüphesiz O, zâlimleri sevmez. Zulme uğradıktan sonra, kendini savunup hakkını alan kimseye (ceza vermek için) bir yol yoktur. Ceza yolu ancak insanlara zulmedenler ve yeryüzünde haksız yere taşkınlık edenler içindir. İşte onlar için elem dolu bir azap vardır. Her kim de sabreder ve bağışlarsa, işte bu elbette azmedilecek işlerdendir.”²⁸⁵

Allâh Teâlâ dil ile verilen eziyetleri bağışlamaya ve karşılık vermemeye teşvik etmekte, fakat bedenlere verilen zararlara karşı kendini savunmaya ve hakkını tam olarak almaya ruhsat vermektedir. Her ne kadar “Hoşgörülü davranmanız takvaya daha uygundur.”²⁸⁶ meâlindeki âyette, her iki halde de hakkını almaktan vazgeçip bağışlamak daha faziletli olsa da Allâh ikinci halde hakkını tam almaya da ruhsat vermektedir.²⁸⁷

2.2.2. Mazlumun Müdafaası Amacıyla Yapılan Kıtâl (Savaş)

Kur’ân Kerim’de, müslümanların kendilerine herhangi bir tehdit görmeyen veya kendilerine hiçbir saldırı olmasa dahi mazlumların müdafaası için zalimlere karşı savaşılması, sefere çıkılması gerektiği vurgulanmaktadır. Bu konuyla ilgili Kur’ân-ı Kerîm’de şöyle buyrulmaktadır: *“Size ne oluyor da, Allâh yolunda ve, “Ey Rabbimiz! Bizleri halkı zalim olan şu memleketten çıkar, katından bize bir dost ver, bize katından bir yardımcı ver” diye yalvarıp duran zayıf ve zavallı erkekler, kadınlar ve çocukların uğrunda savaşa çıkmıyorsunuz?”²⁸⁸ Bu âyet-i kerîme’de öne çıkan “(zalimlerin saldırılarına maruz kalan) zayıf ve zavallı erkekler, kadınlar ve çocukların uğrunda savaşa çıkmıyorsunuz?” ifadesiyle zulme uğramış her kim ise uğrunda Allâh yolunda savaşmaya çağırılmaktadır. Elbette mazlumların müdaafa etmek amacıyla yapılan Allâh*

²⁸⁵ Şûrâ Sûresi, 42/39-43.

²⁸⁶ Bakara Sûresi, 2/237.

²⁸⁷ El-Mâtürîdî, a.g.e., c.13, s. 220-223.

²⁸⁸ Nisâ Sûresi, 4/75.

yolunda savaşta herhangi bir müslüman toplumun ekonomik ve askeri gücü en az düşmanlarının ki kadar olması gerektiği göz önünde bulundurulmalıdır. Müslümanların Ekonomik ve askeri gücü dünyanın muâsır medeniyetleri seviyesine ulaştığında, hatta muâsır medeniyetleri dahi geçtiğinde o zaman herhangi bir din, dil, ırk, mezhep ve meşrep farkı gözetmeksizin mazlumların müdaafası ve insanlık için Allâh yolunda savaşmaya çağrılmaktadır.

*“Hiçbir zulüm ve baskı (fitne) kalmayınca ve din yalnız Allâh’ın oluncaya (adalet sağlanıncaya) kadar onlarla savaşın. Şâyet (zulümlerinden) vazgeçerlerse artık zalimlerden başkasına düşmanlık yoktur.”*²⁸⁹ Bu âyet-i kerîme’de geçen fitne kelimesi ‘zulüm ve baskı’ anlamında kullanılmıştır. Yine bu âyette geçen ‘din’ kelimesi de birçok manasının olması yanında burada adalet anlamında kullanılmıştır. Bu âyet-i kerîme malesef kanaatimizce çok yanlış anlaşılmaktadır. Şöyle ki bu âyet-i kerîmeden çıkaracağımız sonuç zulüm ve baskı ortadan kaldırılması niyetiyle savaşılması ve ardından din yalnız Allâh’ın oluncaya yani adalet sağlanıncaya kadar var gücümüzle çaba sarfetmek olduğu istenilmektedir. Çünkü zulüm ancak adalet tesis edilince son bulur. Zulüm ve adalet birbirine iki zıt kavramdır. Zulmün olduğu yerde adalet, adaletin olduğu yerde zulümden bahsetmek mümkün değildir. Zalime ve zulme karşı savaşmanın, inancından ötürü yapılan savaş olmadığı çok iyi bilinmesi gereken bir tutumdur.²⁹⁰ Bu âyet “...Şâyet (zulümlerinden) vazgeçerlerse artık zalimlerden başkasına düşmanlık yoktur.” önemli bir ölçü ortaya koymaktadır. Hiçbir devlete, topluma veya bireye, kâfir, ateist, deist, ehl-i kitap veya gayr-i müslim diye savaş açılmaz ve düşmanlık beslenemez. Ancak bu zümrelere düşmanlık, onların yapmış olduğu zulümlerinden kaynaklanan düşmanlıktır. O zaman zulmü müslüman bireyler dahi yapsa ona karşı savaşılması gerektiği anlaşılmaktadır. Çünkü bu zulmü müslüman dahi yapsa zalimin ve zulmün dini olmamaktadır. *‘Düşmanlık ancak zulme ve zalime karşı olmaktadır.’* Evet bu âyetten ve *“Dinde zorlama yoktur. Doğru ile yanlış, Hak ile batıl, güzel ile çirkin, iyi ile kötü kesin çizgilerle ayrılmıştır...”*²⁹¹ âyetinden de anlıyoruz ki bir müslüman hiçbir kimseye dininden ve inancından dolayı düşmanlık besleyemez.

²⁸⁹ Bakara Sûresi, 2/193.

²⁹⁰ Esed, Muhammed, **Kur’ân Mesajı Meal-Tefsir**, (çev. Cahit Koytak-Ahmet Ertürk), (İstanbul 1996), III, s. 54.

²⁹¹ Bakara Sûresi, 2/256.

Müslüman ancak zalimlere -dini ve inancı ne olursa- düşmanlık yapabilir. İmam-ı Â'zam Ebu Hanife bu hakikati şöyle ifade etmiştir: *“Mütecaviz kimselerle kâfir oldukları için değil, haddi tecavüzlerinden dolayı (yani zalim oldukları için) savaş! Adil zümre ve adil sultan beraber ol.”*²⁹²

Fahrudin er-Razi bu ayet-i kerime'nin yorumu hakkında Kaffal'den nakil ile şunları söylemektedir: Allâh Teâlâ iman etme meselesini mecburiliğe ve zorlamaya bağlamamış, aksine onu, kulun kudret ve iradesine bağlamıştır. Bunun gayesi de Allâh Teâlâ, Tevhidin delillerini çok açık, gönüllere şifa verici ve her türlü mazereti sona erdirici bir biçimde beyan edince, bundan sonra şöyle demiştir: Bu delillerin izah edilmesinden sonra geriye sadece iki şık kalmaktadır: Ya iman etmeleri veya buna zorlanmalarıdır. Bu ikinci şık imtihan yurdunda olan şu dünyada uygulanması doğru olmayan şeylerdendir. Çünkü dine icbar ve zorlamada imtihan ve tecrübenin yok olması manası çıkmaktadır. Bu ayetleri destekleyen başka ayetler de vardır. Bu ayetler şunlardır:

*“İsteyen İman etsin, isteyen de inkâr etsin.”*²⁹³

*“Eğer Rabbin dileyseydi yeryüzündeki kimselerin hepsi topyekûn muhakkak ki iman ederdi. Böyle iken sen, hepsi Mümin olsunlar diye insanları zorlayıp duracak mısın?”*²⁹⁴

*“Onlar Mümin olmayacaklar diye, neredeyse kendine kıyacaksın. Eğer biz dileyseydik, gökten üzerlerinde bir ayet indirirdik de, onların boyunları bunun karşısında eğriliverirdi.”*²⁹⁵

İbn Kesir bu ayet hakkında şunları söylemektedir: “Dinde zorlama yoktur. Yani İslam dinine girmesi için hiçbir kimseyi zorlamayın. Çünkü İslam, delilleri ve bürhanları göz önünde, son derece açık ve seçik bir dindir. Kendisine girmesi için hiçbir kimseye ihtiyacı yoktur. Dolayısıyla Allâh, kime hidayet nasip etmiş, göğsünü İslam'a açmış,

²⁹² İmam-ı Â'zam Ebu Hanife, *el-Fıkh'ul Ebsat*, (çev. Mustafa Öz), (İstanbul, Marmara Üniv. İlahiyat Fak. Vakfı Yayınları, 1992), s. 43.

²⁹³ Kehf Sûresi, 18/29.

²⁹⁴ Yûnus Sûresi, 10/99.

²⁹⁵ Şuarâ Sûresi 26/3-4; er-Râzî, a.g.e., c.5; s. 256.

basiretini nurlandırmış ise ortadaki delillere bakarak İslam'a girecektir. Aksine Allâh, kimin kalbini köreltmış, göz ve kulağını mühürlemiş ise dine zorla sokulması kendisine hiçbir fayda sağlamaz.”²⁹⁶

*“Eğer inananlardan iki grup birbirleriyle savaşılırsa aralarını düzeltin. Eğer biri ötekine karşı haddi aşarsa, Allâh'ın buyruğuna dönünceye kadar haddi aşan tarafa karşı savaşın. Eğer (Allâh'ın emrine) dönerse, artık aralarını adaletle düzeltin ve (onlara) adaletli davranın. Çünkü Allâh, adaletli davrananları sever.”*²⁹⁷ Bu âyet-i kerîme'de çok önemli bir ilkenin altı çizilmektedir.

Ebû Bekre Nüfey' İbni Hâris es-Sekafi (ra)' den rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (sav) şöyle buyurdu:“İki müslüman birbirine kılıç çektiği zaman, öldüren de, ölen de cehennemdedir.” Bunun üzerine ben:- Yâ ResûlAllâh! Öldürenin durumu belli, ama ölen niçin cehennemdedir? diye sordum. Resûl-i Ekrem (sav):- “Çünkü o, arkadaşını öldürmek istiyordu” buyurdu.²⁹⁸

Âyet-i kerimeden ve hadis-i şerif'ten çıkaracağımız sonuç şudur ki; biz ne kadar istemesek de malesef müminlerin birbirleriyle savaşma ihtimalinden ötürü bu âyetler nazil olmuştur. Tarihte müminlerin birbirleriyle savaşmadığı bir dönem yoktur. Burada üçüncü şahısların nerede durduğu zalimin mi yoksa mazlumun yanında mı durduğu önemlidir. Aslında aklımıza takılan ciddi bir soru aynı Allâh'a, aynı Peygambere inanan insanlar neden birbirleriyle savaşmaktadır. Yukarıda bahsedilen zulmün inananı veya inanmayını olmamasından kaynaklanan bir gerçektir. Cenâb-ı Hak birbirleriyle savaşmakta olan müminlerin aralarının düzeltilmesini, eğer aralarını düzeltmiyorlarsa, savaşta ısrar eden, zulmeden topluluğa karşı ta ki zulmünü sonlandırana kadar üçüncü şahısların zalimlerle savaşmasını emretmektedir. Önce nasihatle aralarındaki sebep ve şüpheyi giderme ve sonunda da Allâh'ın kitabı ile hükme davet etmek suretiyle aralarını ıslaha çalışılır. Eğer taraflar bu arabuluculuk üzerine aralarındaki savaşmaya, çatışmaya son vermez, Allâh'ın hükmünü kabul etmeyerek biri diğeri üzerine saldırıya devam ederse o zaman müminlerin vazifesi bu azgınlar Allâh'ın

²⁹⁶ İbn Kesir, a.g.e., c.1, s. 318.

²⁹⁷ Hucurât Sûresi, 49/9.

²⁹⁸ Buhârî, İmân 22, Diyât 2, Fiten 10; Müslim, Kasâme 33, Fiten 14, 15. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Fiten 5; Nesâî, Tahrîm 29, Kasâme 7; İbni Mâce, Fiten 11

emrine dönünceye kadar kendileriyle savaşmaktır. Çünkü Allâh'ın hükmünü kabul etmeme veya sulhu reddettikleri için savaşılmalıdır. Gerek karşılıklı rıza ile ve gerekse saldırgan tarafa güç kullanmak suretiyle savaş sona erdirilir. Sonra da çatışan taraflar arasında Allâh'ın hükümlerine uygun adil bir antlaşma düzenlenir. Müslümanların saldırgan kişilere karşı savaşmaları, onlar Allâh'ın emrine dönünceye kadar son bulmaktadır. Allâh'ın emrine döndükleri vakit onlarla savaşmak haramdır.²⁹⁹

Eğer zulmünü sonlandırıp, Allâh'ın emrine döndüğünde artık onlarla savaşmanın da zulüm olacağı gerçeği unutulmamalıdır. Âyetin sonunda belirtilen adalet vurgusu, zulmün sonlandırılıp, adaletle yaklaşarak müminlerin aralarını düzeltmektir. Adalet öyle önemli bir özelliktir ki her şeyin hakkını vermek, hakkı hak olarak bilmek ve ona sarılmak, batılı batıl olarak bilmek ve ondan kaçınmaktır. Hatta mümin olmanın gâyelerinden en önemlisi yeryüzünde adaleti tesis etmektir. Ne kadar adaleti temsil ve tesis edebiliyoruz o kadar gerçek mümin olunabilmektedir. Böylelikle Allâh adaletli davrananları, adaleti hayatın bir tarzı haline getirenleri sevmektedir.

Günümüzde acı bir gerçek kendini müslüman atfeden IŞİD terör örgütü tarihin en acımasız ve en vahşi örgütüdür. Bu âyetlerden yola çıkarak zalim IŞİD terör örgütü ile ta ki zulümlerini sonlandırıncaya kadar bütün müslümanların birlik olup bu örgütle savaşmasıdır. Zulümlerin sonlandırıp adil bir şekilde uluslararası mahkemelere yargılanmalı ve cezası verilmelidir. İslam aleminin imajına ve kimliğine o kadar zarar vermektedir ki bu zararı gayri müslimler bile vermemektedir. Özellikle IŞİD ile mücadele etmek, müslüman şahsiyetinin itibarını koruyacağı ve İslamafobi düşüncesini yıkılmasına vesile olacağı düşünülmektedir.

Yukarıda birçok âyette ifade edildiği üzere müslümanlar iki durumda Allâh yolunda kıtâl/savaş ile mükelleftir. Birincisi; müslüman dinine, canına, malına, ırzına, namusuna ve bu değerlerin tamamını içine alan vatanına karşı yapılan saldırılar karşısında meşru müdafaa hakkını kullanmak suretiyle savaşmakla mükelleftir. İkincisi; dini, dili, ırkı ve mezhebi ne olursa olsun yeryüzünde zulme uğrayan tüm mazlumları korumak için savaşmakla mükelleftir.

²⁹⁹ El-Kurtubî, a.g.e., c. XV1/316; es-Suyûtî, **ed-Dürul-Mensûr fi't-Tefsîri'l-Me'sûr**, VII/561; Elmalılı, **Hak Dini Kur'ân Dili**, c. VI/4463.

Bozkurt'un da dediği gibi *“Silah zoruyla, Şiddetle, öfkeyle, kanla, anarşi ve terörle dünyaya İslam'ı yayacağını iddia etmek ya kör bir cehalet veya cahilce bir safdillik olur. Ancak silahla mücadele, İslam'da en son başvurulacak ve mecbur kalmadıkça asla tevessül edilmeyecek bir hadisedir. İslam'da esas olan, Allâh yolunda, Allâh'ın emrettiği gibi yaşamaktır. Allâh yolunda ölmek en son tercihtir. Çünkü Cenâb-ı Hak ölmemizi değil, yaşamamızı istiyor.”*³⁰⁰ Allâh'ın emirlerinden birisi de düşmanı korkutacak, caydıracak güce sahip olmaktır. Onunla adaleti sağlamaktır.

---

³⁰⁰ Bozkurt, M. İlyas, Mukaddime, s. 272.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MÜCÂHİD'DE BULUNMASI GEREKEN VASIFLARDAN BEŞ TANESİ

3.1. ADALETİ AYAKTA TUTMAK

Cenâb-ı Hakk Kur'ân-ı Hakîm'de “*Ey iman edenler! Adaleti ayakta tutan ve kendiniz, ana-babanız ve yakın akrabanız aleyhine de olsa, yalnız Allâh için şahitlik eden kimseler olunuz. Zira zengin de olsa, fakir de olsa, Allâh ikisine de (sizden) daha yakındır. Nefsinizin arzusuna uyarak adaletten uzaklaşmayın. Eğer (şahitlik ederken) dilinizi eğer, bükerseniz veya çekinirseniz, şüphesiz Allâh yaptıklarınızdan haberdardır.*”³⁰¹ buyurarak biz müminlere nefsimiz, ana-babamız yakınlarımız ve toplumda zengin ve makam sahibi insanlar aleyhinde dahi olsa asla ve asla adaletten taviz verilmemesi ve Allâh için adaleti daima ayakta tutulması emredilmektedir.

Bu ayet-i kerime'de “kavvamîn” kelimesinin mübalağa sıygası olarak gelmesi, müminler asla haksızlığa ve zulme bulaşmaması gerektiği vurgulanmaktadır. “Kendiniz, ana-babanız, yakınlarınızın aleyhine de dahi olsa” ayırım yapmaksızın, Allâh rızası için şahitlik edilmelidir. Akriba bağı açısından yakınlık ne de menfaat edinilerek yapılan şahitlik, adaletten uzaklaşılmasına vesiledir. Her ana hâkim olan Cenâb-ı Hakk'ın ayetlerine uymamaktır. Aleyhte yapılacak şahitlikte kişinin zenginliğine veya fakirliğine bakılarak yapılmaz. Zengin ise bu yönüne bakılarak itibar edilmediği gibi fakire de acınarak veya merhamet edilerek, aleyhinde şahitlik etmekten kaçınılmaz. Çünkü Allâh zengine de fakire de daha yakındır. Onların menfaatinin nerede olduğunu daha iyi bilir.³⁰²

Bozkurt'un da ifade ettiği gibi “*Cenâb-ı Hakk'ın en büyük isimlerinden birisi de Adil sıfatıdır. Yerde ve gökte, bütün kâinatta adalet ve denge hâkimdir. Allâh'ın en çok önem verdiği şey imandan sonra kul hakkı, yani hak ve hukuktur. Adalet hak ve hukukun neticesidir. Adaletin zıddı haksızlıktır; haksızlık ise zülüm denen hastalığın çekirdeğidir. İnsanları fert bazında ayakta tutan adalet olduğu gibi, devletleri ve*

³⁰¹ Nisâ Sûresi; 4/135.

³⁰² Es-Sâbûnî, Muhammed Ali, **Safvetü't-Tefâsîr**, (İstanbul, Ensar Neşriyat, 1995), trc. Sadreddin Gümüş, Nedim Yılmaz, c.2, s. 36-37.

milletleri ayakta tutan da adalettir. Bir yerde adalet varsa oradan haksızlık çıkar. Haksızlığın olmadığı yerde zulüm olmaz. Bir devletin var oluş sebebi de zaten adalettir. Devletin unsurları olan eğitim, askeriye, mülkiye ve maliye ünitelerinin amacı, adaleti ayakta tutmaktır. Adaleti paha biçilmez bir vazoya benzetecek olursak, bu vazonun üzerinde durduğu masanın dört ayağı işte bu dört unsurdur."³⁰³

İnsanlara karşı adil olmak isteyen herhangi bir kişi, mutlaka empati yeteğini kullanmalıdır. Yaşamında hangi aşama da olursa olsun, ister amir, ister memur, ister zengin, ister fakir, ister patron, ister işçi ya da aile yaşamında kendini karşısındakinin yerine koyabilen insan büyük ölçüde âdil insan olma vasfını kazanmıştır. Nitekim Allâh Rasûlü (sav) empatinin ilkerini sohbetlerinde zaman zaman dile getirirken adil insanın nasıl olması gerektiğini şu hadisi şeriflerinde beyan etmektedir. "Sana yapılmasını istemediğin bir şeyi başkasına yapmayın ve kendin için istediğini kardeşin için de iste."³⁰⁴ Gerçekten bu iki önemli ilkeyi dahi toplumlar kendilerinde uygulayabilse, yeryüzünde ne kaos, ne zulüm ne de fitneden söz edilebilir. Tam aksine yaşanabilir bir dünya ve adil bir toplum olma seviyesine ulaşılır. Bu seviyede olan bir toplumda kaosun yerine düzenin, zulmün yerine adaletin, fitnenin yerine de birlik ve beraberliğin tohumları atılır. Adil bir toplumda en küçük haksızlıktan, alışverişteki hilelere, bazı yöneticilerin halkına yönelik yapmış olduğu zulme kadar bütün bunlar empati yoluyla silinip atılır. Mesela Kur'ân "*Ölçüde haddi aşmayın. Tartıyı adaletle yapın, teraziyi eksik tutmayın.*"³⁰⁵ buyurmaktadır. Müslüman bir esnaf ya da bir işadamı her türlü alışverişinde bu âyeti kendisine prensip etmeli; şeytana uyup aksine bir tutum ve davranışa yönelme durumunda ise hemen empati yaparak kendisine yapılmasını istemeyeceği bir davranışı başkasına yapmaktan kaçınıp adaletten şaşmamalıdır.

İnsanlık tarihi; geçmişte ve günümüzde mazlum durumdayken eline güç ve iktidar geçince, kendisine yapılan zulmü unutarak, bizzat zulme bulaşan şahıslarla doludur. Zamanında mazlum iken adil ve ihlaslı olmak kolay bir iştir. Ama siyasi, sosyal ve ekonomik güç eline geçtiğinde adil ve ihlaslı olunması zordur. Rabbimizin bizden istediği empati yeteneğini kaybetmeden, geçmişte kendisi zulme uğramış olsa bile, bir

³⁰³ Bozkurt, M. İlyas, **Füyûzât**, (İstanbul, Revizyon Medya, 2001), s. 188.

³⁰⁴ Buhârî, İmân, 7.

³⁰⁵ Rahman Sûresi, 55/8-9.

gün makam, mevki ve güç sahibi olduğunda adaletten uzaklaşmamaktır. İnsanlara haksızca ve hukuksuzca muameleler yapmamaktır. Sonuç olarak bir müslüman, insanlara karşı tutum ve davranışlarını belirlerken her zaman adalet merkezli hareket etmeli, kin ve nefretle baktığı zâlim bir zümreye karşı dahi olsa adaletsizlik yapmamaya özen göstermeli, dil, din, ırk ve mezhep ayırımı yapmadan herkese adaletle muamele yapmayı kendisine prensip edinmelidir. Bu Mücâhid ruhlu bir insanda vazgeçilmez bir hakikattir. Nitekim Kur’ân-ı Mübin’in “*Ey iman edenler! Allâh için hakkı titizlikle ayakta tutan, adalet ile şahitlik eden kimseler olun. Bir topluma olan kininiz, sakın ha sizi adaletsizliğe itmesin. Âdil olun. Bu, Allâh’a karşı gelmekten sakınmaya daha yakındır. Allâh’a karşı gelmekten sakının. Şüphesiz Allâh, yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır.*”³⁰⁶ âyetinde Allâh (cc) Adil sıfatını, İman edenlerde görmek istemektedir.

Zemaşerî ayetin tefsirinde şunları söylemektedir: Bu ayet, böyle kuvvetli bir vasıf olan adalet sıfatının, Allâh’ın düşmanı olan kâfirlere karşı uygulanmasının vacip olduğuna önemle dikkat çekmektedir. Hal böyle olunca, Allâh’ın dostları ve sevdikleri olan müminler hakkında niye olmasın?³⁰⁷

Bir gün Kureyş kabilesinden asil bir kadın hırsızlık yapmıştı. O kadını cezalandırmaması için bir kısım sahabi Üsame’yi (ra) Peygamberimize gönderdiler. Bu duruma çok öfkelenen Hz. Peygamber (sav) “*Nasıl oluyor da bazı kimseler, Allâh’ın kanunu karşısında aracı olmaya kalkışıyorlar. Sizden öncekilerin mahvolmasının sebebi şudur: İçlerinden asil, ileri gelen birisi suç işleyince, onu serbest bırakıyor, zayıf ve fakir bir kimse suç işleyince, haddi uyguluyorlardı. Allâh’a yemin ederim ki Muhammed’in kızı Fâtıma hırsızlık yapsaydı, onun da elini keserdim.*”³⁰⁸ buyurarak tüm insanlığa adalet dersi vermiştir. Yine Allâh Resûlü (sav) “*Verdiği hükümlerde, ailesinin ve halkın yönetiminde adaletli davranan yöneticiler, kıyamet gününde Allâh Teâlâ’nın yanında nurdan yüksek koltuklar üzerinde otururlar.*”³⁰⁹ buyurarak adaletli yöneticileri müjdelemektedir. Diğer bir Hadisi Şeriflerindeise Peygamberimiz (sav) “Başka bir

³⁰⁶ Mâide Sûresi, 5/8.

³⁰⁷ Zemaşeri, Ebü’l-Kâsım Mahmud b. Ömer b. Ahmed, **el-Keşâf an hakâ’iki ğavâmızı’t-tenzil ve uyûni’l-akâvil fi vücûhi’t-te’vil**, Beyrut, Daru’lkitabi’l- Arabi, (3. Baskı, 1 cilt), 1407/1987, s. 476.

³⁰⁸ Buhari, Hudud, 12. Bâb, Bâb-u Kerâhiyyet-iş Şefâati fi Haddi İzâ rufia ile’s Sultani; Müslim, Hudud, 8-9.

³⁰⁹ Müslim, İmâre, 18.

gölgenin bulunmadığı kıyamet gününde Allâh Teâlâ, yedi sınıf insanı, arşının gölgesinde barındıracaktır: Bunlardan birincisi Adil devlet başkanıdır...³¹⁰buyurmaktadır. Allâh Resûlü (sav) ilk sırada adaletli devlet başkanlarını saymışlardır ve Allâh Teâlâ'nın özel muamelesiyle karşılanacaklarını belirtmiştir.

Cenâb-ı Allâh âyet-i kerimede “*Allâh, size, emanetleri (görev ve sorumlulukları) ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletli davranmanızı emreder. Bakın Allâh size ne güzel öğüt veriyor! Unutmayın ki, Allâh Semî'dir; sizin hak ve hukuka dair bütün konuştuklarınızı işitir, Basîrdir; yaptıklarınızı görür, emanetlere riâyet edip etmediğinizi bilir.*”³¹¹ Âyet-i Kerimede hem yöneten hemde memur kişilerin özellikleri vurgulanmaktadır. Bu önemli husus “emanetleri ehline vermek”tir ki halkın, devlet yöneticilerini seçerken ehliyet, liyakat, emniyet ve adalet sahibi insanları tercih etmeye özen gösterilmesidir. Diğer boyutu ise devlet yöneticilerinin de devlet kurumlarına memur ve bürokrat kişileri tayin ederken yine ehliyet, liyakat, emniyet ve adalet sahibi insanları tercih etmeleri ve âzamî hassasiyet gösterilmesidir.

Âyet-i kerime de hitap insanlara olup din, dil, ırk, mezhep ayrımı yapmaksızın hükmü genelleştirilmiştir. Yani sadece Müslümanlara değil, bütün insanlara adaletle davranmamız istenmektedir.³¹² Âyetin bu hükmü sadece barış durumlarıyla sınırlı değildir. Savaş halinde de düşmanın saldırılarını bertaraf etmeye çalışırken, aynı zamanda savaş hukukuna dikkat edip, zaruret ölçüleri aşılmamalıdır. Müslümanlarla diğerleri arasındaki münasebet, ister sulh, ister savaş olsun adaletle davranmak kesin bir hükümdür.³¹³

³¹⁰ Buhari, Ezan36, Zekat 16, Rikak 24, Hudüd 19; Müslim Zekat 91. Ayrıca bk. Tirmizî Zühd 53; Nesaî, Kudat 2.

³¹¹ Nisâ Sûresi; 4/58(Mustafa Yıldırım Meâli) Bu âyet, devlet işlerinin ehil, devlet idaresini iyi bilen, yetenekli kişilere verilmesinin, onların da halkı yönetirken adaletten kesinlikle ayrılmamalarının gereğini vurgulamaktadır. Emanet kavramı oldukça geniş bir anlam taşır. Bakara 2/283'te bir kişiyi diğerine emanet olarak bıraktığı eşyadır. Ahzab 33/72'de insana yüklenen görev ve sorumluluklardır. Enfâl 8/27. Âyetinde ise Kulun Rabbine karşı emaneti onun emirlerini yerine getirmesi, yasaklarından sakınması, kendini Allâh'a yakınlaştıracak işler yapmasıdır.

³¹² Kutub, Seyyid, **Fi-zılali'l-Kur'ân**, c.5, s.118.

³¹³ En-Nevavî, Abdulhalık, **el-Alakatü'd-Devliyye ve'n-Nuzumu'l-Kadaiyye Fi's-Şerati'l-İslamiyye**, 2. Baskı, (Kahire: y.y., 1394-1974), s.55.

Bozkurt'un da ifade ettiği gibi “*Adaleti uygulamak, hak bildiğini söylemek, adil karar verebilmek çok zordur. Vereceđiniz kararlarla haksız olan zengini, güçlüyü, makam mansıp sahiplerini incitebilir; hatta onların düşmanlığını kazanabilirsiniz. Ama her şeye rağmen hakkın ve adaletin yanında olmak gerekiyorsa bu uğurda ölmek şehadetin en yüksek mertebelerindedir. Bu yüzden devlet ricali içerisinde en büyük vebali taşıyanlar ve en çok sevaba müstehak olanlar hâkimler ve adaletin tecellisinde görev alanlardır. Hukuk sistemi sağlıklı çalışır, adalet tecelli ederse, zayıf olan güçlü olandan; fakir olan, zengin olandan; çoban padişahın hakkını alabilir. Aksi halde daima güçlü zayıfı; zengin fakiri ezer. Toplumda adalet değil güç hâkim olur. Böyle bir toplumun ayakta kalması imkânsızdır. Evet, adalet mülkün temelidir. Eğer adalet ayakta tutulabilirse, devlet de ayakta durur. Aksi halde, adalet ayakta değilse, devlet de er ya da geç zir-ü zeber olacaktır.*”³¹⁴

3.2. MUTTAKİ (DİNDAR) OLMAK

‘Takva’ kelime anlamı itibariyle ‘bir şeyi muhafaza etmek’ ‘korkma, sakınma, Allâh korkusuyla günahın kaçınmak’ gibi anlamlara gelmektedir. Takva, vikaye mastarından türetilmiş bir isimdir. Vikaye ise, bir şeyi eziyet ve zarar veren şeyden korumak,³¹⁵ bir şeyi saklamak, muhafaza etmek, ıslah etmek anlamlarına gelmektedir.³¹⁶

En geniş anlamıyla Takva; *İman boyutuyla, Allâh’a İmanı tesis etmek*, her türlü şirk unsurlarından uzak durarak, tevhid inancını benimsemektir. *Risalet makamını kurmak ve sağlamlaştırmaktır*. Çünkü aksi halde Peygamberlere ve onların getirdiklerine güven oluşmadan vahye itimat olmaz ve böylelikle İman sisteminin çökmesine sebebiyet verir. *Vahye ve kitaplara imanı tesis etmektir*. Vahye uymak ve hayatını ona göre tanzim edebilmektir. *Hak olan gaybı tasdik ve batıl olan gaybî inançları rettir*. Kur’ân; meleklere, cinlere, şeytana ve diğer gayb olan şeylere imanı teyit ederken hayaletler, periler, vampirler gibi yüzlerce batıl inanç ve karakteri yani batıl olan gaybî inançları reddeder. *Doğru kader inancını oluşturmak ve sağlamlaştırmaktır*. Son olarak *Haşir inancını sağlamlaştırmaktır*. Öldükten sonraki hayata, hesaba çekilmeye, dünyadayken

³¹⁴ Bozkurt, M. İlyas, *Füyûzât*, s. 189.

³¹⁵ Er-Ragıb, el-İsfahânî, *el-Müfredat*, s. 833.

³¹⁶ Efendi, Mütercim Asım, *el-Okyânûsu'l-Basît fi Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît*, (hz. Mustafa Koç-Eyyüp Tanrıverdi), İstanbul, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, (2014), s.1221.

yapmış olduklarının karşılığını cennet veya cehennem şekliyle sonuçlandıracağına inanmaktır. Tüm bu Allâha İman ve unsurlarının birine veya birkaçına inanmayan kişide imandan söz etmek mümkün değildir. İmanı olmayan bir insanda takva açısından değerlendirilmemelidir.

Takva; *ibadet boyutuyla*, kişinin dört temel ibadetteki (namaz, zekat, oruç, hac) farz ve vaciplerinin yanında nafilelere de önem vermesidir. Allâhı zikretmesi ve düşünmesidir. Yine Rabbimizin bizlerden istediği insanı ve kaianatı okumaktır.

Takva; *muamelat boyutuyla*, kişinin Allâh'ın emir ve yasaklarına; helâle ve harâma âzami derecede riâyet etmesi, her an Allâh'ın kendisini takip ettiği bilinciyle yaşaması ve imanını her türlü tehlikeden muhafaza etmesidir. Takva, kişinin büyük günahlardan (kebair) ve büyük günahlara götüren diğer (measi) günahlardan şiddetle uzak kalmanın yanında şüpheli görünen ve mekruhlardan dahi kaçınmaktır. Toplum içerisinde takva ehli insanlar 'dindar' kavramıyla da nitelendirilmektedir. Takva kavramı Kur'ân'da 17 yerde, türevleriyle birlikte ise toplam 258 yerde geçmektedir.

Mustafa Yıldırım, Yüce Kur'ân ve Açıklamalı-Yorumlu Meâlinde Muttaki kavramına sorumlu, duyarlı ve bilinçli olan kişi şeklinde anlam vermiştir.³¹⁷

Allâh ile kul arasındaki yakınlık kişinin takvasıyla ölçülür. Cenâb-ı Allâh Kur'ân-ı Hakîm'de bunu "*Ey insanlar! Şüphesiz Allâh hakkıyla bilendir, hakkıyla haberdar olmaktadır.*"³¹⁸ şeklinde belirtmiştir. Peygamberimiz (sav) âyet-i kerimeyi teyit açısından veda hutbesinde insanlığa şöyle seslenmiştir: "*Ey İnsanlar!.. Rabbiniz birdir, babanız da birdir. Hepiniz Âdem'in çocuklarıdır. Âdem ise topraktır. Arabın Arap olmayana, Arap olmayanın da Arap üzerine üstünlüğü olmadığı gibi, beyaz tenlinin siyah üzerine, siyahın da beyaz tenli üzerine bir üstünlüğü yoktur. Üstünlük ancak takvada, Allâh'tan korkmaktadır. Allâh yanında en kıymetli olanınız Ondan en çok*

³¹⁷ Yıldırım, Mustafa, **Yüce Kur'ân ve Açıklamalı-Yorumlu Meâli**, (Bakara Sûresi 2/ 2), s.1.

³¹⁸ Hucûrat Sûresi, 49/13.

korkanınızdır."³¹⁹ Bozkurt'un da dediği gibi "*Bizi Allâh'a (cc) yaklaştıran, dünya ve ahirette, saadet ve mutluluğa eriştirecek olan, ırkımız, rengimiz, cinsiyetimiz değildir; ancak ilmimiz, ahlakımız, nezaketimiz ve takvamızdır.*"³²⁰

"*Ey iman edenler! Allâh'tan, kendisinden korkmaya yaraşır biçimde hakkıyla korkun. Müslümanlar olmanın dışında bir hal üzere sakın can vermeyin.*"³²¹ İnsanda var olması gereken en önemli vasıflardan biri Allâh korkusudur. Allâhu Teâlâ'yı sevmek demek aynı zamanda Ondan korkmak demektir. Seven, sevdiğinden korkar. O'nu üzmemek, incitmek için her dediğini yapmaya özen gösterir. Allâh korkusunun içinde yatan sır yine O'na olan sevgidir. Bu konuda Peygamberimiz (sav) şöyle buyurmuştur: "*Allâh katındaki hissesini öğrenmek isteyen kimse, Allâh'ın kendisinin yanındaki hissesine baksın.*"³²² Takvada önemli olan ihlas ve samimiyettir. Şekle takılı kalmadan, Rabbimizin istediği ölçüde öze odaklanmaktır. Kur'ân-ı Kerimde, "*Ey iman edenler! Allâh'tan, kendisinden korkmaya yaraşır biçimde hakkıyla korkun. Müslümanlar olmanın dışında bir hal üzere sakın can vermeyin.*"³²³ denmektedir. Yine Peygamberimiz (sav)'de konunun önemine binaen şöyle buyurmuştur: "*Allâh, sizin dış görünüşünüze ve mallarınıza bakmaz. O, sadece sizin kalplerinize ve işlerinize bakar.*"³²⁴ Dünya hayatında Rabbe olan kulluk hakkını vererek en güzel şekilde yerine getirilmelidir. Böylece ahiret yolculuğuna giderken muttaki kullardan olmak hedeflenmelidir. Cenneti en çok hak edenlerin Muttaki kullar olduğu Kur'ân'ın birçok âyetinde ve Allâh Rasûlü'nün hadislerinde zikredilmiştir. Allâh Rasûlü (sav) "*Allâh'a karşı takva sahibi olmanızı tavsiye ederim.*"³²⁵ diyerek müminlere en büyük tavsiyeyi yapmış ve "*İnsanın cennete girmesine en çok sebep olan şey, onun Allâh'a karşı duyduğu takvasıdır.*"³²⁶ buyurarak cennete vesile olacak en önemli sebebin takvaya erişebilme olduğunu beyan etmiştir.

³¹⁹ Tirmizî, "Menakıb" 32; Müslim, "Kasame" 26; Buharî, "Hudud" 10; Yakubî,2/110; Muvatta, "Kader" 3; Ebû Davud, "Talâk" 40; Darimî, "Mukaddime" 24; "Talak" 10; Müsned-i Ahmed, 1/75, 3/212, 286, 4/206, 5/30.

³²⁰ Bozkurt, M. İlyas, **Mukaddime**, s.144.

³²¹ Âl-i İmran Sûresi, 3/102.

³²² Suyûtî, **el-Camiu's-Sağir**, c.6/49, Hadis No: 8386.

³²³ Âl-i İmran Sûresi, 3/102.

³²⁴ Müslim, Birr, 34; İbn-i Mace, Zühhd, 9.

³²⁵ Ebu Davûd, Sünen, 5; Tirmiz, İlim, 16; Ahmed b. Hanbel, II/325.

³²⁶ Ahmed b. Hanbel, II/392, 442.

3.2.1. Din'in Üç Esası

Bilindiği gibi insanın yaratılış gâyesi Allâh'a kulluk ve imandır. Yüce Allâh âyet-i kerimesinde şöyle buyurmaktadır: “*Bilin ki, ben cinleri ve insanları sadece, Beni layıkıyla tanısınlar ve yalnız Bana kulluk etsinler diye yarattım.*”³²⁷ Öyle anlaşılıyor ki 56. âyette sözü edilen öğüdün özü, insanların ve cinlerin yaratılış amacını hatırlatmaktır. 56. âyette açıkça ifade edildiği üzere bu yaratılış amacı, onların sadece Allâh'a kulluk etmeleridir. Fakat burada fert fert her bir insan ve cinin zorunlu olarak Allâh'a kulluk etmeleri değil, bu iki türden isteyenlerin kendi seçimleriyle bunu yapmaları kastedilmektedir.³²⁸ Diğer bir âyette “*(İnananlara) de ki: -Dua ve yönelişiniz O'na olan inancınız için değilse, Rabbim size niçin değer versin?-.....*”³²⁹ İnsanın yaratılış amacı O'na kulluk etmek olduğu ve hayattayken ancak O'na yönelerek katında değerli olunabileceği âyet-i kerimelerden anlaşılmaktadır.

İnsanın yaratılış gâyesi olan soyut imanı ayakta tutan ve muhafaza eden iki temel unsur ibadet ve muamelattır. İbadet insan ile Allâh arasındaki ilişkileri düzenler; namaz, oruç, zekât ve haccı kapsar. Muamelat ise insan ile insan ve insan ile toplum arasındaki ilişkileri düzenler ve ibadetler dışındaki her türlü ameli kapsar. Kur'an'da zikredilen haramlar, kul hakkına, aile hayatına, ekonomiye, ticarete, hukuka ve âdab-ı muaşerata dair ilke ve prensipler, infakda bulunmak, sözünde durmak, adil olmak, sabretmek, öfkeyi yutabilmek, insanları affedebilmek gibi insâni özellikler hep muamelatın konusudur. Bozkurt'un da dediği gibi “*Din üç esas üzerinde durur. Bunlar iman, ibadet ve muamelattır. Kur'an'da bahsi geçen ibadet de muamelat da imanı tamamlama ciheti ile tevhidin bir cüz'üdür ki; o da bizi Kur'an'ın ille-i gâyesi olan tevhide götürür. İbadet ve muamelat dediğimiz amel olmadan imanı muhafaza etmek imkânsız olduğundan Kur'an onlarca defa 'amenû ve amilu's-sâlihât/iman edip salih amel işleyenler' sırrına parmak basmıştır.*”³³⁰

Bir kuş misalinde İman, İbadet ve Muamelat kavramlarını ele alacak olursak; kuşun kalbi iman; kanatlarından biri ibadet diğeri ise muamelat kanadıdır. Kuş

³²⁷ Zâriyât Sûresi, 51/56, (Yıldırım, Mustafa, **Yüce Kur'an ve Açıklamalı-Yorumlu Meâli**)

³²⁸ Zemahşeri, a.g.e. IV. s. 32.

³²⁹ Furkân Sûresi, 25/77.

³³⁰ Bozkurt, M. İlyas, **Mukaddime**, s. 248.

kalbinden yara alırsa ölümü kaçınılmaz olur; kanatlarından biri kırılırsa uçamaz ve sürünerek acı içerisinde yaşamak zorunda kalır. İki kanadı da kırıldığında ise acısı daha da ziyadeleşir; aynı şekilde müslüman da imanından yara alırsa tedavi edilmediği takdirde zamanla manevi ölüme sürüklenir; ibadet veya muamelat kanatlarından birini eksik bırakırsa bir kanadı kırık kuş misali yaşar her iki kanadı da eksik olursa iki kanadı kırık kuş misali manen acıları ziyadeleşir.

3.2.2. Kur'ân'da Takva Sahibi İnsanların Özellikleri

Kur'ân-ı Kerim'de muttakilerin bazı özelliklerinden şöyle bahsedilmiştir: *“İyilik, yüzlerinizi doğu ve batı taraflarına çevirmeniz (den ibaret) değildir. Asıl iyilik, Allâh'a, ahiret gününe, meleklerle, kitap ve peygamberlere iman edenlerin; mala olan sevgilerine rağmen, onu yakınlarla, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışa, (ihtiyacından dolayı) isteyene ve (özgürlükleri için) kölelere verenlerin; namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren, antlaşma yaptıklarında sözlerini yerine getirenlerin ve zorda, hastalıkta ve savaşın kızıştığı zamanlarda (direnip) sabredenlerin tutum ve davranışlarıdır. İşte bunlar, doğru olanlardır. İşte bunlar, takva sahibi olanların ta kendileridir.”*³³¹ Yüce Allâh burada takvayı iman, ibadet ve muamelat boyutlarıyla ele almış, muttaki insanlarda olması gereken özelliklerden önemli olan başlıkları özet halinde belirtmiştir. Tabi ki takva sahibi insanların vasıfları sadece buradaki başlıklarla sınırlı değildir. Bazı müslümanlar takvayı, sadece ibadet eksenli görmektedir. Farz ve vacip namazların yanında nafilere bile azami derecede dikkat ederken; ailesinde, işinde ve çevresinde bazı haksız tutumlarda bulunmakta, kul hakkına, yetim hakkına, kamu hakkına hassasiyet göstermemektedir. Fakire yardıma koşmayan, insanlara karşı merhamet ve adalet duyguları zayıflamış, ticaretinde ve alışverişinde İslami hassasiyetleri azalmış, nezaket, nezahet ve letafetten yoksun kaba saba kişiler, kendini muttaki (dindar) olarak görmektedir. Malesef bu tür kişiler için, çokça namaz kılmaları nedeniyle –ne kadar takvalı bir insan- söylemi bile kullanılmaktadır. Halbuki bu çok eksik ve yanlış bir tanımlamadır. Bu şekilde davrananlar ise Hz. Peygamber'in *“Şüphesiz ki ümmetimin müflisi, kıyamet günü namaz, oruç ve zekât sevabıyla gelip, fakat şuna sövüp, buna zina iftirası yapıp, şunun malını yiyip, bunun*

³³¹ Bakara Sûresi, 2/177.

kanını döküp, şunu dövüp bu sebeple iyiliklerinin sevabı şuna buna verilen ve üzerindeki kul hakları bitmeden sevapları biterse, hak sahiplerinin günahları kendisine yükletilip sonra da cehenneme atılan kimsedir.”³³² “Kim bir kul hakkı yemişse derhal o kardeşi ile helalleşsin. Çünkü (kıyamet günü) dirhem de geçmez dinar da. Böyle olunca o (hak yiyen) kişinin sevapları alınır o adama yüklenir. Eğer sevapları yoksa o hakkını yediği adamın günahları buna yüklenir”³³³ hadisleri gereğince hüsrana uğrayacaklardır. Nitekim Cenâb-ı Hâk Asr Sûresinde; “Andolsun asra; akıp giden zamana ki, (Ömür sermayesi tükenen) insan gerçekten zarar ve ziyan içindedir. Ancak inanıp iyi ve yararlı işler yapanlar ile birbirlerine hakkı, adaleti, her türlü iyiliği ve sabrı tavsiye edenler zarara ve ziyana uğramayacaklardır.”³³⁴ İşte Allâh (cc) hüsrana, ziyana, zarara uğramayıp, istisna tutulacak olanları iman edip, salih amel işleyenler olarak belirtmiştir.

“Rabbimizin bağışlamasına, genişliği göklerle yer arası kadar olan ve takva sahipleri için hazırlanmış olan cennete koşun. O takva sahipleri ki; bollukta ve darlıkta Allâh yolunda harcayanlar, öfkelerini yenenler, insanları affedenlerdir. Allâh muhsinleri (Allâh’ı görüyormuşçasına yaşayanları) sever. Yine o takva sahipleri, çirkin bir iş yaptıkları, yahut nefislerine zulmettikleri zaman Allâh’ı hatırlayıp hemen günahlarının bağışlanmasını isteyenlerdir -ki Allâh’tan başka günahları kim bağışlar- ve bile bile işledikleri (günah) üzerinde ısrar etmeyenlerdir. İşte onların mükâfatı Rab’leri tarafından bağışlanma ve içinden ırmaklar akan cennetlerdir ki orada ebedî kalacaklardır. (Allâh yolunda) çalışanların mükâfatı ne güzeldir!³³⁵ âyetleri ise hem takva sahiplerinin bazı özelliklerinden bahsetmekte hem de takva ehli insanları Allâh’ın mağfireti ve cenneti ile müjdelemektedir. “Temizlenmek için malını hayra veren en takva sahibi kimse o ateşten uzak tutulacaktır. O, hiç kimseye karşılık bekleyerek iyilik yapmaz. (Yaptığı iyiliği) ancak yüce Rabbinin rızasını istediği için (yapar).”³³⁶ âyetinde anlaşılacağı üzere sırf Rabbinin rızasını kazanmak ümidiyle zengin kimse, fakirin gönlüne girebilmek için hiçbir karşılık beklemeden malını sarf edendir. Takva sahibi

³³² Müslim, Birr, 59; Tirmizî, Kıyamet, 2.

³³³ Buhari, Rikak, 48.

³³⁴ Asr Sûresi, 103/1-3, (Yıldırım, Mustafa, **Yüce Kur’ân ve Açıklamalı-Yorumlu Meâli**).

³³⁵ Âl-i İmran Sûresi, 3/133-136.

³³⁶ Leyl Sûresi, 92/17-20.

insanlardaki en belirgin özellik hiç şüphesiz ki infak duygusudur. Zaten Cenab-ı Hakk en takva sahibi insanı, malını hayra harcayan kişi olarak nitelemektedir.

Netice itibariyle müslümanlar “Allâhım! Senden hidâyet, takvâ, iffet ve gönül zenginliği isterim”³³⁷ hadis-i şerifindeki duayı sıkça yapmalı ve “...Siz ne hayır yaparsanız, Allâh onu bilir. (Ahiret için) azık toplayın. Kuşkusuz, azığın en hayırlısı takva (Allâh’a karşı gelmekten sakınma)dır. Ey akıl sahipleri, bana karşı gelmekten sakının.”³³⁸ âyet-i kerimesi gereğince de âhiret için en hayırlı azık olan takvayı elde etmenin ve gerçek dindarlardan olabilmenin gayreti içerisinde olmalıdır. Böyle olduktan sonra kullukta zirve diğebileceğimiz muttakilere önder olmayı hedeflemelidir. Nitekim Furkân Sûresi 74. Âyetteki; “...ve bizi takva sahiplerine önder kıl! derler.”³³⁹ Duasını unutmamalı ve yaşantısını ona göre şekillendirmesi gerekmektedir.

3.3. KUR’ÂN’DA VE HZ. PEYGAMBER’DE DÜNYA – ÂHİRET DENGESİ

Allâh (cc), Dünya-Ahiret dengesini en güzel ve özet şekliyle Fatiha Sûresinde aktarmıştır. Dinin üç esası (itikat-ibadet-muamelat) bu sûrede net bir şekilde görülmektedir.

*“Hamd; bütün övgüler, şükürler âlemlerin Rabbi Allâh’a mahsustur. O Rahmân’dır; bütün kullarını sevgisi ve merhametiyle kuşatır, Rahîm’dır; kullarına karşı daima şefkatli ve merhametlidir. O, hesap gününün yegâne hâkimidir.”*³⁴⁰ Allâh (cc) İlk üç âyetde tevhide, yönlendirme yapmıştır. Hesap günü ise tüm amellerin ortaya çıkarıldığı, haklı ile haksızın karşılığının verileceği, günün adıdır. Ardından *“(O halde siz O’na şöyle dua edin:) Ya Rabbi! Biz Seni layık olduğun şekilde tanır, yalnız Sana kulluk eder ve yalnız Senden yardım dileriz.”*³⁴¹ buyurularak ibadette en dikkat edilmesi gereken nokta vurgulanmıştır. Ne surette olursa olsun ibadetin yalnızca Allâh’a yapılacağı ve hiçbir şekilde aracı, şirk koşulamayacağı, kimseye kul-köle olunamayacağı, gerçek özgürlüğün ise Rabbe olan kulluk olduğu hakikatine dikkat çekilmiştir. Bu dua âyetleri Cenâb-ı Hakk’tan istenecek olan yardımın başkasından

³³⁷ Müslim, Zikir, 72.

³³⁸ Bakara Sûresi, 2/197.

³³⁹ Furkân Sûresi, 25/74, **Türkiye Diyanet Vakfı Kur’ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli.**

³⁴⁰ Fâtiha Sûresi, 1/1-3, Yıldırım, Mustafa, **Yüce Kur’ân ve Açıklamalı-Yorumlu Meâli.**

³⁴¹ Fâtiha Sûresi, 1/5, Yıldırım, Mustafa, **Yüce Kur’ân ve Açıklamalı-Yorumlu Meâli.**

istenmemesi gerektiğini öğretmektedir. Devamında; “*Sen bizi doğru yola ilet.*”³⁴² buyurarak muamelaatın temel kaidesi diyebileceğimiz önemli hakikatin altı çizilmiştir. Buradaki Sırat-ı Müstakim kavramı, dünya-ahiret dengesini anlatmaktadır. “*Dünya işlerinde ifrat ve tefrite gitmeyiniz. Her şeyin aşırısı zararlıdır. Hayır orta yoldadır. Öyleyse hiç ölmeyecek gibi bu dünyaya, yarın ölecekmiş gibi ahirete önem vermeliyiz.*”³⁴³ düsturu İslam’ın en önemli ilkesidir. Sırat-ı müstakimin önemini vurgulayan Hûd 112. Âyet ve Hz. Peygamber’in “beni ihtiyarlattı” buyurduğu hadisi çok manidardır. O rivâyet şu şekildedir: *İbnu Abbâs (radıyAllâhu anhümâ) aktardığı: "Hz. Ebu Bekir (radıyAllâhu anh): "Ey Allâh'ın Resûlü, saçların ağardı, yaşlandın" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Beni, Hûd, Vakı'a, Mürselât, Amme yetesâelun ve İza's-Şemsü Küvviret sûreleri ihtiyarlattı" cevabını verdi.*"³⁴⁴ Hud Sûresindeki insana sorumluluk yükleyen ayet şu şekildedir. “*O halde seninle beraber tövbe edenlerle birlikte emrolunduğun gibi dosdoğru ol! Aşırı gitmeyiniz. Çünkü O, yaptıklarınızı çok iyi görendir.*”³⁴⁵ Meâllerin tamamında –emrolunduğun gibi dosdoğru ol- anlamı verilmiştir. Bu anlam yanlış olmamakla beraber, eksik bir anlamdır. Dosdoğru olmak, Sırat-ı Müstakimin onlarca alt başlığından sadece bir tanesidir. Hayatının her alanında hassas olmasına rağmen Allâh Rasûlü dahi bu âyetin yüklemiş olduğu misyondan ötürü “beni ihtiyarlattı” demesi ne kadar kapsamlı bir âyet olduğunu göstermektedir. O halde tam mana verildiğinde; -emrolunduğun gibi istikamet üzere ol- yani; her türlü aşırılıktan uzak, orta yolu tutan ve bunun gerektirdiği tüm kaide ve ilkeleri yerine getiren kişi ol. İşte bunlar, Sırat-ı Müstakim yolcularıdır. Sırat-ı müstakim yolcusu olmanın şartı, sağlıklı bir dünya-ahiret dengesinden geçmektedir. Sûrenin devamında sırat-ı müstakimi yakalamış olan nimet verilenlerin yoluna ulaşılması hedeflenmektedir. “*Nimet verdiklerinin yoluna ilet...*”³⁴⁶ Âyeti âyetle tefsir etme adına nimet verilenler kimlerdir sorusuna yine en güzel cevabı Cenâb-ı Hâk vermektedir: “*Kim Allâh'a ve elçisine itaat ederse bilsinki böyleleri Allâh'ın kendilerine nimetlerde bulunduğu bütün peygamberler, siddikler (rablerine verdikleri itaat sözüne sadakat gösterenler), şehitler (hak ve hakikat uğruna hayatlarını ortaya koyanlar), salihlerle (gerçek fazilete eren kimselerle) birlikte*

³⁴² Fâtiha Sûresi 1/6, Yıldırım, Mustafa, **Yüce Kur'ân ve Açıklamalı-Yorumlu Meâli**.

³⁴³ Bozkurt, M. İlyas, **Mukaddime**, s.197.

³⁴⁴ Tirmizî, Tefsir, Vâkı'a, (3293).

³⁴⁵ Hûd Sûresi 11/112, Bayraklı, Bayraktar, **Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'ân-ı Kerim Meâli**.

³⁴⁶ Fâtiha Sûresi 1/7, Yıldırım, Mustafa, **Yüce Kur'ân ve Açıklamalı-Yorumlu Meâli**.

olacaktır. (Ahirette) böyle güzel arkadaşlarla birlikte olmak ne büyük bahtiyarlıktır.”³⁴⁷ Allâhu Teâlâ sırat-ı müstakimde olanların, nimetlerde bulunduğu peygamberler, sıddîkler, şehitler ve salihlerle birlikte olacağını müjdelemektedir.

İşte Kur’ân’ın daha ilk sûresinde, sağlıklı bir dünya-ahiret dengesi kuramayıp, sırat-ı müstakimi yakalayamayan böylece saydığımız zümrelerin arasına giremeyen iki gruptan bahsedilir. Bunlar mağdub ve dallin gruplarıdır. “...Gazaba uğrayanların ve sapıtanların yoluna değil.”³⁴⁸ Mağdub, gazaba uğrayanlar yani Yahudilerdir. Dâllin ise sapıtanlar yani karanlıkta kalan Hristiyanlardır. Kur’ân bütünüyle incelendiğinde Yahudilerin neden gazaba uğradıkları ve Hristiyanların da neden sapıttıkları anlaşılmaktadır.

Yahudiler Hz. Musa zamanında köle durumdayken, Hz. Musa onlara maneviyatın yanında ticaret, sanat, savaşma vs. gibi unsurlar ile hayatın ünitelerinde var olmayı öğretmiştir. Hz. Musa onları köle olmaktan çıkarıp özgür bireyler kılmıştır. Fakat Hz. Musa’nın vefatından sonra Yahudiler zamanla ahireti tamamen unutup, -çalışmak da bir ibadettir- kisvesine sığınarak dünyaya meyletmişlerdir. Hatta o kadar ileri gitmişlerdir ki, adeta dünyaya tapar hale gelmişlerdir. Bu yüzden Allâh onlara mağdub sıfatını layık görmüştür.

Hz. İsa zamanında ise dünya hayatı içerisinde boğulmuş olan toplum, dünyevî hususların yanında daha çok maneviyat ve takvaya yönlendirilmiştir. Hz. İsa’dan vefatından sonra hristiyanlar, yahudilerin tam aksine tamamen dünyayı unutup, ahirete yönelmişlerdir. (Özellikle Hristiyan Ruhbanları) “*Hristiyan ruhbanları kiliselerde, çilehanelerde kendilerini inzivaya çektiler. Papazlar Hz. İsa’ya benzeyeceğiz diye evlenmediler; rahibeler Hz. İsa gelecek diye evlenmemeyi tercih ettiler. Ruhani bir hayata atıldılar. Dünya hayatından sıyrılıp çıktılar. Böylelikle kiliselerde, çilehanelerde, mağaralarda ve hiç kimsenin olmadığı dağlık ve ormanlık yerlerde yani ağaç gölgelerinde inziva hayatı yaşadılar. Ve Kur’ân onlara dallin sıfatını layık gördü.*”³⁴⁹ Hristiyanlar, ruhbanlık felsefesinin gereğini de yerine getirememişlerdir.

³⁴⁷ Nisâ Sûresi, 4/69, Öztürk, Mustafa, **Kur’ân-ı Kerim Meâli Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri.**

³⁴⁸ Fâtiha Sûresi, 1/7, Yıldırım, Mustafa, **Yüce Kur’ân ve Açıklamalı-Yorumlu Meâli.**

³⁴⁹ Bozkurt, M. İlyas, **Mukaddime**, s.198.

Çünkü psikolojide bir kaide vardır ki “Bastırılmış duygular ileride patlama suretiye açığa çıkar. İşte hristiyan ruhbanları da helal olan bir çok şeyi kendilerine haram kılmaları, dünyadan el-etek çekmeleri, ahirete giden yolda dünya engeldir anlayışlarından dolayı ilerideki süreçte dünyaya öyle meyletmişlerdir ki dalalet vadisine yuvarlanmışlar ve ruhbanlığın kaidelerine de uymamışlardır. Nitekim Allâhu Teâlâ bu konuda şöyle buyurmaktadır: *“Ve sonra onların ardından öteki elçilerimizi gönderdik; ve [zaman içinde] arkalarından kendisine İncil verdiğimiz Meryem oğlu İsa'yı gönderdik; o'na [sadık bir şekilde] uyanların kalplerine şefkat ve merhamet yerleştirdik. Ruhbanca riyazete gelince, Biz onlara bunu emretmedik: Allâh'ın rızasını kazanmak arzusuyla onu kendileri uydurdu. Ama sonra ona, [her zaman,] gerektiği gibi uymadılar: böylece Biz, [gerçekten] iman etmiş olanlara karşılığını verdik, ama onların çoğu yoldan çıkmışlardı”*³⁵⁰

“Dünya, ahirete giden yolda engeldir. Dünya duvarını atlaman gerekmektedir.” “Bir hırka, bir lokma kâfidir.” “İki akçeyi bir elinde tutan bizden değildir.” “Dünyada mutlu olan âhirette mutlu olamaz.” “Müslüman dünyaya eğlenmeye, zengin olmaya, yaşamaya değil, çile çekmeye gelmiştir.” gibi Hıristiyanlığın Ruhbanlık felsefesinden ve Budizm'den İslam'a girmiş, İslâm'la hiçbir alakası olmayan bu yanlış inanışların din diye insanlara sunulması ve bunlara körü körüne bağlanması müslümanların Dünya-âhîret dengesini kuramamasını netice vermiştir. İslam alemi, dünya hayatının getirdikleri ve insanlık tecrübeleri olan bilim, fen, teknoloji, kültür, fizik, kimya, tıp, hukuk, ekonomi, ticaret, sanat, sinema, spor vs gibi dallardan dünya meşgalesi diye uzak durarak geri kalmıştır. Unutulmamalıdır ki; dünya hayatını önemsemeyen, küçümseyen, çağın gereklerini uygulamayan, gelişmelere karşı kapalı kalmaya zayıf kalan toplum geri kalmaya ve hatta yok olmaya mahkumdur.

Kur'ân “*Allâh'ın sana verdikleri içinde Âhîret yurdunu ara, dünyadan da nasibini unutma...*”³⁵¹ âyetiyle dünya-âhîret dengesi ile ilgili prensibini ortaya koyarak dünya ve ahirete nasıl bakılması gerektiği vurgulanmıştır. Müslümanlara helal dairesinde, israfa ve lükse düşmeden, nefsin kölesi olmadan, dünya nimetlerinden istifade etmenin mesajını vermektedir.

³⁵⁰ Hadid Süresi, 57/27.

³⁵¹ Kasas Süresi, 28/77.

Kur’ân’da “*Ve (sonra) ‘Ey Âdem’ dedik. ‘Sen ve eşin bu bahçeye yerleşin ve orada dilediğinizden serbestçe yiyin; ancak bir tek şu ağaca yaklaşmayın ki zalimlerden olmayasınız.*”³⁵² denilerek insana, adeta dünya ormanındaki kebaîr ağacına ve o ağacın meyvelerine dokunulmayıp diğer nimetlerden dilediğince istifade edebileceği usulü anlatılmıştır.

“*Helal dairesi geniştir, keyfe kâfi gelir. Harama girmeye hiç lüzum yoktur.*”³⁵³ Cenâb-ı Hakk’ın bahşettiği helal nimetler o kadar çoktur ki saymaya uğraşılsa, hiçbir şekilde sayılamaz. Fakat haramlar çok kısıtlı ve azdır. Ayetlerde şöyle belirtilmektedir: “*Açıkçası O, yaşamanız için gerekli olan her şeyden size (yeterince) vermiştir. O’nun size verdiği nimetleri saymaya kalksanız, sayıp bitiremezsiniz. Yine de (genel olarak) insan çok zâlimdir; verilen nimetlere şükretmez; çok nankördür; malı serveti biriktirir, ihtiyaç sahiplerine vermez.*”³⁵⁴ “*Allâh’ın nimetini saymaya kalksanız bile onu sayamazsınız. Allâh affedicidir; merhamet sahibidir.*”³⁵⁵

Kur’ân’ın “*Ey iman edenler! Allâh’ın size helâl kıldığı iyi ve temiz nimetleri (kendinize) haram etmeyin ve (Allâh’ın koyduğu) sınırları aşmayın. Çünkü Allâh, haddi aşanları sevmez. Allâh’ın size rızık olarak verdiklerinden helâl, iyi ve temiz olarak yiyin ve kendisine inanmakta olduğunuz Allâh’a karşı gelmekten sakının.*”³⁵⁶ “*De ki: “Allâh’ın, kulları için yarattığı zîneti ve temiz rızık kim haram kılmış?” De ki: “Bunlar, dünya hayatında müminler içindir. Kıyamet gününde ise yalnız onlara özgüdür. İşte bilen bir topluluk için âyetleri, ayrı ayrı açıklıyoruz”*”³⁵⁷ buyruklarına muhatap olan müminlerin dünya nimetlerine ilgisiz kalması, o nimetleri veren, Rezzak olan Allâh’a karşı haksızlık yapmak olur. Elmalılı bu âyetleri “*Ne Allâh’ın nimetlerini beğenmemek, onlardan kaçınmak gibi nankörlük ne de bu dünya nimetlerini gâye-i amel zannedip Allâh’tan ve âhiretten gaflet ederek esir-i hırs ve şehvet olunuz!*” ifadesiyle tefsir etmiştir.³⁵⁸ Kur’ân helal olan nimetleri, kendisine haram kılmayı bile yasaklamıştır. “*Ey Peygamber! Eşlerin (den herhangi biri)ni memnun etmek için, neden Allâh’ın sana helal*

³⁵² Bakara Sûresi, 2/35.

³⁵³ Nürsî, Saîd, a.g.e., s. 20.

³⁵⁴ İbrâhim Sûresi, 14/34, Yıldırım, Mustafa, **Yüce Kur’ân ve Açıklamalı-Yorumlu Meâli**.

³⁵⁵ Nahl Sûresi, 16/18, Bayraklı, Bayraktar, **Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur’ân-ı Kerim Meâli**.

³⁵⁶ Maide Suresi, 5/87-88.

³⁵⁷ A’raf Sûresi, 7/32.

³⁵⁸ Elmalılı, **Hak Dini Kur’ân Dili**, c:3, s.1799.

kıldığı bazı şeyleri (kendine) haram kılıyorsun? Allâh çok bağışlayıcıdır, rahmet kaynağıdır."³⁵⁹ Başkasını memnun etmek için de olsa Allâh'ın helal kıldığı herhangi bir şeyi haram görmenin, kabul edilemeyeceği ifade edilmiştir.

*“Şüphesiz dünya hayatı ancak bir oyun ve eğlencedir. Eğer inanır ve Allâh'a karşı gelmekten sakınırsanız, O size mükâfatınızı verir ve sizden mallarınızı (tamamen sarf etmenizi) istemez”*³⁶⁰ *“Kadınlar, oğullar, yük yük altın ve gümüş, salma atlar, davarlar ve ekinler gibi nefsin şiddetle arzuladığı şeyler insana süslü gösterildi. Bunlar dünya hayatının geçimliğidir. Oysa asıl varılacak güzel yer ancak Allâh'ın katındadır”*³⁶¹ gibi âyetler dünya işlerine dalıp âhireti tamamen unutanlara dünyanın fani olduğunu hatırlatmak içindir.

Kur'ân, hem dünya nimetlerine karşı bakış açımızı düzenleyip ondan istifade etmeyi, hem de dünyaya sarılıp, ahireti umursamayanlara karşı uyarılarla muhteşem bir denge gözetmektedir.

Dünya nimetleri hayatın tek gâyesi haline getirilmemeli, o nimetler Allâh'ın dinine ve insanlığın hayrına hizmetlerde kullanmak amacıyla elde edilmeye çalışılmalıdır. Bunun aksine dünya nimetleri nefsin her arzusunu yerine getirmek için kullanılırsa, zamanla o dünya nimetleri insanın kalbine girer ve helal-haram hassasiyeti gözetmeden hedefine ulaşır. Bu ise kişinin iman ateşinin sönmesine ve tamamen dünyevi bir anlayışla hayatını devam ettirmesine netice verir.

Müslüman, dünyayı ihmal edip sadece âhiretini kazanmaya çalıştığında ise ruhbanlaşır (hristiyanlaşır). Dünyaya ilgisi azalan insan bilim, fen, teknoloji, kültür, fizik, kimya, tıp, hukuk, ekonomi, ticaret, sanat, sinema, spor gibi dallardan uzaklaşır ve bunun neticesinde yobazlaşır. Eğer müslüman âhireti ihmal edip de tamamen dünyaya yönelirse materyalist olur (yahudileşir).

Allâh Teala dünya ahiret dengesi esasını Kur'ân'da dua örneğinde göstermektedir: *“Rabbimiz! Bize dünyada da iyilik ver, âhirette de iyilik ver ve bizi ateş*

³⁵⁹ Tahrîm Sûresi, 66/1.

³⁶⁰ Muhammed Sûresi, 47/36.

³⁶¹ Âl-i İmran Sûresi, 3/14.

azabından koru”³⁶² Öyleyse; *“Haramlığı size okunanların (bildirilenlerin) dışında bütün nimetler size helal kılındı”* ³⁶³ âyetinden ilham alarak, haram sınırları belirlenmeli ve haramlardan uzak durulmalıdır. Sırat-ı müstakim, denge ve istikamet yolu tercih edilmelidir.

3.3.1. Hz. Peygamber’de Dünya – Âhîret Dengesine Örnekler

Müslümanların zihninde yaygın olan Hz. Peygamber algısı, örnek alınması mümkün olmayan bir yaşam şeklidir. Bazı anlatımlarda Hz. Peygamber yaşamı mucizelerle dolu olan, gökyüzünde kendisini güneşten koruyan bulutla hareket eden, hasta olanlara tükürüğüyle şifa veren, geceleri ayakları şişinceye kadar ibadet edip sabahlayan, gündüzlerini oruçla geçiren, genel olarak beslenmesi hurma ve su olan bir Peygamberin hayatın içine çekilip örnek alınması mümkün değildir. Oysa ki Cenâb-ı Hak; *“Gerçek şu ki, Allâh’ı ve Ahiret Günü’nü (korku ve umutla bekleyen) ve O’nu her daim anan kimseler için Allâh’ın Elçisi güzel bir örnek teşkil eder.”*³⁶⁴ buyurmaktadır. En güzel örneğin Hz. Peygamber (sav) olduğunu bilindiğine göre örnek alınacak bir peygamberin elbetteki sünnetullah dairesinde hareket ettiği gerçeği bilinmelidir. Ancak böyle bir peygamber örnek alınabilir. Tüm peygamberler sünnetullah dairesinde hareket ederek ümmetlerine örnek olmuşlardır. Bir başka âyette: *“...Peygamberin size şahit olması, sizin de insanlara şahit olmanız için, O, gerek daha önce (gelmiş kitaplarda), gerekse bunda (Kur’ân’da) size "müslümanlar" adını verdi...”* ³⁶⁵ buyrulurak müslümanlar için rol-modelin, Hz. Peygamber olduğu ve ondan alınan rehberlikle insanlara örnek olunması istenilmektedir.

Hz. Peygamber zamanındaki müşriklerin peygamberi görmek istedikleri tutumla günümüzdeki bazı peygamber anlatımlarının örtüştüğü görülmektedir. Kur’ân böyle bir algıyı kesinlikle reddetmektedir: *“İnkârcılar, ‘Muhammed’e onu desteklemek üzere bir melek gönderilse (biz de görsek) olmaz mıydı?’ derler...”*³⁶⁶

³⁶² Bakara Sûresi, 2/201.

³⁶³ Hac Sûresi, 22/30.

³⁶⁴ Ahzâb Sûresi, 33/21.

³⁶⁵ Hac Sûresi, 22/78.

³⁶⁶ En’am Sûresi, 6/8.

“Küfürde direnenler şöyle diyorlar: -Böyle peygamber mi olur? O da diğer insanlar gibi yiyor içiyor, çarşı pazar dolaşıyor. Hiç olmazsa onun yanına bir melek verilmeli ve halkı onunla birlikte uyarmalıydı! (Madem böyle bir şey olmuyor) hiç değilse kendisine bir hazine indirilmesi ya da onun da bizim de içinden yiyip içebileceğimiz bir bahçesinin olması gerekmez miydi? -”³⁶⁷

“İnkarcılar, ‘Tanrısından Muhammed’e, açıkça görebileceğimiz bir mucize indirilseydi ya!’ demektedirler. Sen onlara de ki: ‘Mucize indirmek Allâh’ın elindedir. Bilin ki ben sadece uyarıcıyım.’ Hem kendilerine okunan bu kitabı sana indirmemiz (mucize olarak) onlara yetmiyor mu? Şüphesiz bu Kur’ân’da dünya ve ahrette mutlu olmanın yollarını gösteren ilke, uyarı ve öğütler vardır, fakat bunu yalnızca inanan kimseler anlar.”³⁶⁸

Hiz. Peygamber her meselede olduğu gibi Dünya-Ahiret dengesi yönüyle de örnek olmuştur. O dünya hayatını Âhirete giden yolda bir engel olarak değil ahiret hazinesini açan anahtar olarak görmüştür. *“Dünya Âhiretin tarlasıdır”³⁶⁹ “Hiç ölmeyecekmiş gibi dünyaya, yarın ölecekmiş gibi Âhirete çalışın.”³⁷⁰ “Sizin hayırlınız dünyası için ahiretini, ahreti de için dünyasını terk etmeyendir.”³⁷¹* gibi hadislerle Bir müslümanın dünya hayatına bakışının nasıl olması gerektiği açık bir şekilde ifade etmiştir. Hiz. Peygamber’in sözlerine, davranışlarına hatta dualarına bakıldığında, ne kadar hayatın içinde olduğu, herşeyi sünnetullah dairesi içerisinde değerlendirdiği görülmektedir. Hiz. Peygamberin dünya – ahiret dengesine örnek gösterilecek hadisi şerifler şu şekildedir:

Peygamber Efendimiz kendilerini nafîle ibadete adayıp her gece uyumadan namaz kılmaya, yılın her gününde oruç tutmaya ve evlenmeyerek kadınlardan uzak kalmaya niyet eden ve bu suretle sözde kendi sünnetini yaşamaya özenerek dünya hayatını ihmal edenlere “Ben, Allâh’tan, hepinizden daha çok korkarım, O’ndan

³⁶⁷ Furkân Sûresi, 25/7-8.

³⁶⁸ Ankebut Sûresi, 29/50-5.

³⁶⁹ El-Aclunî, Ebu’l Fidâ İsmâil b. Muhammed, **Keşfü’l-Hafa**, (Beyrut, Daru İhyai’t-Turasi’l-Arabi, 1351) c. I/412, No: 1320.

³⁷⁰ Beyhakî, **Sünenü’l-Kübra**, c. III, s.19.

³⁷¹ El-Hindî, Alauddin Ali El-Müttaki b. Husamuddin, **Kenzü’l-Ummal fi Süneni’l-Akval ve’l-ef’al**, (Beyrut, Müessesetü’r-Risale , 1979) c.III/238, hn: 6336.

hepinizden daha fazla çekinir ve sakınırım. Lakin ben, (nafîle) orucu bazen tutarım, bazen de tutmam, (gece) namazını bazen kılarım, bazen de kılmam, uyurum. Hanımlarla da evlenir (ve birlikte olurum). Kim benim bu sünnetimden yüz çevirir (ve kendine göre bir yol izlemeye kalkarsa), biliniz ki o, benden değildir.”³⁷² buyurarak sahabileri uyarmıştır.

*Kur’ân; “Ey Âdemoğulları! Allâh’a kulluk olsun diye, yapıp ettiğiniz her işte, kendinize çeki düzen verin, yiyip için, fakat saçıp savurmayın; çünkü Allâh savurganları sevmez.”*³⁷³ buyurarak insanlara sosyal hayat içinde lükse ve israfa kaçmadan kendine çeki düzen vermelerini öğütlemektedir. Bu âyeti açıklayan Hz. Peygamber, maddi durumu iyi olmasına rağmen kılık-kıyafetine dikkat etmeyen bir sahabiye şöyle uyarmıştır; *“Yiyiniz, içiniz, sadaka veriniz ve giyiniz. Ancak kibirlenmeyin ve israf etmeyin. Şüphesiz Allâh (cc) nimetinin eserini kulunun üzerinde görmek ister.”*³⁷⁴

Hz. Peygamber vahiy vazifesini aldıktan sonra *“Ey örtünüp bürünen (Peygamber!). Kalk da uyar.”*³⁷⁵ emriyle, çarşı-pazar dolaşıp İslam’ı birebir anlatmaya, mücadele etmeye başlamıştır. Hatta müşriklerin bunu garipsediğini Kur’ân şöyle anlatmaktadır. *“Bir de şöyle dediler: - Bu peygambere ne oluyor? Yemek yiyor, çarşılarda yürüyor. O’na bir melek indirilse de beraberinde bir davetçi olsa ya! (Meleğin O’nu tasdiki ile hak peygamber olduğunu bilsek ya.)-”*³⁷⁶ Müşriklerin peygamber tasavvuru erişilemez, olağanüstü güçleri olan bir varlıktı. Halbuki Hz. Peygamber onlar gibi etten kemikten bir insandı. Hz. Peygamber tamamen ahirete yönelik çalışsaydı, dünyadan elini-eteğini çekmiş olsaydı, sağlıklı bir dünya-ahiret dengesi kuramazdı. Halbuki O (sav) her yönüyle; güvenilirliğiyle, aile yaşamında, ticaretinde, devlet yönetiminde, komutanlığıyla, sporda rol-model olan bir peygamberdi.

Hz. Peygamber özellikle peygamberlik vazifesini almadan önce ticaretle meşgul olmuş, oniki yaşında iken amcası ile birlikte uzun bir ticaret yolculuğuna çıkmış, yirmibeş yaşında iken Hz. Hatice’nin kervanını ücret karşılığında bugünkü anlamda

³⁷² Buhari, Nikah 1; Müslim, Nikah, 5.

³⁷³ Â’râf Sûresi, 7/31.

³⁷⁴ Buhârî, Libas 1; İbn-i Mâce, Libas 23.

³⁷⁵ Müddessir Sûresi, 74/1-2.

³⁷⁶ Furkân Sûresi, 25/7.

genel müdür olarak Suriye'ye götürüp getirmiştir. Hz. Hatice ticarî zekasına güvenmeseydi tüm mal varlığını emanet etmezdi. O (sav) ticarî faaliyetlerinde insanların, tüm Mekkelilerin özellikle Hz. Haticenin güvenini kazanmış ve *“Rızkın onda dokuzu ticarettedir”*³⁷⁷ hadisiyle insanları ticarete teşvik etmiş ve yönlendirmiştir O (sav) kişinin helal yollardan çalışmasını, üretimde bulunmasını, ailesini geçindirmesini, fakire, yoksula yardım için imkânlar hazırlamasını yani iş ve aş kapıları açmasını Allâh yolunda cihâdla, gündüzleri nafîle oruç ve geceleri nafîle namazla geçirme ile bir tutmuştur.³⁷⁸ *“Hiçbir kimse kendi elinin emeği ile kazandığından daha hayırlı bir lokma asla yiyemez”*³⁷⁹ buyurarak Müslümanları dünya hayatında alın teriyle rızkını temin için çalışmaya teşvik etmiştir.

Hz. Peygamber'in *“Kuvvetli mümin, zayıf müminden hayırlıdır”*³⁸⁰ *“Doğru sözlü ve güvenilir bir ticaret adamı ahirette peygamberler, siddikler ve şehitlerle beraber olacaktır.”*³⁸¹ hadislerini dikkati nazara alarak Bozkurt'un da dediği gibi *“Müslüman fakiri ve yoksulu sevmeli; fakat fakirlik ve yoksulluğu asla sevmemeli; fakirlik ve yoksulluğun kişiye getirdiği gariplik ve acizlikten dolayı fakire ve yoksula karşı normalden ziyade merhamet ve hoşgörü göstermeli; ama fakirlik ve yoksulluğa karşı asla merhamet ve hoşgörü göstermemelidir.”*³⁸²

Allâh Resûlü birçok sosyal faaliyetlerde de bulunmuştur. Daha yirmi yaşlarında Hılfü'l-fudûl cemiyetinde (Mekke'de ister oranın halkından isterse dışarıdan olsun çeşitli şekillerde haksızlığa uğrayanların haklarını alma ve koruma amaçlı kurulmuş sosyal bir oluşum, topluluk) önemli görevler almıştır. Kâbe'nin inşası sırasında Hacerülesved'in nereye konması hususunda hakemlik yapmıştır. Zaman zaman yüzme, koşu, güreş, binicilik, okculuk, atıcılık vb. sportif faaliyetlerle de meşgul olmuştur. Birçok spor dalını da teşvik etmiştir. Hz. Peygamber'in, *“İki hedef arasında koşan kimsenin her adımı için bir hasene (iyilik) mevcuttur”, “Ok yarışı yapın, vücutça sertleşin, yalın ayak*

³⁷⁷ Suyûtî, *el-Câmiu's-Sağîr*, c.3, s. 244.

³⁷⁸ Buhârî, VI, 190.

³⁷⁹ Buhârî, II, 9.

³⁸⁰ Müslim, Kader,34

³⁸¹ Tirmizî, Buyu', 4.

³⁸² Bozkurt, M. İlyas, *Mukaddime*, s.160.

yürüyün"³⁸³ “Çocuklarınıza atıcılığı ve yüzmeyi öğretiniz”³⁸⁴ ve “Çocuğun babası üzerindeki hakkı, ona yazı yazmayı, yüzmeyi ve atıcılığı öğretmesidir”³⁸⁵ “Sizden birinizin, kendisine gam ve keder bastığı zaman yayını kuşanıp kederini onunla dağıtmasından başka yapacağı bir şeyi yoktur”, “Sizden biriniz oklarıyla oynamaktan (egzersiz yapmaktan) usanmasın”³⁸⁶ “Bir bayram günü Habeşli sporcular Peygamberimizin mescidinde gösteri yaparlar. Bu gösteriyi tasvip etmediği için durduran Hz. Ömer'e Peygamberimiz mani olur ve bu gösteriyi hanımı Hz. Âişe ile birlikte seyrederek ve hattâ: ‘Ey Habeşliler! Göreyim sizi’ diyerek onları teşvik buyurur.”³⁸⁷ vs. gibi sözleri müslümanları spor ve eğitime teşvik ettiğini göstermektedir.

O (sav), gerektiğinde istirahatata da zaman ayırmış, meşru bayram şenliklerine ve düğünlerde kutlamalara izin vermiş ve hatta bazılarında katılmış, çeşitli yarışlar tertiplemiş (güreş, okçuluk vs. gibi), davetlilere ikramlarda, ziyafetlerde bulunmuştur. Hz. Peygamber ashâbına her zaman güzel giyinmelerini, hoş koku sürünmelerini, bakımlı ve şık görünmelerini tavsiye etmiş ve “*Allâh güzeldir, güzelliği sever, güzel giyinmek kibir değildir, kibir (mazhar olduğun nimeti kendinden bilip) Hakk'ı reddetmek, halkı hakir görmektir.*” buyurmuştur.³⁸⁸

Sonuç olarak; Hz. Peygamber liderde olması gereken tüm vasıfları üzerinde taşıyan bir peygamberdir. O sırat-ı müstatami yakalamış, ifrat ve tefritten uzak bir yaşam sürdürmüştür. O (sav) bir denge insanıdır. Dünya için ahireti, ahiret için de dünyayı terk etmemiştir. Bugün, 21. Asrın dünyası hala O'nun eşsiz örnekliğini hasretle beklemektedir.

³⁸³ Heysemî, Nûreddin, **Mecmeu'z-zevâid ve menbeu'l-fevâid**, (Beyrut Dâru'l-Fikr, 1414 1982), c.5/136.

³⁸⁴ Ebu-Dâvûd, K. el-Cihâd, 61; Ahmed, Müsned, 6/264

³⁸⁵ Beyhakî, **ez-Zühdü'l-Kebîr**, s.165.

³⁸⁶ Müslim, 91.

³⁸⁷ Mansur Ali Nasif el-Hüseyni, **et-Tâc**, (çvr. Abdülvehhab Öztürk), 2. Baskı, Kahraman Yayınları, İstanbul, 2016, 5/288.

³⁸⁸ Müslim, 91.

3.4. KUR'ÂN EĞİTİMİ ALMAK

Kur'ân eğitimi çocukluktan ölüme kadar sürecek uzun soluklu bir süreçtir. Bu eğitim öğrenilmesi zor, ulaşılamaz bir eğitim değildir. Buradaki eğitimde tek şart sürekliliktir. Kur'ân eğitimini yanlış anlayarak ve belli eğitim dönemlerine hapsetmek Kur'ân'dan uzaklaşmaktır. Allâh Rasûlü (sav); *“Sizin en hayırlınız Kur'ân'ı öğrenen ve öğretenidir.”*³⁸⁹ buyurarak Kur'ân eğitimine önem vermiştir ve bunu elde edenlerin en hayırlılar sınıfında olacağını müjdelemiştir. Bu hadis-i şerifinden ilham alınarak Müslüman dünyasında Kur'ân Kursları ve birçok müesseseler açılmıştır. Kur'ân'ı yüzüne okumayla alakalı dersler verilmiş ve insanların Kur'ân'ı yüzüne okumalarına vesile olunmuştur. Fakat Kur'ân'ın sadece lafzıyla okutularak, arapça lafzını öğrenmek ve öğretmek, Kur'ân'ı öğrenmek ve öğretmek şeklinde algılanmıştır.

“Sizin en hayırlınız Kur'ân'ı öğrenen ve öğretenidir.” hadisi şerifiyle Kur'ân'ın sadece lafzını öğrenmek ve ezberlemek algılanmıştır. Halbuki Allâh Rasûlü'nün kendisi ve ashâbı arap olduğundan –sizin en hayırlınız Kur'ân'ın lafzını, elifbasını, öğrenen ve öğreteninizdir- manaya gelecek şekilde demesi mümkün değildir. Hz. Peygamber; toplumun arap olmasından dolayı Kur'ân'ın arapça lafzını değil, -Kur'ân'ın manasını, mantığını, hayata dair ilke ve prensiplerini öğrenen ve öğretenidir- demek istemiştir.

*“Daha iyi anlayabilmeniz için biz Kur'ân'ı Arapça olarak gönderdik”*³⁹⁰ âyetinde de belirtildiği üzere, İslâm'ın kaynağı olan Kur'ân'ın Arapça olarak gönderilmesi, İslâm'ın doğuş ve yayılış yeri olan Arap yarımadasında Hz. Peygamber (sav) ve etrafındaki ashâbının Arap olması cihetiyledir.”³⁹¹ O yüzden Tevrat Hz. Musa'nın kavminin diliyle İbranice olarak, İncil de Hz. İsa'nın kavminin diliyle Ârâmice olarak indirilmiştir. Eğer Kur'ân Türklere indirilecek olsaydı muhakkak ki Türkçe olarak indirilmiş olurdu. *“Biz her peygamberi, ancak kendi kavminin diliyle gönderdik ki, onlara (Allâh'ın emirlerini) iyice açıklasın...”*³⁹² *“Eğer biz onu başka dilde bir Kur'ân yapsaydık onlar mutlaka, ‘Onun âyetleri genişçe açıklanmalı değil miydi?*

³⁸⁹ Buhari, Fedailü'l-Kur'ân, 21.

³⁹⁰ Yusuf Sûresi, 12/2.

³⁹¹ Bozkurt, M. İlyas, **Mukaddime**, s.255.

³⁹² İbrahim Sûresi, 14/ 4.

Başka dilde bir kitap ve Arap bir peygamber olur mu?’ derlerdi...’’³⁹³ gibi âyetlerden de açıkça anlaşılacağı üzere Kur’ân’ın Arapça olmasının yegane hikmeti indirildiği kavmin dilinin Arapça olmasıdır. Bundan dolayıdır ki; kutsal olan Arapça değil, Allâh’ın kelamıdır.

Elbette ki ‘Kur’ân’ın lafzında insanın fitratına hitabeden mucizevî bir yön vardır. Bu yönüyle insan, Kur’ân’ı anlamadan da okusa, kalben, ruhen ve manen muazzam dereceler ve mertebeler kateder, Allâh’a yaklaşır. Nâfile ibadetlerin en mühimi Kur’ân okumaktır.’³⁹⁴ Evet bir insanın eline Kur’ân alıp anlamadan okuması ona müthiş bir lezzet, muazzam ibadet aşkı vereceği muhakkaktır. Hz. Peygamber’in; “Kur’ân-ı Kerim’den tek bir harf okuyana bile sevap vardır. Her hasene on misliyle değerlendirilir. Ben ‘Elif Lam Mim’ bir harf demiyorum. Aksine ‘Elif’ bir harf, ‘Lam’ bir harf, ‘Mim’ de bir harftir.”³⁹⁵ demesi Kur’ân’ın ibadet ve zikir maksatlı da okunacağını göstermektedir. Ama şu da bir gerçektir ki Kur’ân’ı lafzıyla okumak insana bir fayda sağlarsa manasıyla anlayarak okumak ise insana bin fayda sağlamaktadır.

Kur’ân’ın, hayata taşınmak isteniyorsa manasıyla birlikte okunması gerektiği buradan anlaşılacaktır. “Bu (Kur’ân) da bizim indirdiğimiz bereket kaynağı bir kitaptır. Artık ona uyun ve Allâh’a karşı gelmekten sakının ki size merhamet edilsin.”³⁹⁶ “Bu Kur’ân; kendisiyle uyarılsınlar, Allâh’ın ancak tek ilâh olduğunu bilsinler ve akıl sahipleri düşünüp öğüt alsınlar diye insanlara bir bildiridir.”³⁹⁷ âyetlerinde bahsedilen Kur’ân’a uymak, Kur’ân ile uyarılmak ve Kur’ân’dan öğüt almak elbetteki manasını bilmek ve idrak etmekle mümkündür. Kur’ân hayata tatbik edilmesi için gönderilmiştir. O bir hayat kitabıdır.

Kur’ân-ı Kerim mealleri ve tefsirleri okunmak sureti ile Cenâb-ı Hakk’ın vermek istediği emirler, anlatmak istediği hadiseler genel itibarıyla, ana hatlarıyla rahatlıkla anlaşılabilir. Böylece kişinin Cenâb-ı Hakk’ın mesajları hakkında bilgisi olur

³⁹³ Fussilet Sûresi 41/ 44.

³⁹⁴ Bozkurt, M. İlyas, **Mukaddime**, s. 256.

³⁹⁵ Tirmizî, Sevabü'l-Kur’ân, 16.

³⁹⁶ En’am Sûresi, 6/155.

³⁹⁷ İbrahim Sûresi, 14/52.

ve onu direkt Kur'ân'dan öğrenir, öğrendiği İslâmî bilgileri Kur'ân'a doğrulmuş olur ve Cenâb-ı Hakk'la kişi arasında bir ünsiyet hâsıl olur.³⁹⁸

*“Bir topluluk Allâh'ın evlerinden bir evde toplanır, Allâh'ın kitabını okur ve onu aralarında müzakere ederlerse üzerlerine sekinet (huzur) iner. Allâh'ın rahmeti onları kaplar ve melekler de etraflarını kuşatır. Allâh kendi katındakilere onlardan söz eder.”*³⁹⁹ hadisi şerifinde de Kur'ân'ı okuyup üzerinde müzakere etmenin yani âyet manalarının üzerinde tefekkür etmenin öneminden bahsedilmektedir.

Kur'ân, dünyada en çok anlaşılardan okunan kitaptır. Kur'ân lafzından okunarak sevap kazanmanın yanında anlayıp, hayata tatbik etmek için de okunan bir kitap haline dönüştürülmesi gerekir. Asıl sevabın Kur'ân'ı anlayıp amel etmekle kazanılacağı ve yine asıl hatimin Kur'ân'ın manasıyla birlikte okumak olduğu şuurunda olunmalıdır.

3.5. FITRATTAKİ (YARATILIŞ) ÖZELLİKLERİ KORUMAK

*“Yüzünü Allâh'ın fitratı olan hanif dinine çevir ki; Allâh insanları bu fitrat üzere yaratmıştır. Allâh'ın yaratma metodu değişmez. İşte bu kayyum olan (zaman, zemin, şahsa göre değişmeyen) dindir. Ancak gelgelelim ki insanların çoğu bunu bilmezler.”*⁴⁰⁰

Bu âyette ki ‘Yüzünü Allâh'ın fitratı olan hanif dinine çevir...’ ifadesi İslam dininin özünün Haniflik, Hanifliğin özünün de Allâh'ın fitratı olduğunu bildirilmektedir. Dolayısıyla İslam fitrat dinidir. İnsan ruhu da bu fitrata göre yaratılmıştır.

Hanif kelimesi "Tertemiz, arı, duru, pak" anlamlarına gelmektedir.

Fıtrat kelimesi, "ilk yaratılış" anlamına gelir.

Bu hususta Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: *“Her doğan, İslâm fitratı üzerine doğar. Sonra, anne-babası onu Hıristiyan, Yahudi veya Mecusi yapar.”*⁴⁰¹

³⁹⁸ Bozkurt, M. İlyas, **Mukaddime**, s. 257.

³⁹⁹ Müslim, Zikir, 38.

⁴⁰⁰ Rûm Sûresi, 30 /30.

⁴⁰¹ Buhârî, cenâiz 92; Ebû Dâvut, sünne 17; Tirmizî, kader 5.

Bu hadisten, insanın doğduğu andaki masumiyeti ve saflığının fitrat ile ifade edebileceği sonucu çıkarılabilir. Hicr Sûresi 29. Âyette; “*Onu şekillendirip içine ruhumdan üflediğim zaman onun için saygı ile eğilin.*”⁴⁰² buyurulmaktadır. Burada geçen -...*ona ruhumdan üflediğim zaman...*- ifadesinden Allâh’ın kendi karakterinin bir yansıması olan Kur’ân Ahlâkının insan fitratına doğuştan yerleştirildiği anlaşılmaktadır.

Özetle buradan anlaşılmaktadır ki; Cenâb-ı Hakk Kur’ân’daki emir, yasak ve tavsiyelerle yani Haniflik ile insanda adeta yeni doğmuş bir çocuğun masumiyetini hedeflemektedir. Kur’ân ahlakını tam manasıyla yaşayan insanlar zamanla adeta yeni doğmuş bir çocuğun masumiyetine, saflığına ve paklığına ulaşır. Buna tasavvufta da Safiyye mertebesi denir.

İnsan servetini, malını-mülkünü, dış etkenlerden koruduğundan daha fazla kendi fitratını korumalıdır. Mücâhid ruhlu insan olmanın ana ölçüsü fitratı korumaktır.

İşte mücâhid ruhlu insanlarda bulunması gereken en önemli vasıflardan beş başlığı tezimizde inceledik. Bu vasıfları üzerinde barındırmayan kişi Cihâd’ın özünü ve Savaşmanın hakikatini asla anlayamaz.

---

⁴⁰² Hicr Sûresi, 15 /29.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İSLAMÎ CİHAD ADIYLA ÇIKAN TERÖR ÖRGÜTLERİ

4.1. TERÖR ÖRGÜTLERİNİN FİKRÎ ALT YAPISI

İşid başta olmak üzere el-Kaide, Taliban, Boko Haram, eş-Şebab, Fetö/Pdy ve el-Mehdi gibi İslami cihâd adıyla çıkan, fakat Kur'ân ve Hz. Peygamber'in uygulamalarıyla taban tabana zıt bir tutum sergileyen bu terör örgütleri radikal-selefi anlayışın içerisinde çıkmaktadır. Selefilik'in özetle karakteristik özelliklerine bakıldığında sadece nakli (hadisi) esas alan, akli devre dışı bırakan, pozitif bilimlere, sanatı ve ticareti günah tellakki eden, Arap örf ve geleneklerini dinin aslî unsuru haline getiren ciddi problemleri olan bir akım olduğu görülür. Selefilik'in Malikilik, Hanbelilik ve Vahhabilik olmak üzere üç önemli kolu vardır. Bu kollardan en soft olanı Malikilik, en radikal olanı ise Vahhabiliktir.⁴⁰³ İşid başta olmak üzere, el-Kaide, Taliban, Boko Haram, Fetö/Pdy gibi kendini İslamî cihâd örgütü olarak nitelendiren radikal terör örgütleri genellikle Vahhabilik'in içerisinde çıkmaktadır. Bu mihvalde Vahhabilik mezhebinin iyi bilinmesi, bugünkü İslamî cihâd sloganıyla çıkan terör örgütlerini tanımada kolaylık sağlayacaktır.

4.1.1. Radikal-Selefi Anlayış Tarzı

Cihâdla ilgili hükümleri hayata tatbik açısından Hz. Peygamber ve İslam'ın ilk neslin'in, yaşadığı deneyimi de yansıtır şekilde her türlü ideolojiden arındırılmış şekliyle anlatılmalıdır. Cihâd hükmünün 5N 1K (Ne-Nerede-Ne Zaman-Nasıl-Niçin-Kim) çerçevesinde değerlendirilmelidir. Bu şekilde anlatıldığında gelecek nesiller açısından Kur'ân ahkâmının kıymeti, geçerliliği ve uygulanabilirliği bakımından sağlıklı bir fikir ve görüş edinme imkanına sahip olunur. Ne yazık ki radikal-geneksel yapı da, konu bu şekilde ele alınmamakla birlikte, tam aksine cihâdla ilgili son tahlilde hükümlerin Medenî ayetlerdeki "ehl-i küfre karşı topyekûn savaş" hükmüyle sabitlendiği vurgulanmıştır. Böylece cihâd meselesi söz konusu hükümlerin her zaman ve zeminde genel-geçer olduğu yönünde bir sonuca bağlanmıştır.

⁴⁰³ Detaylı bilgi için bkz. Muhammet İlyas Bozkurt, **İnhiraf-Kırılma- 2: İslam Mezheplerinin Analizi**, (İstanbul: Revizyon Medya, 2015), Selefiye Mezhebinin Felsefi Alt Yapısı ve Selefiye Mezhebi Bölümleri).

İslam dünyası'nın en az birkaç yüzyıllık cehalet karanlığına saplanması ve batı karşısında çok yönlü mağlubiyetinin yanında cihâd, kıtâl ve zimmîlikle ilgili ayetlerin uygulama alanı kaybolmuş ve bu ayetlerin nasıl anlaşılması gerektiği hususunda ciddi soru işaretleri oluşmuştur. Bu ortamın oluşmasında radikal-gelenekçi yaklaşımının etkili olduğu görülmektedir.

Batı dünyasına nefretle bakan, tefsir ve fıkıh birikiminde hakim anlayışa sahip olan radikal-gelenekçi yaklaşımdır. Bu yaklaşım tarzı şii alimlerden, bazı sünnî müelliflere, cihâdçı selefi hareketlerden İşid/Daeş gibi terör örgütlerine kadar oldukça geniş yelpazede ve farklı tonda kendisine taraftar bulmakta ve savunulmaktadır. Örneklerle bu yaklaşım tarzı daha iyi anlaşılacaktır.

Meşhur Tabiin müfessir Mücâhid'in "Putperestlerle (müşrikler) İslam için Ehl-i kitaba da cizye için savaşılır." ifadesi erken dönem cihâd anlayışını ve galibiyet neticesi oluşan özgüven psikolojisini göstermektedir.⁴⁰⁴

İbn Hazm'a göre Tevbe Suresi 9/ 5. ayetteki "Müşrikleri yakaladığınız yerde öldürün." ifadesi İslam dinini kabul etmeyen tüm inkarcılar için geçerlidir. Buna göre, çocuk, kadın yahut yaşlı fark etmeden, tüm dini inkar edenler öldürülebilir.⁴⁰⁵

İbn Teymiyye'ye göre Hz. Peygamber'in davetinin ulaştığı herkes İslam dini kabul etmelidir. Aksi yönde davranan herkesle savaşmak vaciptir. Zira savaş'ın nihai hedefi fitne (küfür/şirk) ortadan kaldırıp, dini yalnızca Allâh'a has kılmaktır.⁴⁰⁶

Muhammed el-Bakır'a göre, "Allâh Muhammed'I beş kılıçla gönderdi; bu beş kılıçtan biri Arap müşrikler içindir. Allâh onlar hakkında Tevbe Suresi 2. Ayette "Müşrikleri ele geçirdiğiniz yerde öldürün" buyurdu. Bu ayetteki 'fe-in tâbû' lafzı, şayet iman ederlerse anlamındadır. Buna göre Arap müşrikler ya katledilmek ya da İslam'ı

⁴⁰⁴ El-Kufî, Ebû Zekeriyâ Yâhya b. Adem b. Süleymân, **Kitab-‘ul Harâc**, (nşr. Ahmed Muhammed Şâkir), (Kahire, 1987), s. 67.

⁴⁰⁵ İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed, **el-Muhallâ**, (nşr. Abdurrahmân el-Cezirî), (Kahire, 1349), c.7, s. 296,297, 345-346.

⁴⁰⁶ İbn Teymiyye, Ebu'l-Abbas Takiyyüddin Ahmed b. Abdilhalîm, **es-Siyâsetü's-Şer'iyye fi Islâhi'r-Râi ve'r-Raiyye**, (nşr. Ali b. Muhammed el-İmrân), (Cidde, Dâru Âlemi'l- Fevâid, trs.) s. 153, 158, 163.

benimsemek durumundadır. Bir başka seçenek yoktur.”⁴⁰⁷ Ayrıca “Tevbe Suresi 33. Ayetteki ‘*li yüzhirahü ale’ d-dini küllih*’ ifadesi Hz. Peygamber’in peygamberliğini kabullenmeyen tek kişi kalmamak üzere İslam dininin hakim kılınması anlamındadır.”⁴⁰⁸

Mevdûdi, İslam’ın hoşgörü ve barıştan yana tutumunun bir tarafa bırakıp şu şekilde beyanları olmaktadır: “Sadece küfür ve şirkten dönüp tövbe etmekle mesele bitmez; dahası, onlar (müşrikler) namaz kılmak ve zekat vermek mecburiyetindedir. Bu şartlar yerine getirilmedikçe müşrikler küfürden vazgeçip İslam’ı benimsemiş sayılmazlar. Hz. Ebubekir Resûlullah’ın (sav) vefatından sonra namaz kıldıkları halde zekatı reddedenlere savaş açmanın gerekçesini bu ayete dayandırmıştır...”⁴⁰⁹

Kutub, “dinde zorlama yoktur” ayetini te’vil ile adeta yok sayarak şu ifadelerle yer vermektedir: “Kur’ân dinde/inançta zorlama(ikrah) olmadığı bildirdiği halde, Ehl-i kitabın tam manasıyla yenilgiye uğratılıp cizyeye mahkum edilmesiyle ilgili ayetteki hüküm ne anlama gelir? denirse, bunun anlamı ilgili ayetlerde zikredilen olumsuz sıfatları sebebiyle; Ehl-i kitabın inanç ve amel düzleminde Allâh’ın dinine karşı fiilî savaş halinde olmasıdır. Yani onlar ilgili ayetlerde bâtil inançlarından dolayı İslam ve tevhid inancına karşı zaten savaş açmış durumdadır.”⁴¹⁰

Mevdûdi ve Seyyid Kutub’un savunuların radikal-selefi cihâd anlayışı, Şii kesiminde Muhammed ve Hüseyin et-Tabatabâi ve Mekârim eş-Şirâzi gibi isimlerce de savunulmuştur. Bakara 2/193. Ayette geçen “fitne”, Tabatabâi’ye göre Bakara 2/193. Ayetler çerçevesinde şirk inancına karşılık gelir. çünkü bu ayetler doğrudan müşriklerle ilgilidir. Dinin Allâh’a ait olmasından maksat putlara tapınılmayıp, tevhid inancının benimsenmesidir. Ehl-i kitapla savaşmanın gerekçesi ise onların batıl inançları karşısında tevhidi yüceltmek ve İslam’ı diğer bütün dinlere hakim kılmaktır.”⁴¹¹

Radikal-Selefi anlayışın aksine Modernist akım’dan olmasına rağmen Abduh ve Reşid Rıza’nın Bakara 2/190-193. Ayetler bağlamında “fitne” kelimesi ve dinin

⁴⁰⁷ Serahsî, Ebû Bekr Şemsü’l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed, **Şerh Kitâbi’s-Siyer’il- Kebîr**, (çvr. M. Said Şimşek, İbrahim Sarmış), Eğitaş Yayınları, C.5., İstanbul, 2001, c.1, s.13.

⁴⁰⁸ El-Ayyâşî, Ebû Nasr Muhammed b. Mes’ud, **Tefsîru’l Ayyâşî**, (Beirut, 1991), c. 2, s. 83,93.

⁴⁰⁹ Mevdûdi, **Tefhimu’l-Kur’ân**, c. I, 134-135.

⁴¹⁰ Kutub, Seyyid, **Fî Zilâli’l-Kurân**, c.IV. 189-190.

⁴¹¹ Et-Tabatabâi, Muhammed Hüseyin, **el-Mizân fi Tefsîri’l-Kur’ân**, (Beirut, 1997), II. 63.

Allâh'a ait olması meselesiyle ilgili görüşleri de oldukça dikkat çekicidir ve makul açıklamalarda bulunmaktadır. Bakara 2/193. Ayetteki fitne lafzını din ve vicdan özgürlüğüne karşı baskı, zulüm ve şiddet unsuru olarak kullandıklarını yorumlamaktadır.⁴¹² Bu yorumu Hac 22/39-40. Ayetlerle ilişkilendiren Abdurrahman ve Reşit Rıza'ya göre “-dinin Allâh için olması’ndan- maksat da özet olarak şunları ifade etmektedirler: Herkesin inancı Allâh'a has kılması, Allâh'tan başka inanç düzeyinde hiçbir kimseden korkulmamalı, inancını yaşamakta insanların hür iradelerine bırakılmalı, bu konu hakkında insanlar baskı ve zulme maruz bırakılmamalıdır.”⁴¹³

Yine modernist akım'dan olan Fazlur-Rahman “İslam kılıçla yayılmıştır” iddiasına verdiği cevap özet şeklinde ve Kur’ân ve Sünnet dairesinde değerlendirildiğinde kabul edilecek beyanlarda bulunmuştur: Kılıçla yayılan İslam dini değildir. Kur’ân’ın emrettiği Allâh’ın düzenini yer yüzünde tesis edebilmek için İslam’ın siyasi alanları kılıçla genişletilmiştir. Bir kimse Kur’ân’ın cihâd anlayışını, İslam’ın öngördüğü şeyleri tesis etmek yerine topraklarını genişletmek amacıyla cihâd yaptığını söyleyebilir. Şuna da ifade edelim ki, cihâd unsuru çok çeşitlidir. Silahla cihâd, onlarca cihâd başlığının sadece bir tanesidir. Fakat hiçkimse İslam’ın silahla yayıldığını söyleyemez. Şarlman’ın Alman kavimlerini toplu olarak Hristiyanlığı kabule zorlamasının ve bu dinden ayrılanları cezalandırmaya yönelik faaliyetlerinin İslam tarihi boyunca bir benzeri kesinlikle yoktur. Fakat lokal anlamda ve istinaî durumlardan ötürü İslam’ı genişletme adına bazı olaylar gerçekleşmiş olabilir.⁴¹⁴

Son olarak cihâd konusunda selefi (geleneği) ve modernist yaklaşım tarzlarından daha gerçekçi ve isabetli yorumlarıyla Derzeze’nin maddeler halinde görüşlerine yer verilecektir:

1. İslam’da hiçbir neden olmaksızın savaşmaya ve savaşta sınırı aşmaya kesinlikle izin yoktur. Bakara 2/193. Ayetteki fitne lafzını şirk veya küfür olarak izah edilmesinin isabetli olmadığına dikkat çekerek bu ayeti şöyle yorumlamıştır: Allâh’ın dinine davet özgürlüğünü ve bu davete icabet edenlerin can güvenliğini sağlayıncaya

⁴¹² İbn Âşûr, **et-Tahrîr ve't-Tenvîr**, c. II, s.202.

⁴¹³ Reşid Rıza, **Tefsîru'l-Menâr**, (Beyrut, Dâru'l-Fikr, t.y. 1947), II. 170-171.

⁴¹⁴ Fazlur Rahman, **Ana Konularıyla Kur’ân**, (çev. Alpaslan Açıkgenç), (Ankara, 2003), s.111-112

kadar müşriklerle savaşın. Ayetteki “Şayet vazgeçerlerse” ifadesi ise müşriklerin, düşmanca tutumlarına ve saldırganlıklarına son vermelerine, insanlarla Allâh’ın dini arasından çekilmelerine, müslümanların dini özgürlüklerini kısıtlamalarından vazgeçmelerine atıfta bulunarak açıklar.

2. Klasik dönemlerdeki müfessirler Bakara 2/190-194. Ayetlerde belirtilen şartlı savaş hükmünün Tevbe 9/ 5, 11, 36. Ayetlerle kaldırıldığını, böylece hükmün genel-geçer olduğunu savunmuşlardır. Oysa Tevbe Sûresi’nin bu ayetleri Hz. Peygamber ve müminlerle barış antlaşması bulunan ve antlaşmayı bozan müşriklerle ilgilidir. Kaldı ki Mümtehine 60/8. Ayetinde “Din uğrunda size savaş açmamış, sizi yurdunuzdan çıkarmaya kalkışmamış müşriklere gelince, Allâh onlarla iyi ilişkiler kurmanızı, kendilerine adaletli davranmanızı yasaklamaz. Çünkü Allâh adaletli davranmanızı sever.” denilmektedir. Ayrıca Hz. Peygamber’in barış teklifinde bulunan müşriklerin, antlaşmalarını reddedip kabul etmediği, barış tekliflerini geri çevirdiği ya da savaş esnasında eman isteyen kişilere eman vermediği konusunda hiçbir haberin olduğu bilinmemektedir.

3. Hz. Peygamber hangi toplumla savaşmış veya askeri birlik göndermişse bunun haklı öldürme sebeplerin’in şunlar olduğunu söylemektedir:

- Saldırıya karşılık vermek.
- Düşman saldırısında dökülen müslüman kanının hakkını almak.
- Herhangi bir sıkıntıyı ortadan kaldırmak.
- Antlaşmayı bozmak gibi ihaneti cezalandırmak
- Düşmana destek verip, müslümanlara karşı tuzak kuranları hizaya getirmek.
- İslâma davet özgürlüğünün tüm baskıcı unsurlardan temizleme gibi ya meşru müdafaa anlamında savaşmıştır ya da mazlumun müdafaaı açısından savaş açmıştır.

Kur’ân’da tüm kâfirler ve/veya müşriklerle savaşılması hususunda temel bir hüküm beyan edilmiş olsaydı, Hz. Peygamber her zaman ve zeminde gayri müslimlerle ve müşriklerle sürekli savaşması gerekirdi. Halbuki böyle bir durum ne Hz. Peygamber döneminde ve ne de dört halife döneminde gerçekleşmiştir.

4. Seyf (kılıç) ayeti diye bilinen Tevbe 9/5. Ayetin, Allâh yoluna hikmet ve güzel öğütlerle davette bulunulması, gayri müslimlerle mümkün olan en güzel şekilde mücadele yapılması, dinde zorlamaya yer verilmemesi, müslümanlarla savaşmayan ve onları yurtlarından çıkarmaya çalışmayan kimselere adil davranılması gibi ilkesel hükümleri, Tevbe 5. Ayet hepsini nesh ettiği hakim olan görüşün isabetsiz olduğu kanaatindedir. Buradaki hükmün kendileriyle antlaşma yapılan müşriklerin, antlaşmayı çiğnedikleri için yapılan saldırıyla alakalı olduğunu söylemektedir. Dolayısıyla ayetin tüm müşrikleri kapsadığını mümkün değildir. Aynı durum ehli kitab için de geçerlidir.⁴¹⁵ Yine bu tespit “Allâh’tan başka ilah olmadığı gerçeğini söyleyecekleri vakte kadar insanlarla savaşmaya memur kıldım.” Mealindeki hadis için de söz konusu edilebilir. Zira bu hadis vürud bağlamından koparılarak, zâhiri manasıyla amel edildiğinde, dinde zorlamanın olmadığı, din konusunda kendileriyle savaşmayanlara karşı adil davranılması gibi temel Kur’ân’ın hükümleriyle çelişmektedir. Halbuki Sünnet’in Kur’ân’ın hükümleriyle çelişmesi söz konusu değildir. Bu sebeple söz konusu hadisin de müslümanlarla antlaşmalarını bozan ve düşmanca davranan müşriklerle ilgili olduğunu söylemek gerekir.⁴¹⁶

5. Cihâd ve Kıtâl konusunda Kur’ân’ın ve Hz. Peygamber dönemindeki uygulamanın gayri müslimleri zorla İslam’ı kabul ettirme gibi bir amaç taşımadığını belirtmektedir. Ayrıca Nisâ 4/94 ve Tevbe 9/29. Ayetlerde belirtilen İslâmi cihâdda hedefin ganimet olmadığına dikkat çekmektedir.⁴¹⁷

Kur’ân Yolu Tefsirinin’de yorumları Derveze’ye benzer niteliktedir: Kuşkusuz barış zamanlarında barışın kuralları savaş zamanlarında da savaşın kuralları geçerlidir. Önceki âyetin (Bakara 2/190) ikinci bölümünde müslümanlara haksız saldırılara ve her türlü aşırılığa sapsmaları yasaklanarak savaşın temel ahlâk ilkesi açıkça belirtildikten sonra, burada da düşmana hücum ederek askerlerinin yakalanıp öldürülmesi savaşı kazanmanın gereği olarak ortaya konmaktadır. Zira savaşa kazanmak için girilir. İnsan gücünün birinci derecede önem taşıdığı bir savaşı kazanmanın ilk şartı da –özellikle

⁴¹⁵ Ateş, Süleyman, Yüce Kur’ân’ın Çağdaş Tefsiri, (İstanbul, 1988), I. 332-336, IV.30-31, 58-59. Süleyman Ateş’in Bakara 2/190-194, Tevbe 5 ve 29. Ayetlere ilişkin benzer yorumlara bkz.

⁴¹⁶ Derveze, Muhammet, İzzet, **et-Tefsîru’l-Hadîs**, Tunus, 2008, VI. 326-334.

⁴¹⁷ Derveze, Muhammet, İzzet, **ed-Düstûru’l-Kur’ânî**, (Beyrut, Dımaşk, 1981), c. I. 405-419.

klasik savaş şartlarında– düşmanın insan gücünü kırmaktır. Hayatın gerçeklerinin, kötülükleri önlemede savaşmayı gerekli kıldığı durumlarda “barışçılık”tan söz etmek anlamsızdır. Kur’ân-ı Kerîm olması gerektiği kadar barışçıdır. Bununla birlikte müslümanın sebep olmadığı bir savaşta teslimiyetçi davranmayı veya girişilen bir savaşı kazanmanın gereklerini, hümanist olduğu ileri sürülen ütopyik fikirlere feda etmeyi de onaylamaz. “Haksızlık etmeme ve haksızlığa uğramama”yı emreden âyet (Bakara 2/279) Kur’ân’ın bu husustaki temel kuralı olarak alınmalıdır.⁴¹⁸

İslam dünyasında İslam ve cihâd ile din referanslı şiddet arasında bağlantı kurulmasına vesile olan selefi karakterli radikal-cihâdcı hareketlerdir. Daha özel anlamda el-Kaide, İşid, en-Nusra, Boko Haram gibi örgütler söz konusu ayetleri anlama tarzlarını irdelemek yerine yukarıda anlattığımız İslam geleneğindeki radikal-selefi anlayışın fikrî-ilmî referanslarını genel-geçer kabul etmektedirler. Ayrıca daha vahim olanı bu anlayış, şiddetle özdeşleşmiş bir cihâd anlayışını yukarıda anlattığımız selefi alimlerin görüşleriyle temellendirmektedirler. Bütün bunları bertaraf etmenin yanında cihâd ayetlerinin günümüz dünyasında nasıl anlaşılması gerektiği hususunda teklifler sunulması, ilmî-fikrî anlamda eserler üretilmesi, sağlıklı cihâd anlayışına katkı sağlayacağı kanaatine varılmaktadır.

4.1.2. Vahhabiliğin Ortaya Çıkışı ve Tarihsel Süreç

Vahhabilik, Muhammed b. Abdilvehhab’tan adını almaktadır. Muhammed b. Abdilvehhab 1703 tarihinde bugünkü Riyad şehrine yakın bir yer olan Uyeyne’ de doğmuştur. Riyad, Necid bölgesinde bir şehirdir. Babası Uyeyne kadısı ve devrin önemli bir Hanbeli alimidir.⁴¹⁹ İlk eğitimini babasının yanında tamamlayan Muhammed b. Abdülvehhab daha sonra Mekke ve Medine’de hadis tahsiline devam etmiştir. Burada Selefiye metodunu öğrenmiş ve İbn-i Teymiye’nin fikirleri ile tanışmış ve İbn-i Teymiye’ye hayran olmuştur. Yıllar sonra Basra’ya gitmiş, Basra’da Hanefi ve Mutezile alimleriyle tartışmış ve bu mezheplerin ana felsefelerini öğrenmiştir. 1726 yılında Riyad’ın kuzeyinde Hureymila kasabasına gelmiştir. 1740 yılında babasının ölümü

⁴¹⁸ Karaman, Akın, a.g.e., I. 194.

⁴¹⁹ Rafeq, Abdul-Kerim, (2011), “Farklı Bir Güç Dengesi: 18. ve 19. Yüzyılda Avrupa ve Ortadoğu”, Editör: CHOUEIRI, Youssef, **Ortadoğu Tarihi**, (İstanbul: İnkılap Yayınları, trsz.), s. 273-294.

üzerine aşiretinin başına geçen İbni Abdülvehhab, Vahhabiliği ilan etmiştir.⁴²⁰ Önce Uyeyne emiri (kralı) Osman bin Hamd bin Muammer ile (1740) daha sonra Der'iyeye emiri Muhammed bin Suud'la anlaşarak (1744) I. Suudî Devleti'nin temellerini atmıştır. Bu tarihten (1744) sonra kırk sekiz yıl boyunca kılıç zoruyla Necid bölgesine hakim olmuştur. 1792'de ölmüştür.⁴²¹

Osmanlı, Arabistan yarımadasının batısını kuzey-güney istikametinde fethetmiş ve Yemen'e kadar ulaşmıştır. Fakat hiçbir zaman Necid bölgesini fethetmemiş ve fethemeye de kalkışmamıştır. Hem tamamına yakını çöllerden oluşan verimsiz ve “non-stratejik” toprakları, hem de iptidai yaşayan bedevi halkı nedeniyle Necid Osmanlı'nın ilgi alanına girmemiştir.⁴²²

Bu durum stratejik bir boşluk oluşturmuş ve Vahhabiliğin Necid topraklarının tamamına hakim oluncaya kadar Osmanlı'nın durumdan haberdar olmamasına sebep olmuştur. Fakat 1802 tarihine gelindiğinde artık Vahhabiler Necid çölleri ile yetinmeyip Arabistan yarımadasının geriye kalan kısmını da talep etmeye başlamışlardır. 1803 yılında Necef şehrinde, Muharrem ayının onuncu günü, Kerbela törenlerine katılan binlerce Şii'yi kılıçtan geçirerek ikinci Kerbela olayını yaşatmışlardır.⁴²³ Bu olay Osmanlı'nın Vahhabi tehlikesini ilk olarak fark etmesini sağlamıştır. 1803 yılında Vahhabiler Taif'i işgal etmiş, şehri yağmalamış, malları ganimet hukuklarına göre pay etmiş, insanları öldürmüş, kütüphaneleri ateşe vermişlerdir. Fıkıh, edebiyat, fen, felsefe ve tıpla alakalı binlerce kitap sokaklarda çamurlar içerisinde heba edilmiş ya da yakılmıştır.⁴²⁴

1803-1806 yılları arasında Mekke ve Medine'yi ele geçiren İbn-i Suud, bu şehrin halkına hitabederek Vahhabi mezhebinin yedi ilkesini beyan etmiştir. Bu hitapta şunları söylemiştir:

⁴²⁰ Bozkurt, M. İlyas, **İnhiraf**, s.133.

⁴²¹ Koca, Ferhat, **İslam Hukuk Tarihinde Selefi Söylem: Hanbeli Mezhebi**, (Ankara, 2002, Ankara Okulu Yayınları), s.108.

⁴²² Bozkurt, M. İlyas, **İnhiraf**, s.38.

⁴²³ Turan, Ömer, **Medeniyetlerin Çatıştığı Nokta, Orta Doğu**, (İstanbul, Yeni Şafak Gazetesi Yayınları, 2003), s.138

⁴²⁴ Ahmet Cevdet Paşa, **Tarih-i Cevdet**, C. 5., (hz. Abdülkadir Özcan, Şevki Nezihi Aykut, Mehmet İşpirli), Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2018. C. VII., s. 206-262-263.

“Eyyühel Arap! Sizin dininiz bugün kemale erdi. İslam’ın nimeti ile şereflenip Allâh’ı kendinizden razı ve hoşnut kıldınız. Sizin babalarınız tamamen şirk ve küfür üzerine öldüler. Öyleyse onların batıl yollarına meyil ve rağbetten ve onları hayır ve rahmetle anmaktan çekinin. Eyyühel Arap! Şu şartlara uyun ki; canınız ve malınız güvende olsun:

1. *Allâh’a Vahhabi mezhebi kaideleri üzerine iman ve itaat etmek.*
2. *Hz. Muhammed’e Vahhabi mezhebinin tayin ve tavsiye ettiği şekilde riâyet etmek.*
3. *Medine içinde ve civarında mevcut türbe ve mezarları yıkıp balık sırtı toprak haline getirmek.*
4. *Muhammed bin Abdilvehhab’ın Allâh’tan ilham yoluyla aldığı emir ve talimatlar doğrultusunda Vahhabi mezhebini kuran bir müceddit olduğunu kabul etmek.*
5. *Vahhabi mezhebini kabul etmeyenleri, kabule zorlamak, direnenlere kılıçla cevap vermek.*

6. *Vahhabilere kale muhafızlığı görevini verilmesini talep etmek.*

7. *Dini liderin emrettiği dini ve siyasi her türlü emir ve yasaklara uymak.”⁴²⁵*

1811 yılına gelindiğinde, kuzeyde Halep’ten Hint Okyanusuna kadar, Basra Körfezi ve Irak sınırından doğuda Kızıl Deniz’e kadar büyümüş bir Vahhabi Devleti bulunuyordu. Bu dönem, 1800’lü yıllar Osmanlı Devleti’nin değişik cephelerde harplerle uğraştığı bir dönem olduğundan, Vahhabi meselesini önem sırasına göre listenin alt taraflarına koyan Osmanlı, bu problemi kendince bir müddet ötelemişti. Fakat 1812 yılına gelindiğinde II. Mahmut, Mısır valise Kavalalı Mehmet Ali Paşa’yı bu meseleyi halletmek için görevlendirmiştir. Kavalalı Mehmet Ali Paşa, emrindeki Osmanlı ordusu ile 1812’nin sonraları 1813 yılının ilk aylarında bir yıla yakın süren seferler sonunda Necef, Irak, Mekke, Medine ve Taif’i Vahhabiler’in elinden

⁴²⁵ Eyüp Sabri, **Tarih-i Vahhabiyyan**, s.. 135-136; Çağatay, Neşet, **Vahhabilik**, İslam Ansiklopedisi, XIII. cilt, 266/Ecer, Vehbi, **Tarihte Vahhabi Hareketleri ve Etkinlikleri**, Ankara, Asam yayınları, 2001. s.141.

kurtarmıştır. Abdülaziz b. Suud'u öldürmüştür. Abdullah bin Suud'un yerine geçen oğlu Abdullah ve çocuklarından bazıları ile Suud krallığının ileri gelenleri bir baskınla yakalanıp İstanbul'a gönderilmiştir.⁴²⁶ 1. Suud Devleti üç yılda sona ermiştir.

Kral Abdullah bin Suud ve bakanlığını yapan oğulları ve bazı yardımcıları ile beraber divanda yargılanarak İstanbul'da 17 Aralık 1819'da idam edilmiştir. Böylece birinci Vahhabi dönemi ve birinci Suud devleti yıkılmıştır.⁴²⁷ Fakat bu durum Suudlar'da ve Vahhabi mezhebi mensuplarında Türk'e ve Osmanlı'ya karşı büyük bir nefreti körüklemiştir. Vahhabiler bu tarihten sonra Osmanlı'nın deccal olduğunu ve itikaden kâfir olduğunu, Araplar'ın Türkler'e karşı savaşması gerektiğini, Türkler'in Arap yarımadasından atılmasının vacip olduğunu söylecek ve bu söylem, ikinci Suud döneminin temel gâyesi haline gelmiştir.

Suud hanedanından yakalandığı baskından kurtularak kaçmayı başaran Türkî bin Abdullah, Necid bölgesinde yeniden faaliyete başlar. Riyad şehrini başkent yaparak 1821'den 1891'e kadar devam edecek ikinci Vahhabi devletini kurmayı başarır.⁴²⁸

1901 yılına gelindiğinde, Suud hanedanları arasında on yıl süren (1801-1901) taht kavgası sonunda galip gelen Abdülaziz bin Suud, devletin başına geçtiğinde, Hindistan-İngiliz ortak hükümetinin sağlam desteğini alarak, Vahhabi Devleti'ni yeniden ihya etmiştir. Arkasına İngiliz desteğini alan Vahhabiler ve Suud Devleti, Osmanlı Devleti'nin Osmanlı-Rus Savaşları (1876-1877), Trablusgarb Savaşı (1911), Balkan Harpleri (1912) ve Birinci Dünya Savaşı (1914-1918) badirelerinden yararlanarak 26 Aralık 1916'da İngilizler'le yaptığı antlaşma ile Necid, Hasa, Katif, Cubeyl ve kendisine bağlı bölgelerin mutlak hükümdarı olarak İngilizler tarafından tanınır.⁴²⁹ Yani Selefilik ve Vahhabiliğin siyaseten modern "babası" İngilizlerdir.

Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'nda yenilmesi ve ortadan kalkması üzerine Abdülaziz önce Hicaz'a yönelmiş ve buranın kontrolüne ele geçirdikten sonrada Yemen'le yıllardır sorun olan Asır topraklarına yönelmiştir. 1926'ta Asır'ı kontrol altına

⁴²⁶ Turan, Ömer, **Medeniyetlerin Çatıştığı Nokta: Orta Doğu**, (İstanbul, Acar matbaacılık, 2003), a.g.e., s.138.

⁴²⁷ Ecer, Ahmet V., **Tarihte Vahhabi Hareketi ve Etkileri**, (Ankara, Asam Yayınları, 2001), s.153.

⁴²⁸ Bozkurt, M. İlyas, **İnhiraf**, s.33.

⁴²⁹ Bayar, Yusuf Hikmet, **Türk İnkilap Tarihi**, (Ankara, y.y. 1957), c. III, s.120-121

almış, önce 1926’da kendisini “Necid ve Hicaz Kralı” ilan etmiştir. Ancak bunun akabinde 1932’de ise yeni bir idari yapılanmaya giderek ülkenin ismini Suudi Arabistan Krallığı olarak değiştirmiş ve kendisini Kral ilan etmiştir.⁴³⁰

Bugünkü vahhabiler, Suudî Arabistan yarımadasının tam ortasında bulunan ve yarımadanın büyük bir bölümünü kaplayan Necid çöllerinde yaşamaktadır. Bu çöllerde yaşayan Necid bedevilerinin ilkel, vahşi karakter ve şahsiyetler olduğu bilinmektedir. Sosyal hayatlarının ve yaşayışlarının tarihî süreç içerisindeki birçok yansımasından son perdedir.

İslam öncesi bir çok sapkın dine müntesip bu insanlar, İslam’ın ilk yıllarında Resulullah’ın Müellefe-i Gulüb ile bunları maaşa bağlaması dolayısıyla kalpleri İslam’a telif olmuş ve Müslüman olmuşlardır.

Resulullah (sav) zamanında bile bedevilerin Resulullah’a karşı yaptıkları saygısızlıklar, sahabe içerisinde kavgaya sebep olacak derecede fitneler ve cahiliye yaşayışlarında ısrar etmeleri, Kur’ân’da birçok âyete konu olmuştur. Bu insanlar Kur’ân-ı Kerimdeki âyetler de vasıfları ve karakterleri şu şekilde belirtilmektedir:

*“Bedevîler inkâr ve nifak bakımından daha ileri ve Allâh’ın peygamberine indirdiği hükümlerin sınırlarını tanımamaya daha yatkındırlar. Allâh, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir. Bedevîlerden öyleleri vardır ki, (Allâh yolunda) harçayacakları şeyi bir zarar sayar ve (bundan kurtulmak için) size belâlar gelmesini beklerler. Kötü belâlar kendi başlarına olsun. Allâh, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir. Bedevîlerden kimileri de vardır ki, Allâh’a ve ahiret gününe inanır. Harçayacaklarını, Allâh katında yakınlığa ve Peygamberin dualarını almağa vesile sayarlar. Bilesiniz ki bu, (Allâh katında) onlar için yakınlıktır. Allâh, onları rahmetine sokacaktır. Şüphesiz Allâh, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.”*⁴³¹

“Bedevîler ‘İman ettik’ dediler. De ki: ‘İman etmediniz. (Öyle ise, ‘iman ettik’ demeyin.) ‘Fakat boyun eğdik’ deyin. Henüz iman kalplerinize girmedi. Eğer Allâh’a ve

⁴³⁰Ataman, Muhittin, “Türkiye-Suudi Arabistan İlişkileri: Temkinli İlişkilerden Çok-Tarafli Birlikteliğe”, Ortadoğu Analiz, (2009), Yıl: 1, Sayı 9, s.72-81.

⁴³¹ Tevbe Sûresi, 9/97-99.

Peygamberine itaat ederseniz, yaptıklarınızdan hiçbir şeyi eksiltmez. Allâh, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.”⁴³²

“Müslüman olmalarını bir lütufta bulunmuş gibi sana hatırlatıyorlar. De ki: - Müslüman olmanızı bir lütuf gibi bana hatırlatıp durmayın. Tam tersine eğer doğru kimselerseniz sizi imana erdirmesinden dolayı Allâh size lütufta bulunmuş oluyor.-”⁴³³Daha bir çok âyet, bedeviler hakkında çok ağır ifadeler kullanmaktadır.

4.1.3. Vahhabiliğin “Tekfir” Anlayışı

Vahhabi mezhebinin en özemi özelliklerinden bir tanesi ve ciddi problemlere yol açan bir özelliği ise “iman; ikrar ve ameldir” diyerek ameli imandan cüz saymış ve buna göre “namaz kılmayan tekfir edilir” demişlerdir. Bu mezhebin en belirgin özelliği kendisi gibi düşünmeyen, inanmayan ve yaşamayan herkesi “tekfir” etmeleri yani kâfir hükmünde görmeleridir. Vahhabiler vahhabi mezhebine mensup olmayan, karşı taraf müslüman olsun ya da olmasın, herkesi kâfir gördüğünden ve tüm kâfirlerin kanını, canını, malını ganimet bilip, kendine helal kabul ettiğinden, yeryüzünde kendinden başka herkese düşmanca tavır sergilemektedirler. Bu mezhebin içerisinde İŞİD gibi radikal örgütlerinin çıkmasına netice vermiştir.

İŞİD vb. radikal terör örgütleri Vahhabiliğin fikri dayanağı olan İbn-i Teymiyye (ö.1328) ve Vahhabiliğin kurucusu olan Muhammed b. Abdî'l Vahhab (ö.1792) gibi radikal selefi âlimlerin din anlayışından beslenmektedir. Bilindiği gibi selefi ideoloji dini cihâd ve namaza indirgemekte, cihâdı ise silahlı mücadeleye ibaret görmektedir.

İbn-i Teymiyye şöyle der: “*Savunma savaşı, dine ve kutsallara saldıran düşmanı savmanın en çetin şeklidir. İcma ile vaciptir. Dini ve dünyayı bozan düşmanı savmak, imandan sonra gelen en büyük vaciptir. Bu nedenle hiçbir şart yoktur ve imkan ölçüsünde herkes için farz-ı ayn hükmündedir.*”⁴³⁴

Mevdudi ise Tefhimu’ul-Kur’ân adlı eserinde şu görüşlere yer vermiştir: “*İslam’da düşman edilen tarafın, düşman edilmesinin asıl sebebi, Allâh ve Resûlü’nün*

⁴³² Hucurât Sûresi, 49/14.

⁴³³ Hucurât Sûresi, 49/17.

⁴³⁴ Hanbeli, Alaaddin Ali b. Muhammed, *El-İhtiyarat’u-l Fıkhiyye li Şeyhu’l-İslam İbn Teymiyye*, (Beirut, trsz), s.3.

emir ve yasaklarına riâyet etmemeleridir; bu ister müşrik, kâfir ve putperest bir topluluk, isterse inanan bir topluluk olsun, İslam'a itaat noktasında asilik ederlerse, onlar da İslam'a göre düşman kabul edilirler, ta ki doğru yola gelene kadar, ne şekilde olursa olsun asi olan doğru yola geldiğinde ise onlara karşı şiddet ve kaba kuvvet uygulamak doğru olmaz."⁴³⁵

Yukarıda zikredilen İbn-i Teymiyye ve Mevdudi'ye ait olan düşünceler gibi daha birçok radikal selefi ulemasının fikirleri ve eserleri IŞİD vb. terör örgütleri için önemli referanslar olmuştur.

4.2. IŞİD TERÖR ÖRGÜTÜ

Işid ağırlıklı olarak Irak ve Suriye'de etkinlik gösteren, bu bölgede hilafet devleti kurmak amacıyla güvenlik güçlerine ve sivillere karşı stratejik ve sansonyonel eylemler yapan bir terör örgütüdür. Arapçadaki baş harflerden oluşan kısaltması 'DAİŞ' olduğundan bu adla da anılır. Petrol kaynaklarına yakınlığı nedeniyle dünyanın en zengin yasadışı silahlı terör örgütleri arasında sayılmaktadır.

Irak savaşı'nın ilk yıllarında kurulan ve 2004 yılında el-Kaide'ye bağlılığını ilan eden ve bir süre Irak el-Kaidesi adıyla faaliyet yapan IŞİD daha sonra el-Kaide ile bağlarını kopartmıştır. Bugün Irak ve Suriye topraklarında sünni nüfusun yoğun olduğu bölgelerde halifeliği kurma hedefi ile cihâd adı altında vahşet ve katliamlarla ilerleyişini sürdürmektedir. 2014 yılında Musul'da kendileriyle mücadeleye girmeyip silahlarını bırakarak teslim olmuş Irak polis askerlerinden Şii olan 1700 esiri kurşuna dizerek katletmiş olmaları 13. yy. daki vahşi Moğol istilalarını ve İslam tarihindeki Haricileri anımsatmaktadır.⁴³⁶

Nisân 2013 ile birlikte IŞİD, Suriye'nin kuzeyinde hızlı bir şekilde askerî güç kazanmaya başlamış ve bu bölgedeki en güçlü örgütlerden biri olmuştur. Suriye'de etkin olan bölgelerde rakip gördükleri askerleri, yabancı gazetecileri, yardım kuruluşlarına üye

⁴³⁵ Mevdûdi, **Tefhimu'l-Kur'ân**, c.V, s.409.

⁴³⁶ Sıffin Savaşı (657) sonunda hakemlere başvurmayı kabul etmesi üzerine Hz. Ali'yi terk edip "Hüküm ancak Allâh'ındır" hem Hz. Ali ve taraftarlarını hem de Muaviye ve taraftarlarını insanların hakemliğini kabul ettikleri için kâfir ilan edenler İslam tarihinde "Hariciler" olarak adlandırılmıştır.

birçok kişiyi vahşice katletmişlerdir. Halen devam eden Suriye iç savaşında Suriye'nin Humus, Rakka ve Halep bölgelerinde varlık göstermektedir.

Suriye İnsan Hakları Gözlemeleme Örgütünün raporuna göre Ağustos 2014'te örgütün Suriye'de savaşçı sayısının 50.000, Irak'ta ise 30.000 olduğu bildirildi. CIA ise Eylül 2014'te örgütün Suriye ve Irak'ta toplam 20.000 ile 31.500 arasında savaşçıya sahip olduğunu açıkladı.⁴³⁷

İŞİD son olarak 10 Ekim 2015'de Ankara'da ve 13 Kasım 2015'de Paris'te yüzlerce masum insanın katledilmesiyle sonuçlanan intihar saldırılarını düzenleyerek yeni katliamlara ve vahşetlere imza atmıştır.

4.2.1. İşid'in Referans Aldığı Âyetler

İşid terör örgütü ve bu terör örgütünü fikren yönlendiren güçler şiddet ve savaş faaliyetlerini hususen Tevbe Sûresi 5. âyetine dayandırır: *“Haram aylar çıkınca bu Allâh'a ortak koşanları artık bulduğunuz yerde öldürün, onları yakalayıp hapsedin ve her gözetleme yerine oturup onları gözetleyin. Eğer tövbe ederler, namazı kılıp zekâtı da verirlerse, kendilerini serbest bırakın. Şüphesiz Allâh çok bağışlayıcıdır, çok merhamet edicidir.”*⁴³⁸

Selefi zihniyet kendi ideolojilerini Kur'an'a tasdik ettirebilmek için âyetleri bağlamından, öncesi ve sonrasından (siyak-sibak) kopartarak müstakilen ele alır ve âyetlerin içinden cımbızla çektikleri ifadeleri fikirlerini teyit etmek için kullanır. Tevbe Sûresi 5. âyetini öncesi ve sonrasıyla birlikte okunduğunda görülecektir ki âyette geçen *“...Allâh'a ortak koşanları artık bulduğunuz yerde öldürün, onları yakalayıp hapsedin ve her gözetleme yerine oturup onları gözetleyin...”* ifadeleriyle başlamış olan bir savaşın içerisinde geçerli olabilecek hususlardır. Bu nedenle Tevbe Sûresinin ilk 15 âyetini birlikte okuyup değerlendirmek uygun olacaktır.

Tevbe Sûresi 1-15. Âyetler

⁴³⁷ (https://tr.wikipedia.org/wiki/Irak_ve_Sam_Islam_Devleti), 08.07.2019

⁴³⁸ Tevbe Sûresi, 9/5.

1. *Allâh ve Resûlünden, kendileriyle antlaşma yapmış olduğunuz müşriklere kesin bir uyarıdır:*

2. *Yeryüzünde dört ay daha dolaşın. Şunu bilin ki, siz Allâh'ı âciz bırakacak değilsiniz; Allâh ise, inkârcıları perişan edecektir.*

3. *Hacc-ı ekber gününde⁴³⁹, Allâh ve Resûlünden bütün insanlara bir bildiridir: Allâh ve Resûlü, Allâh'a ortak koşanlardan uzaktır. Eğer tövbe ederseniz, bu sizin için hayırlıdır. Ama yüz çevirirseniz, şunu iyi bilin ki, siz Allâh'ı âciz bırakabilecek değilsiniz. İnkârcılara, elem dolu bir azabı müjdele!*

4. *Ancak Allâh'a ortak koşanlardan, kendileriyle antlaşma yapmış olduğunuz, sonra da antlaşmalarında size karşı hiçbir eksiklik yapmamış ve sizin aleyhinize hiç kimseye yardım etmemiş olanlar, bu hükmün dışındadır. Onların antlaşmalarını, süreleri bitinceye kadar tamamlayın. Şüphesiz Allâh, kendine karşı gelmekten sakınanları sever.*

5. *Haram aylar çıkınca bu Allâh'a ortak koşanları artık bulduğunuz yerde öldürün, onları yakalayıp hapsedin ve her gözetleme yerine oturup onları gözetleyin. Eğer tövbe ederler, namazı kılıp zekâtı da verirlerse, kendilerini serbest bırakın. Şüphesiz Allâh çok bağışlayıcıdır, çok merhamet edicidir.*

6. *Eğer Allâh'a ortak koşanlardan biri senden sığınma talebinde bulunursa, Allâh'ın kelâmını işitebilmesi için ona sığınma hakkı tanı. Sonra da onu güven içinde olacağı yere ulaştır. Bu, onların bilmeyen bir kavim olmaları sebebiyledir.*

7. *Allâh'a ortak koşanların Allâh katında ve Resûlü yanında bir ahdi nasıl olabilir? Ancak Mescid-i Haram'ın yanında kendileriyle antlaşma yaptıklarınız başkadır. Bunlar size karşı dürüst davrandığı sürece, siz de onlara dürüst davranın. Çünkü Allâh, kendine karşı gelmekten sakınanları sever.*

8. *Onların bir ahdi nasıl olabilir ki! Eğer onlar size üstün gelselerdi, sizin hakkınızda ne akrabalık (bağlarını), ne de antlaşma (yükümlülüğünü) gözetirlerdi.*

⁴³⁹ Hacc-ı Ekber günü, İslâm bilginlerinin çoğunluğuna göre, hac günlerinden arefe günü ya da bayramın birinci günüdür. Ancak arefe günü olması ihtimali daha kuvvetlidir.

Ağızlarıyla sizi hoşnut etmeye çalışıyorlar, oysa kalpleri buna karşı çıkıyor. Onların pek çoğu fasık kimselerdir.

9. Allâh'ın âyetlerini az bir karşılığa değiştiler de insanları O'nun yolundan alıkoydular. Bunların yapmakta oldukları şeyler gerçekten ne kötüdür!

10. Bir mü'min hakkında ne akrabalık (bağlarını), ne de antlaşma (yükümlülüğünü) gözetirler. İşte onlar taşkınlık yapanların ta kendileridir.

11. Fakat tövbe edip, namazı kılar ve zekâtı verirlerse, artık onlar sizin din kardeşlerinizdir. Bilen bir kavme âyetleri işte böyle ayrı ayrı açıklarız.

12. Eğer antlaşmalarından sonra yeminlerini bozup dininize dil uzatırlarsa, küfrün elebaşlarıyla savaşın. Çünkü onlar yeminlerine riâyet etmeyen kimselerdir. Umulur ki, vazgeçerler.

13. Yeminlerini bozan, peygamberi yurdundan çıkarmaya kalkışan ve üstelik size tecavüzü ilk defa kendileri başlatan bir kavimle savaşmaz mısınız? Yoksa onlardan korkuyor musunuz? Oysa Allâh, -eğer siz gerçek mü'minler iseniz- kendisinden korkmanıza daha lâyıktır.

14,15. Onlarla savaşın ki, Allâh onlara sizin ellerinizle azap etsin, onları rezil etsin, onlara karşı size yardım etsin, mü'min topluluğun gönüllerini ferahlatsın ve onların kalplerindeki öfkeyi gidersin. Allâh, dilediğinin tövbesini kabul eder. Allâh, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.⁴⁴⁰

Evet, yukarıda zikredilen Tevbe Sûresinin ilk 15 âyeti önyargısız bir şekilde ve yalın bir akıl ile birlikte okunup analiz edildiğinde net bir şekilde şu gerçek görülecektir: Tevbe Sûresinin 5. âyetinde bahsedilen "...Allâh'a ortak koşanları artık bulduğunuz yerde öldürün..." ifadesi müslümanlarla aralarındaki antlaşmanın şartlarına uymayarak müslümanlara savaş açmış olanlarla ilgilidir. Âyette zikredilen "...Allâh'a ortak koşanları artık bulduğunuz yerde öldürün..." ifadesi ile belirtilen husus tamamen savaş şartlarında istisnai olarak verilen bir yetkidir. Yoksa Kur'ân'a göre "...Kim, bir insanı, bir can karşılığı veya yeryüzünde bir bozgunculuk çıkarmak karşılığı olmaksızın

⁴⁴⁰ Tevbe Sûresi, 9/1-15.

öldürürse, o sanki bütün insanları öldürmüştür. Her kim de birini (hayatını kurtararak) yaşatırsa, sanki bütün insanları yaşatmıştır...” ⁴⁴¹ Yine Kur’ân “*Haklı bir sebep olmadıkça, Allâh’ın, öldürülmesini haram kıldığı cana kıymayın. Kim haksız yere öldürülürse, biz onun velisine yetki vermişizdir. Ancak o da (kısas yoluyla) öldürmede meşru ölçüleri aşmasın. Çünkü kendisine yardım edilmiştir.*” ⁴⁴² buyurarak savaş dışındaki öldürmelerle ilgili hükmünü ifade etmiştir.

Selefi ulemanın bir kısmı; “Tevbe Sûresi 5. Âyeti Kur’ân-ı Kerîm’in değişik Sûrelerindeki merhametle, hoşgörü ile ilgili 124 âyeti neshetmiştir/hükmünü ortadan kaldırmıştır/iptal etmiştir.” Sadece bu görüş bile Orta Doğu’daki selefilik kaynaklı ve dini referanslı şiddetin anlaşılmasını oldukça kolaylaştıracaktır.⁴⁴³

Tevbe Sûresi 5. âyette geçen ifadelere benzer ifadeler Bakara Sûresi 191. âyetinin başında da geçmektedir: “Onları nerede yakalarsanız öldürün. Sizi çıkardıkları yerden (Mekke’den) siz de onları çıkarın...” ⁴⁴⁴ âyetin bu kısmı bağımsız bir şekilde alınca tüm kâfirleri öldürmenin meşru olduğu sonucu çıkar. Fakat âyet öncesi ve sonrasıyla birlikte okununca saldırıyı başlatarak zulmeden kâfirlerle savaşılması ve savaşta da zalim olan düşmanın nerede yakalanırsa öldürülmesi gerektiği manası ortaya çıkmaktadır.

Bakara Sûresi 190-193. Âyetler

190. “*Sizinle savaşanlara karşı Allâh yolunda siz de savaşın. Ancak aşırı gitmeyin. Çünkü Allâh aşırı gidenleri sevmez.*”

191. “*Onları nerede yakalarsanız öldürün. Sizi çıkardıkları yerden (Mekke’den) siz de onları çıkarın. Zulüm ve baskı, adam öldürmekten daha ağırdır. Yalnız, Mescid-i Haram yanında, onlar sizinle savaşmadıkça, siz de onlarla savaşmayın. Sizinle savaşılırsa (siz de onlarla savaşın) onları öldürün. Kâfirlerin cezası böyledir.*”

⁴⁴¹ Mâide Sûresi, 5/32.

⁴⁴² İsrâ Sûresi, 17/33.

⁴⁴³ Bayraklı, Bayraktar, a.g.e., c.5, s. 268-269.

⁴⁴⁴ Bakara Sûresi, 2/191.

192. “Eğer onlar (savaştan ve küfürden) vazgeçerlerse, (şunu iyi bilin ki) Allâh çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.”

193. “Hiçbir zulüm ve baskı kalmayınca ve din yalnız Allâh’ın oluncaya kadar onlarla savaşın. Onlar savaşmaya son verecek olurlarsa, artık düşmanlık yalnız zalimlere karşıdır.”

Yukarıda zikredilen âyetleri birlikte okuyup analiz eden akıl sahibi her kişi Kur’ân’ın kâfirle değil zalimle savaşılmasını emrettiğini net bir şekilde görebilecektir. 191. âyetinin başındaki “Onları nerede yakalarsanız öldürün.” ifadesiyle aynı âyetin sonundaki “Sizinle savaşılırsa (siz de onlarla savaşın) onları öldürün.” ifadesi birlikte düşünüldüğünde ilk olarak saldırıyı başlatmış bir kavme⁴⁴⁵ karşı savaşılması gerektiği beyan edilmektedir.

Vahhabi zihniyeti, kendisi gibi inanmayan herkesi kâfir görmekte ve kâfirlerin kanı, canı, malı helaldir diyerek onları öldürmeyi meşru saymaktadır. “...Allâh’ın indirdiği ile hükmetmeyenler kâfirlerin ta kendileridir.”⁴⁴⁶ gibi âyetleri bağlamından kopararak kendilerine slogan yapan IŞİD vb. radikal terör örgütleri kendi inanışlarına göre kâfir olarak tanımladıkları herkesi katletmeyi adeta dini bir vecibe olarak görmektedir.

İşte Vahhabi zihniyetinin bir ürünü olan IŞİD mensupları yukarıda zikredilen âyetlerden bazı ibareleri cımbızla çekip alarak kullanmakta ve katliamlarını âyetler okuyarak yapmaktadırlar. Vahşice eylemlerini “Allâh yolunda cihâd yapıyoruz” söylemiyle din adı altında yapmaları ise dünyada İslam’ın ve müslümanların imajına büyük zarar vermektedir. Öyle ki dünyanın tüm kâfirleri birleşse İslam’a bu denli büyük zarar veremezler.

Kur’ân-ı Mübin’in “Ey iman edenler! Hepiniz topluca barış ve güvenliğe (İslâm’a) girin. Şeytanın adımlarını izlemeyin. Çünkü o, size apaçık bir düşmandır.” ve “Kendilerine apaçık deliller geldikten sonra parçalanıp ayrılığa düşenler gibi olmayın.

⁴⁴⁵ Tevbe Sûresi, 9/13.

⁴⁴⁶ Mâide Sûresi, 5/44.

*İşte onlar için büyük bir azap vardır.*⁴⁴⁷ âyetlerini göz ardı eden Müslümanlar Allâh'ın apaçık âyetlerine⁴⁴⁸ rağmen siyasal ve mezhepsel sebeplerle parçalanıp bölük pörçük olmuşlar, birbirlerine karşı şiddete başvurmuşlardır. Bunun neticesindeyse Allâh'ın yardımı Müslümanların üzerinden çekilmiş ve âyette de ifade edildiği üzere büyük musibetlere ve felakete maruz kalmışlardır.

---

⁴⁴⁷ Âl-i İmrân, 3/105.

⁴⁴⁸ Hucurât Sûresi, 49/10: Mü'minler ancak kardeşlerdir. Öyleyse kardeşlerinizin arasını düzeltin. Allâh'a karşı gelmekten sakının ki size merhamet edilsin.

SONUÇ

“Dinde zorlama yoktur.” âyeti ile sabittir ki hiçbir insana müslüman olması için veya müslüman olanlara dinin rükünlerini uygulamak için baskı yapılamaz hele hele şiddete asla başvurulamaz. Müslüman, dinini ancak Kur’ân ve sahih sünnete uygun bir şekilde merhametle tebliğ ve nasihat ederek yayabilir. İslam’da cihâd adı altında topraklar zorla fethedilemez ve masum insanlar katledilemez. İslam’da fethin gâyesi insanların kalplerini Allâh sevgisiyle fethetmek ve mazlumlara yönelik baskı ve zulümlere son vermektir. İslam savaş halinde bile sivillere, yaşlılara, kadınlara, çocuklara dokunmaya müsaade etmeyip hayvanlara ve bitkilere dahi zarar verilmemesini ister. Kur’ân esirlerle ilgili dahi *“...Onlara tam galip geldiğinizde, bağı sağlam bağlayın (esir alın). Sonra da, ya onları karşılıksız salıverin, ya da fidyeyle bırakın. Harb, ağırlıklarını bırakıncaya kadar (savaş bitip durum netleşinceye kadar) yapılacak olan budur.”* buyurmuş ve Hz. Peygamber’de Bedir savaşı sonrası bir kısım esirleri fidye karşılığı, fidye ödeyemeyecek durumda olan bir kısım esirleri de müslümanlardan onar kişiye okuma-yazma öğretilmeleri karşılığında serbest bırakmıştır.

Allâh yolunda savaş, silahla mücadele, İslam’da en son başvurulacak ve mecbur kalmadıkça asla tevessül edilmeyecek bir hadisedir. Allâh yolunda savaş ancak düşman saldırısı karşısında müdafaa niyetiyle ve mazlumları korumak, zalimlerin zulmünü sonlandırmak için yapılabilir. İslam’da esas olan Allâh yolunda, Allâh’ın (cc) emrettiği gibi O’nun rızasına uygun bir şekilde yaşamaktır. Allâh yolunda hakkıyla yaşamak Allâh yolunda ölmekten daha öncelikli meseledir. Allâh yolunda ölmek ise en son tercihtir.

Bugün kendilerini İslami cihâd örgütü olarak nitelendiren IŞİD başta olmak üzere el-Kaide, Taliban, Boko Haram, Fetö/Pdy gibi bu eli kanlı, vahşi terör örgütlerini kendi siyasi ve ekonomik emellerini gerçekleştirebilme ve İslam’ın ilerleyişini durdurabilmek için kullanan ABD, İngiltere ve İsrail gibi güçler bu örgütlerin fertlerini en önemli motivasyon çeşidi olan dini motivasyon ile motive etmektedir. Bunu yaparkende maalesef günümüz müslümanlarının birçoğunun adeta ilah olarak kabul ettiği selefi âlimlerin eserlerinden oldukça istifade etmektedir.

Ortadoğu'daki terör olaylarına sadece ABD ve İsrail'in oyunu olarak bakmak arka plandaki gerçeği gerçeği görmemek olur. Kur'ân'da ve Sahih Sünnette cihâd kavramına yüklenen mana selefi dini metinlerde tahrif edilmiş ve bu mümtaz kavrama selefi ideolojinin siyasi ve mezhepsel çıkarlarına uygun olarak "savaş" anlamı verilmiştir. Bu metinlerin ve hadis diye uydurulmuş binlerce rivâyetin müslümanların zihin dünyasında şiddete meyyal düşünceleri arındırıp yerine Tevhid, Akıl ve Güzel Ahlak olmak üzere üç esası yerleştirmedikçe IŞİD vb. terör örgütleri isim değiştirerek etkin bir şekilde sürekli var olmaya devam edecektir.

Yukarıda zikredilen onlarca âyete istinaden denilebilir ki; IŞİD terör örgütü cihâd değil katliam yapmakta, fetih değil toprakları zulümle istila ve işgal etmektedir. Kendilerini İslamcı olarak nitelendiren bu terör örgütünün eli kanlı mensuplarının İslam'la alakası Türkçemizdeki "İSLAM" kelimesinin baş harfi olan "İ" harfinin noktası kadar alakası dahi olamaz. Dil ile söyledikleri Kelime-i Şehadetin manasının bu insanlıktan nasibini almamış kalpsiz ve ruhsuz insanların kalplerine ve ruhlarına yerleşmediği aşikârdır.

Akl-ı selim Müslümanlar IŞİD gibi radikal terör örgütleri karşısında birleşerek yekvücut halinde tepki göstermelidir. İslam ülkeleri ise İslam'ın ve Müslümanların imajına büyük bir darbe vuran bu zalim ve vahşi topluluklarla yukarıda ifade edilen Nisâ Sûresinin 75. Bakara Sûresinin 193. ve Hucurât Sûresinin 9. âyetleri gereğince zulümlerini sonlandırana kadar savaşmalı, zulümden vazgeçip yola geldiklerinde de âdil bir şekilde yargılamalıdır. Ayrıca İslam dünyası IŞİD başta olmak üzere el-Kaide, Taliban, Boko Haram, Fetö/Pdy gibi radikal terör örgütlerinin beslendiği selefi din anlayışına karşı da Müslümanları akla, mantığa, pozitif bilimlere, sanata ve ticarete önem vermeye davet eden, sevgiyle, hoşgörülle, merhametle ve adaletle insanlara muamele etmeyi esas alan, gerçek bir İslam anlayışını insanlığın gündemine getirerek mücadele etmelidir.

KAYNAKÇA

Kur'ân-ı Kerîm

- Ahmed b. Hanbel, Ebu Abdillah, **el-Müsned**, Çağrı Yayınları, I-VI, İstanbul, 1982.
- Ahmet Cevdet Paşa, **Tarih-i Cevdet**, C. 5., (hz. Abdülkadir Özcan, Şevki Nezih Aykut, Mehmet İspirli), Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2018.
- Ahmed Ferîd, **Tezkiyetü'n-Nefs ve Terbiyetühâ**, II. Baskı, y.y., 1986.
- Ahmet b. Muhammed, "Cihâd", **el-Garibeyni fil-Kur'âni ve'l-Hadis**, C. 1., Şam, 1999.
- Âlûsî, Ebû Fadl Şihabeddin Mahmûd, **Rûhûl Meânî fî Tefsîri'l- Kur'âni'l-Azîm**, Dersaadet Yayınları, Hicri: 1330.
- Apaydın, H. Yunus, "İctihad" md. **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, C. 21., İstanbul, 2000.
- Ataman, Muhittin, "**Türkiye-Suudi Arabistan İlişkileri: Temkinli İlişkilerden Çok-Tarafli Birlikteliğe**", Ortadoğu Analiz, Yıl: 1, Sayı 9, 2009.
- Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri**, Atatürk Araştırma Merkezi, C. II., Ankara, 1997.
- Ateş, Süleyman, **Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri**, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, 1988.
- Bayar, Yusuf Hikmet, **Türk İnkılap Tarihi**, C.3., Ankara, 1957.
- Bayraklı, Bayraktar, **Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'ân-ı Kerim Meâli**, İstanbul, Bayraklı Yayınları, 2013.
- **Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'ân Tefsiri**, İstanbul, Bayraklı Yayınları, 2013.
- Baysal, Samet, **Cihâd Kavramının Siyasal Şiddet Aracı Olarak Kullanılmasının Yapısalcı Analizi: El Kaide Örneği**, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Bursa, 2013.
- Belâzürî, Ebû'l-Abbas Ahmed b. Yahya b. Câbir, **Ensâbü'l-Eşrâf**, (thk. Süheyl Zekkar – Riyaz Zerkeli), Beyrut, 1996.
- Beyhakî, Ebu Bekr Ahmed b. el- Hüseyin b. Ali, **es-Sünenü'l-Kübra**, Daru'l-Mearif, Haydarabad, 1355.
- **Ez-Zühdü'l-Kebîr** (nşr. Âmir Ahmed Haydar), Beyrut, 1408/1987.

- Bilmen, Ö. Nasuhi, **Hukuk-u İslamiye ve Istilahat-ı Fıkhiyye Kamusu**, C.3.
- Bozkurt, M. İlyas, **Füyûzât**, Revizyon Medya, İstanbul, 2001.
- **İnhiraf -Kırılma- 2: İslam Mezheplerinin Analizi**, Revizyon Medya, İstanbul, 2015.
  - **Mukaddime**, Revizyon Medya, İstanbul, 2014.
- Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail, **Sahîhu'l-Buhârî**, Dâr'u Sahnun/Çağrı Yayınları, Tunus/İstanbul, 1992.
- Bûtî, Muhammed Sa'id Ramadan, **Fıkhu's-Sîra**, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1978.
- Cevheri, İsmail b. Hammad, **es-Sihah fi'l-Luğa**, (Thk. Ahmet Abdulgaffar Attar), Mısır, 1956.
- Cevziyye, İbn Kayyim, **Zadu'l-Me'ad fi Hedy-i Hayri'l-Ibad**, Beyrut, 1992.
- Cürcânî, Ali b. Muhammed, **Kitâbu't-Ta'rifât**, (thk. Abdülmünim Hafenî), Kahire, trsz. Çağatay, Neşet, "Vahhabilik", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, C.9 İstanbul, 2002.
- Çalışkan, İsmail, "Din", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, C.9., İstanbul, 2002.
- Darimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman, **es-Sünen**, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1981.
- Derveze, Muhammed İzzet, **ed-Düstûru'l-Kur'ânî**, Beyrut-Dımaşk, 1981.
- Diyanet İslam Ansiklopedisi.**
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as İshak el-Ezdî es-Sicistâni, **es-Sünen**, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1981.
- Ebu Zehra, Muhammed, **İslam Hukuk Metodolojisi**, (çev: A.Şener), Fecr Yayınları, Ankara, 1994.
- Ecer, Vehbi, **Tarihte Vahhabi Hareketleri ve Etkinlikleri**, Asam yayınları, Ankara, 2001.
- Ed-Debûsî, Ebû Zeyd Abdullâh (Ubeydullâh) b. Muhammed b. Ömer b. İsâ, **el-Emedü'l-Aksâ**, (nşr. M. Abdulkadir Atâ), Beyrut, 1405/1985.
- Efendi, Mütercim Asım, **el-Okyânûsu'l-Basît fi Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît**, (haz. Mustafa Koç-Eyyüp Tanrıverdi), Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, İstanbul, 2014.

- El-Aclunî, Ebu'l Fidâ İsmâil b. Muhammed, **Keşfü'l-Hafa**, Daru İhyai't-Turasi'l-Arabi, Beyrut, 1351.
- El-Ayyâşî, Ebû Nasr Muhammed b. Mes'ud, **Tefsîru'l Ayyâşî**, Beyrut, 1991.
- El-Beydâvî, Kadı Nasuriddin Ebu Said Abdullah Bin Ömer Bin Muhammed Eş-Şirâzi, **Envaru't-Tenzil ve Esraru't-Te'vil**, (trc: Doç. Dr. Abdülvehhab Öztürk), Kahraman Yayınları, İstanbul, 2017.
- El-Hanbelî, İbn Receb, **Câmi'u'l-Ulûm ve'l-Hikem**, Dâru'd-Dâ've, Kahire, trsz.
- El-Hindî, Alâuddîn 'Ali el-Muttakî Husâmuiddin el-Burhan, **Kenzü'l-'Ummal fî Suneni'l-Akval ve'l-Ef'âl**, (Dzn. Saffed es-Sakkâ), C.III., Muessesetu'r-Risale, Beyrut, 1979.
- El-İsfahânî, Rağîb, **el-Müfredat fî Ğarib'l-Kur'ân**, Dâr'ul-Marife, 6. Baskı, Beyrut, 2010.
- El-Kufî, Ebû Zekeriyâ Yâhya b. Adem b. Süleymân, **Kitab-'ul Harâc**, (nşr. Ahmed Muhammed Şâkir), Kahire, 1987.
- El-Mâtürîdî, Ebû Mansûr, **Te'vîlâtü'l-Kur'ân Tercümesi**, (çvr: Bekir Topaloğlu, Fadıl Ayğın, Kemal Sandıkçı, Yunus Vehbi Yavuz, İbrahim Tüfekçi, Mehmet Erdoğan, edt: Yusuf Şevki Yavuz), Çınar Yay., İstanbul, 2018.
- El-Ömerî, Ekrem Ziya, **el-Müctemeu'l-Medenî fî Ahdi'n-Nübüvve**, y.y., 1984.
- En-Nesâi, Ebû Abdirrahman b. Şuayb, **Sünenu'n Nesâi**, İstanbul, 1981.
- En-Nevavi, Abdulhalık, **el-Alakatü'd-Devliyye ve'n-Nuzumu'l-Kadaiyye Fi's-Şerati'l-İslamiyye**, 2. Baskı, y.y., Kahire, 1394-1974.
- Er-Râzî, Fahrüddîn, **Mefâtîhu'l-Gayb**, 3. Baskı, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, 2000.
- **Mefâtîhu'l-Gayb**, (trc. Suat Yıldırım, Lütfullah Cebeci, Sadık Kılıç, Sadık Doğru), Huzur Yayın-Dağıtım, İstanbul, 2013.
- Esed, Muhammed, **Kur'ân Mesajı Meal-Tefsir**, (çev. Cahit Koytak -Ahmet Ertürk), İstanbul, 1996.
- Es-Sâbûnî, M. Ali, **Ravâiu'l-Beyan Tefsîru Âyati'l-Ahkâm**, y.y., 1980.
- **Safvetü't-Tefâsir**, (çvr. Sadrettin Gümüş, Nedim Yılmaz), Ensar Neşriyat, İstanbul, 1995.
- Et-Tabatabâi, Muhammed Hüseyin, **el-Mîzân fî Tefsîri'l-Kur'ân**, Beyrut, 1997.

Eyüp Sabri, **Tarih-i Vehhabiyyan**, (çvr. Süleyman Çelik), Bedir Yayınları, İstanbul, 1992.

Ezheri, Ebu Mansur Muhammed b. Ahmet b. Ezher el-Herevi **Tehzibu'l-Luğa**, (Thk. Abdusselâm Muhammed Hasan), Kahire, 1964.

Fazlur Rahman, **Ana Konularıyla Kur'ân**, (çev. Alpaslan Açıkgenç), Ankara, 2003.

Feyruzabadi, Mecduddin Muhammed b. Yakub, **Kamusü'l-Muhit**, C.I. y.y., Kahire, 2003.

Gazzali, Ebu Hamid Muhammed b. Muhammed, **el-Müstesfâ fi'ilmî'l-Usül**, Mısır, 1324.

- **İhyau Ulumi'd-Din, Daru'l-Ma'rife Li't-Tabaati Ve'n-Neşr**, (trc Ali Aslan), Yaylacık Matbaası, İstanbul, 1971.

Hadislerle İslam, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Hamidullah, Muhammed, Hz. Peygamber'in Savaşları (trc. Nazire Erinç), Beyan Yay., İstanbul, 2017.

- **İslam Peygamberi**, (çev: Mehmet Yazgan), Beyan Yayınları, İstanbul, 2017.
- **İslam'da Devlet İdaresi**, (çev. Kemal Kuşcu), Nur Dağıtım, Ankara, 1979.

Hanbeli, Alaaddin Ali b. Muhammed, **El-İhtiyarat'u-l Fıkhiyye li Şeyhu'l-İslam İbn Teymiyye**, Beyrut, trsz.

Hattâb, Mahmûd Şît, **Komutan Peygamber**, Bir Yayıncılık, (trc: Ahmed Ağırakça), İstanbul, 1988.

Heyet, **Şamil İslam Ansiklopedisi**, "Cihâd" md., (hz. Ahmed Ağırakça), C.I., Dergah Ofset, İstanbul, 2000.

https://tr.wikipedia.org/wiki/Irak_ve_Şam_İslam_Devleti)

İbn Arabî, Ebû Bekr Muhammed b. Abdullah, **Ahkâmu'l-Kur'ân**, y.y., trsz.

İbn Âşûr, Muhammed Tahir b. Muhammed b. Muhammed et-Tunusi, **Tefsiru't-tahrir ve't-tenvir**, Daru't-Tunisiyye, Tunus, trsz.

İbn Atıyye, Ebû Muhammed Abdülhak, **Galib el-Endelûsî. el-Muharraru'l-vecîz fi tefsîri'l-kitâbi'l-azîz**, (thk. Abdüsselam Abdüşşâfi Muhammed), Beyrut, 1422.

- İbn Battâl, **Şerhu'l-Câmi'us-Sahih**, (nşr. Ebu Temîm İbrahim), Mektebetü'r-Rüşd, Riyad, trsz.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed, **el-İhkam fi Usüli'l-Ahkâm**, Mısır, trsz.
- **El-Muhallâ**, (nşr. Abdurrahmân el-Cezirî), Kahire, 1349.
- İbn Hişâm, el-Himyerî Abdülmelik, **es-Sîretü'n-Nebeviyye**, (thk. Mustafa es-Sakkâ, İbrahim el-Ebyarî, Abdülhâfız Şelbî), Mısır, 1936.
- İbn İshâk, Muhammed b. İshâk b. Yesâr, **es-Sîre: Kitâbü'l-Mübtede' ve'l-Mevâhibi'l-Ledünniye**, Beyrut, 1973.
- İbn Kesir, İmamüddin Ebu'l-Fidâ İsmail, **Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azîm**, Beyrut, 1987.
- İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullâh b. Müslim, **Tefsîru Ğarîbi'l-Kur'ân**, (thk. Es-Seyyid Ahmed Sakr), Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1398/1978.
- İbn Mâce, Ebu 'Abdillah Muhammed ibn Yezid el-Kaznîvî, **Sünen**, (thk. Muhammed Fuâd- 'Abdulbâkî), Dâru ihyâi'l-kutubi'l-'arabiyye, Beyrut, 1952.
- İbn Teymiyye, Ebu'l-Abbas Takiyyüddîn Ahmed b. Abdilhalîm, **es-Siyâsetü's-Şer'iyye fi Islâhi'r-Râi ve'r-Raiyye**, (nşr. Ali b. Muhammed el-İmrân), Dâru Âlemi'l-Fevâid, Cidde, trsz.
- İbn-i Manzur, Cemâluddîn Muhammed b. Mükerrerem, **Lisanü'l-Arab**, Daru-Sadr, Beyrut, 1955.
- İbnü'l-Cevzî, Eb'ul-Ferec Cemâleddin Abdurrahmân b. Ali b. Muhammed el-Bağdâdî et-Teymî el-Kureşî, **el-Vefâ bi Ahvâli'l-Mustafa**, (thk. Muhammed Zührî en-Neccâri), Riyad, trsz.
- İbnü'l-Hümmam, Kemâlüddin, **Fethu'l-Kadîr**, Beyrut, 1995.
- İldeş, M. F., **Kur'ân-ı Kerîm'in Cihâd ve Teröre Bakışı**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2008.
- İmam-ı Â'zam Ebu Hanife, **el-Fıkh'ul Ebsat**, (Çev: Doç. Dr. Mustafa Öz), Marmara Üniv. İlahiyat Fak. Vakfi Yayınları, İstanbul, 1992.
- Karadeniz, Akın, **"Kur'ân'da Cihâd-Kıtâl Farkı ve İşid Terör Örgütü"**, Tesam Akademi Dergisi, Sayı:1, C.3, Bursa, 2016.
- Karagöz, İsmail, vd. **Dini Kavramlar Sözlüğü**. (Komisyon), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2010.
- Karaman, Hayrettin, **"Cihâd Çağrısı"Gerçek Hayat Dergisi**, 2002.

- Karaman, Hayrettin, Çağrı, M., Dönmez, İ. K., & Gümüş, S, **Kur'ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsir**, Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara, 2006.
- Karaman, Yasemin, **Eğitim İşgörenlerinin Disiplin Sorunları**, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 1994.
- Koca, Ferhat, **İslam Hukuk Tarihinde Selefî Söylem: Hanbelî Mezhebi**, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2002.
- Kurtubî, **el-Câmi' li-Ahkâmî'l-Kur'ân**, (nşr. Ebû İshâk İbrahim Eттаfeyyîş), Kahire, 1387/1967.
- Kutub, Seyyid, **Fî Zılâli'l-Kur'ân**, (Trc: M. Emin Saraç, İ.H. Şengüler, Bekir Karlığa), İstanbul, trsz.
- Kutub, Seyyid, Mevdûdi, Hasan el Benna, **İslamda Cihâd**, (çev: H. Hüseyin Yılmaz), Özgü Yay., İstanbul, 2013.
- Küçük, Ali, **Besairu'l Kur'ân**, Adım yayınları, Konya, 2006.
- Mansur Ali Nasif el-Hüseyinî, **et-Tac**, (çvr. Abdülvehhab Öztürk), 2. Baskı, Kahraman Yayınları, İstanbul, 2016.
- Mes'ud, Cübran, **er-Raid Mu'cemun Luğaviyyun Asri.**, y.y., 1981.
- Mevdûdi, Ebu'l Ala, **Tefhimu'l-Kur'ân**, İnsan Yayınları, İstanbul, 1986.
- **İslâm'da Savaş Hukuku- Cihâd**, (Çev: M. Beşir Ersoy), İstanbul, 1992.
- Miras, Kamil, **Sahih-i Buhari Muhtasarı Tecrid'i Sarih Tercemesi ve Şerhi**, Ankara, 1985.
- Muhammed Cemalüddin Ali, **En-Nazariyyetü'l-İslamiyye fi Harbi'n-Nefsiyye**, Kahire, trsz.
- Muhâsibî, Haris b. Esed, **Risâletü'l-Müstersîdîn**, V. baskı, Dâru's-Selâm, Kahire, 1988.
- Mukâtil b. Süleymân, **el-Eşbâh ve'n-Nezâir**, (çvr. Abdullah M. Şehhâte), Kahire, 1414/1994.
- Münâvi, Muhammed Abdurraûf, **Feyzü'l-Kadîr Şerhu'l-Câmiu's-Sağîr**, Beyrut, 1391/1972.
- Müslim, Ebu'l-Hüseyin el-Kuşeyri en-Nusâburî Müslim b. el-Haccâc, **es-Sahih**, Dâru Sahnun/Çağrı Yayınları, Tunus/İstanbul, 1992.
- Nesâî, Ebu Abdurrahman Ahmed b. Şuayb, **es-Sünen**, Kahire, 1964.

- Nesefî, Ebû Hafs Necmüddîn Ömer b. Muhammed b. Ahmed es-Semarkandî, **Tefsîru'n-Nesefî**, (trc. Harun Ünal), Ravza Yay, İstanbul, 2006.
- Nursî, Said, **Sözler**, Ensar Neşriyat, İstanbul, 1993.
- Okuyan, Mehmet, **Çok Anlamlılık Bağlamında Kur'ân'ı Kerim Sözlüğü**, Düşün Yayıncılık, İstanbul, 2017.
- Özel, Ahmed, **İslâm Hukukunda Ülke Kavramı: Dâru'l-İslâm Dâru'l-Harb**, İstanbul, 1998.
- Özel, Ahmet, "Cihâd"md., **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, C. 7., İstanbul, 1993.
- Öztürk, Mustafa, **Kur'ân-ı Kerim Meâli Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri**, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2014.
- Pazarcı, Hüseyin, **Uluslararası Hukuk**, Turhan Kitabevi, Ankara, 2005.
- Rafeq, Abdul-Kerim, "**Farklı Bir Güç Dengesi: 18. ve 19. Yüzyılda Avrupa ve Ortadoğu**", Editör: CHOUEIRI, Youssef, Ortadoğu Tarihi, İnkılap Yayınları, İstanbul, 2011.
- Reşid Rıza, **Tefsîru'l-Menâr**, Dâru'l-Fikr, Beyrut, trsz.
- Rogers, Carl. R., "**Empatik Olmak Değeri Anlaşılmamış Bir Varoluş Şeklidir**", Ankara Ün. Eğitim Bilimleri Dergisi, 1975.
- Serahsî, Ebû Bekr Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed, **Şerh Kitâbi's-Siyer'il- Kebîr**, (çvr. M. Said Şimşek, İbrahim Sarmış), Eğitaş Yayınları, C.5., İstanbul, 2001.
- Suyûtî, Celâluddin Abdurrahman, **ed-Dürü'l-Mensûr fi't-Tefsîri'l-Me'sûr**, Beyrut, 1983.
- Celâluddin Abdurrahman, **el-Havî lil Fetâvâ**, Beyrut, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1933.
  - Celâluddin Abdurrahman, **el-Câmi'u's-Sagîr**, (Feyzü'l-Kadîr ile), Beyrut, 1391/1972.
- Şamil İslam Ansiklopedisi**, "Cihâd" Dergah Ofset, İstanbul, 2000.
- Şelebi, M.Mustafa, **Ta'lîlu'l-Ahkâm**, el-Ezher, Mısır, trsz.
- Şulul, Kasım, **Siyer Son Peygamber Hz. Muhammed'in (sav) Hayatı**, İstanbul: Siyer Yayınları, 2011.
- Taberânî, **el-Mu'cemü'l-Evsat**, (nşr. Mahmûd Tahhân), C. VII., Riyad, 1415.

- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd, **Câmi'u'l-Beyân Te'vîli Âyati'l-Kur'ân**, (nşr. Sıdkî Cemîl el-Attar), Beyrut, 1415/1995.
- Tirmizî, Ebu İsa Muhammed b. İsa, **es-Sünen**, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.
- Topaloğlu, Bekir, "Cihâd" md., **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, C.7. İstanbul, 1993.
- Turan, Ömer, **Medeniyetlerin Çatıştığı Nokta: Orta Doğu**, Yeni Şafak Gazetesi Yayınları, İstanbul, 2003.
- Türkiye Diyanet Vakfı, **Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli**.
- Websters New International Dictionary of The English Language**, "Ji-had" md., London, 1934.
- William Little, H. W. Fowler, J. Coulson, **The Shorter Oxford English Dictionary**, "Ji-had" md., C.T. Onons, Oxford, 1959.
- Yazır, Elmalılı M. Hamdi, **Hak Dini Kur'ân Dili**, Azim Dağıtım, İstanbul, 1960.
- Yıldırım, Mustafa, **Yüce Kur'ân ve Açıklamalı-Yorumlu Meâli**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi, İzmir, 2014.
- Yurdagür, Metin, "İ'lâ-yı Kelimetullah" md., **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, C.22., İstanbul, 2000.
- Zemahşeri, Ebü'l-Kâsım Mahmud b. Ömer b. Ahmed, **el-Keşşâf an hakâ'iki ğavâmizi't-tenzîl ve uyûni'l-akâvîl fî vücûhi't-te'vîl**, Daru'lkitabi'l-'Arabi, (3. Baskı, 1 cilt), Beyrut, 1407/1987.
- Zuhayli, Vehbe, **et-Tefsirü'l-Münir**, 2. Baskı, (trc: Hamdi Aslan, Dr. Hamdi Efe, Beşir Eryarsoy, Dr. Halil İbrahim Kutlay, Nurettin Yıldız), Risale Yay., İstanbul, 2005.